

ULUSLARARASI REZERV

PARALAR VE ÇİN YUANI

Ayvaz BARTİK

Doktora Tezi

İktisat Ana Bilim Dalı

Prof. Dr. Kerem KARABULUT

2023

Her Hakkı Saklıdır

**T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANA BİLİM DALI**

Ayvaz BARTİK

ULUSLARARASI REZERV PARALAR VE ÇİN YUANI

DOKTORA TEZİ

**TEZ YÖNETİCİSİ
Prof. Dr. Kerem KARABULUT**

ERZURUM-2023

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "**Uluslararası Rezerv Paralar ve Çin Yuan'ı**" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

☐ Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

× Tezimin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

11.08.2023

Ayvaz BARTİK

Aslı Islak İmzalıdır

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi **MADDE 6– (1)** Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Prof. Dr. Kerem KARABULUT danışmanlığında, Ayvaz BARTİK tarafından hazırlanan bu çalışma 11.08. 2023 tarihinde savunulmuş ve İktisat Anabilim Dalı'nda Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Kerem KARABULUT

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Abdullah TAKIM

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Erkan TOKUCU

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Dilek ÖZDEMİR

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Murat AYKIRI

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Sait UYLAŞ

Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	IV
ABSTRACT	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VI
TABLolar DİZİNİ	VII
ŞEKİLLER DİZİNİ	VIII
GRAFİKLER DİZİNİ	IX
ÖNSÖZ.....	X
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN KURULUŞU VE İKTİSADİ GELİŞİMİ

1.1. ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN KURULUŞU	4
1.2. MAO ZEDONG DÖNEMİ (1949-1976).....	5
1.2.1. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı	7
1.2.2. Yüz Çiçek Kampanyası	8
1.2.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi	10
1.2.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Kültür Devrimi.....	12
1.3. DENG XIAOPİNG DÖNEMİ (1976-1992).....	14
1.3.1. Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci	15
1.3.2. Tarım Reformu Hareketi	19
1.4. 1997-2002 İKTİSADİ DURGUNLUK DÖNEMİ.....	21
1.5. 2003 YILINDAN SONRA BÜYÜMEYE DÖNÜK GELİŞMELER	24
1.6. BİR KUŞAK BİR YOL PROJESİNE GEÇİŞ.....	26
1.6.1. Bir Kuşak Bir Yol Projesinde Türkiye'nin Yeri	30
1.7. ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN MAKROEKONOMİK DURUMU	32
1.7.1. Nüfus ve İşsizlik.....	32
1.7.2. Büyüme ve GSYH.....	34
1.7.3. Enflasyon, Faiz ve Kişi Başı Gelir	36
1.7.4. Dış Ticaret	38

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARASAL SİSTEM VE REZERV PARA

2.1. ALTIN PARA DÖNEMİ ÖNCESİ.....	41
2.2. STERLİNİN ULUSLARARASI DÜZEYDE KULLANILMASI.....	42
2.3. ALTIN PARA DÖNEMİ	44
2.4. STERLİNİN DEĞERİNİ KAYBETMESİ VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI....	45
2.5. WHITE PLANI	47
2.6. KEYNES PLANI.....	48
2.7. BRETTON WOODS SİSTEMİNE GEÇİŞ	49
2.8. BRETTON WOODS SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ.....	51
2.9. PARANIN TANIMI VE PARANIN TEMEL İŞLEVLERİ.....	52
2.10. REZERV PARANIN TANIMI VE REZERV PARA OLMANIN ŞARTLARI	54
2.10.1. Rezerv Para Olmanın Avantaj ve Dezavantajları.....	58
2.11. ÇİN PARA BİRİMİ YUANIN YÜKSELİŞİ	60
2.12. ABD - ÇİN TİCARET SAVAŞLARI	69

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI REZERV PARALAR ve ÇİN YUANI: AMPİRİK BİR ANALİZ

3.1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	76
3.2. VERİ SETİ VE KULLANILAN DEĞİŞKENLER.....	81
3.3. METODOLOJİ	82
3.3.1. Yapay Sinir Ağları	82
3.3.2. İleri Beslemeli ve Tek Katmanlı YSA Modelleri.....	86
3.3.3. Birden Çok Katmana Sahip İleri Beslemeli YSA Modelleri	87
3.3. BULGULAR.....	88
3.3.1. ABD için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini	88
3.3.2. ABD için TÜFE Tahmini	91
3.3.3. ABD için GSYH (Dünya Payı) Tahmini.....	93
3.3.4. Almanya için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini	95
3.3.5. Almanya için TÜFE Tahmini.....	98
3.3.6. Almanya için GSYH (Dünya Payı) Tahmini	100

3.3.7. İngiltere için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini	102
3.3.8. İngiltere için TÜFE Tahmini.....	104
3.3.9. İngiltere için GSYH(Dünya Payı) Tahmini	106
3.3.10. Çin için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini.....	108
3.3.11. Çin için TÜFE Tahmini.....	112
3.3.12. Çin için GSYH (Dünya Payı) Tahmini	114
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	117
KAYNAKÇA	123
ÖZGEÇMİŞ.....	140

ÖZET**DOKTORA TEZİ****ULUSLARARASI REZERV PARALAR VE ÇİN YUANI****Ayvaz BARTİK****Tez Danışmanı: Prof. Dr. Kerem KARABULUT****2023, 140 sayfa****Juri: Prof. Dr. Kerem KARABULUT**

Rezerv para birimleri, uluslararası parasal sistemin en önemli unsurlarından biridir. Bir rezerv para biriminin gücü, ekonomik temelini ötesine geçerek, aynı zamanda askeri ve siyasi açıdan da önem taşımaktadır. Geçmişte sterlin en önemli rezerv para iken, zamanla bu üstünlüğünü kaybetmiş ve yerini dolara bırakmıştır. Günümüzde dolar gücünü korumuş olsa da gelecekte bu gücünü kaybetmesi tartışılmaktadır. 1978 yılında serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile birlikte günümüze kadar büyümeye devam eden Çin, dünya ekonomisinde ABD'den sonra ikinci büyük ekonomi konumundadır. Yuan 2016 yılında SDR sepetine dahil edilmiştir. SDR sepeti içinde Yuan, ABD doları ve Euro'dan sonra en büyük üçüncü para birimi olarak yer almaktadır. Çin ekonomisinin sürekli büyümesi ile birlikte, gelecek yıllarda Yuan'ın dünya rezerv para birimi olması muhtemel görünmektedir.

Çalışmada; rezerv paraya sahip ülkeler göz önünde bulundurularak Çin para birimi Yuan'ın güçlü rezerv para olma durumu Yapay Sinir Ağları (YSA) modeli ile tahmin edilmiştir. Analizde ayrıca rezerv paraya sahip ABD, İngiltere ve Almanya için YSA modeli kapsamında geleceğe yönelik tahminler yapılmıştır. Analiz için ele alınan değişkenler rezerv para olma kriterlerini açıklamaktadır. Çalışmada kullanılan değişkenlerin zaman aralığı 1970-2022 yıllarını kapsamaktadır. Çin için geriye dönük veri kısıtı nedeniyle Toplam Rezerv/GDP ve TÜFE değişkenlerinin zaman aralığı 1977-2022 olarak belirlenmiştir. Çalışma sonucunda Çin için ele alınan TÜFE değişkeninin azalacağı, GSYH (dünya payı) değişkeninin artacağı ve aynı şekilde toplam rezerv/GSYH değişkeninin gelecek dönemlerde artacağı öngörülmüştür. Bu sonuçlardan yola çıkarak Çin para birimi Yuan'ın bu değişkenlere göre, gelecekte güçlü rezerv para birimleri arasında yer almasının mümkün olabileceği sonucuna varılmıştır. Ancak Çin'in, bu ekonomik göstergeleri destekleyecek, hukuki, siyasi ve sosyal alanlarda da gelişmiş ülke standartlarını yakalaması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rezerv Para, Yuan, Yapay Sinir Ağları, Çin Ekonomisi, Uluslararası Parasal Sistem

ABSTRACT**Ph. D. DISSERTATION****INTERNATIONAL RESERVE CURRENCIES AND THE CHINESE YUAN****Ayvaz BARTİK****Advisor: Prof. Dr. Kerem KARABULUT****2023, 140 pages****Jury: Prof. Dr. Kerem KARABULUT**

Reserve currencies are among the most crucial components of the international monetary system. The power of a reserve currency extends beyond its economic foundation and holds military and political significance as well. In the past, the British pound sterling was the dominant reserve currency, but over time, it lost its supremacy and was replaced by the US dollar. While the dollar has maintained its strength in the present day, there are debates about its potential decline in the future. China, which transitioned to market economy in 1978, has continued to grow and currently holds the position of the world's second-largest economy after the United States. The Chinese Yuan was included in the Special Drawing Rights (SDR) basket in 2016. As part of the SDR basket, the Yuan ranks as the third-largest currency, following the US dollar and the Euro. Given China's continuous economic growth, it appears likely that the Yuan may become a global reserve currency in the future.

In this study, considering countries that possess reserve currencies, the status of the Chinese currency, Yuan, as a reserve currency is predicted using an Artificial Neural Network (ANN) model. Additionally, future predictions are made within the scope of the ANN model for the United States, the United Kingdom, and Germany, which possess reserve currencies. The variables used in the analysis explain the criteria for being a reserve currency. The timeframe for the variables used in the study spans from 1970 to 2022. Due to limitations for China, the timeframe for the variables Total Reserves/GDP and CPI variable for China, an increase in the Total Reserves/GDP variable in future periods. Based on these results, it has been concluded that China's currency, the Yuan, could potentially become one of the strong reserve currencies in the future according to these variables. However, for China to achieve this, it is necessary to catch up with advanced country standards not only in economic indicators but also in legal, political, and social aspects.

Keywords: Reserve Money, Yuan, Artificial Neural Networks, Chinese Economy, International Monetary System

KISALTMALAR DİZİNİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BM	: Birleşmiş Milletler
BKBY	: Bir Kuşak Bir Yol Projesi
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
DYY	: Doğrudan Yabancı Yatırımlar
FED	: Amerikan Merkez Bankası
GSYH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
IMF	: Uluslararası Para Fonu
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
MA	: Hareketli Ortalama Modelleri
M.Ö.	: Milattan Önce
NAFTA	: Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması
OLS	: Sıradan En Küçük Kareler Yöntemi
SDR	: Özel Çekme Hakları
SSBC	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TÜFE	: Tüketici Fiyat Enflasyonu
YSA	: Yapay Sinir Ağları

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1.1. Çin’de İkinci Beş Yıllık Plan Döneminde Gelir ve Gider Dengesi	11
Tablo 1.2. 1952-1978 Yılları Arasında Çin’de Temel Ekonomik Göstergeler	12
Tablo 1.3. Deng Dönemi Reform Sonuçları.....	18
Tablo 1.4. Kasaba ve Köy İşletmeleri	20
Tablo 1.5. WTO Üyeliği Sonrası Gelişmeler	24
Tablo 1.6. 2003 Yılından Sonra Çin’de Ekonomik Gelişmeler	25
Tablo 2.1. Seçilmiş Ülkelerde Sermaye Hesabı Açıklık Endeksi	62
Tablo 2.2. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Rezerv Miktarları (Milyar Dolar, 2022)	64
Tablo 2.3. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Finansal Gelişmişlik Endeksi.....	65
Tablo 2.4. SDR Sepetinde Yer Alan Paraların Ağırlıkları	67
Tablo 2.5. ABD-Çin Arasındaki İthalat ve İki Ülkenin Toplam İthalat Rakamları (Milyar Dolar)	73
Tablo 2.6. ABD-Çin Büyüme ve İhracat Rakamları	74
Tablo 3.1. Literatür Çalışmaları	77
Tablo 3.2. Analizde Kullanılan Veri Seti ve Tanımları.....	82
Tablo 3.3. ABD için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini	89
Tablo 3.4. ABD için TÜFE Tahmin Değerleri.....	91
Tablo 3.5. ABD’nin Dünya GSYH İçindeki Payı (%)	93
Tablo 3.6. Almanya Toplam Rezerv/GSYH Tahmin Değerleri (%).....	96
Tablo 3.7. Almanya için TÜFE Tahmin Değerleri (%)	98
Tablo 3.8. Almanya’nın Dünya GSYH İçindeki Payı (%).....	100
Tablo 3.9. İngiltere için Toplam Rezerv/GSYH Tahmin Değerleri.....	103
Tablo 3.10. İngiltere için TÜFE Tahmin Değerleri(%).....	105
Tablo 3.11. İngiltere için GSYH(dünya payı) Tahmin Değerleri (%)	106
Tablo 3.12. Çin İçin Toplam Rezerv/GSYH Tahmin Değerleri	109
Tablo 3.13. Çin için TÜFE Tahmin Değerleri(%)	112
Tablo 3.14. Çin için GSYH (Dünya Payı) Tahmin Değerleri (%)	114

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Sinir Hücre Sistemi.....	83
Şekil 3.2. Sinir Sistemi Blok Gösterimi.....	84
Şekil 3.3. YSA Katmanları	85
Şekil 3.4. İleri Beslemeli YSA.....	86
Şekil 3.5. Çok Katmanlı YSA Modeli	87

GRAFİKLER DİZİNİ

Grafik 1.1. Çin Nüfusu	33
Grafik 1.2. Çin’de İşsizlik Oranları	34
Grafik 1.3. Çin’de Büyüme Rakamları	35
Grafik 1.4. Çin’de GSYH Rakamları.....	36
Grafik 1.5. Çin’de Enflasyon ve Faiz Rakamları.....	37
Grafik 1.6. Çin’de Kişi Başına Düşen Milli Gelir	38
Grafik 1.7. Çin Dış Ticaret Rakamları.....	39
Grafik 2.1. Rezerv Paraların Tutulma Oranları	67
Grafik 3.1. ABD Toplam Rezerv/GSYH Tahmini(%)	90
Grafik 3.2. ABD TÜFE Tahmini (%)	92
Grafik 3.3. ABD’nin Dünya GSYH İçindeki Payı (%).....	94
Grafik 3.4. Almanya’da Toplam Rezervlerin GSYH İçindeki Payı (%)	97
Grafik 3.5. Almanya için TÜFE Tahmini (%)	99
Grafik 3.6. Almanya GSYH (dünya payı) Tahmin Değerleri.....	101
Grafik 3.7. Toplam Rezervlerin İngiltere GSYH İçindeki Payı (%)	103
Grafik 3.8. İngiltere’de TÜFE(%).....	105
Grafik 3.9. İngiltere’nin Dünya GSYH İçindeki Payı (%)	107
Grafik 3.10. Çin için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini	110
Grafik 3.11. Çin için TÜFE Tahmini(%).....	113
Grafik 3.12. Çin’in Yıllar İtibarıyla Dünya GSYH İçindeki Payı (%)	115

ÖNSÖZ

Bu çalışmada büyük gayret ve yüksek bilgisiyle çalışmamı yönlendiren, gerek kimliği ile gerek insanlığı ile örnek olarak aldığım tez yöneticim Prof. Dr. Kerem KARABULUT hocama sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Doktora tez sürecinde tez izleme komitesinde yer alan ve bana değerli bilgilerini aktaran Prof. Dr. Abdullah TAKIM ve Doç. Dr. Dilek ÖZDEMİR hocalarıma teşekkürlerimi sunarım. Doktora tez savunma aşamasında yer alarak bana değerli katkılar sunan Prof. Dr. Erkan TOKUCU ve Doç. Dr. Murat AYKIRI hocalarıma teşekkür ediyorum. Ayrıca doktora sürecinde bana desteklerini esirgemeyen aileme minnettarım. Sadece doktora sürecinde değil hayatın her alanında yanımda olan ve bana destek veren sevgili eşim Özlem BARTİK'e teşekkürlerimi sunuyorum.

GİRİŞ

Çin kurulduğu tarihten itibaren sürekli olarak büyümeye devam etmiş ve günümüzde dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumuna gelmeyi başarmıştır. 1949 yılında Mao döneminde kurulan Çin komünizm etkisi altında çeşitli ekonomik reformlar uygulamıştır. Mao Sovyetler modeli çerçevesinde kalkınma planları hazırlamış, bu planlarda teknik ve maddi desteği Rusya'dan almıştır. Kuruluş tarihinden sonra uygulanan ekonomik hamleler sayesinde Çin'de üretim artmış ve büyüme sağlanmıştır. Mao, birey anlayışından çok devleti tek merkezden yönetmeyi benimsemiştir. Kalkınma planları ile ekonomide canlanma sağlanmış olsa da Mao döneminde uygulanan yanlış politikalar nedeniyle Çin ekonomisi beklenen başarıyı bu dönemde elde edememiştir. Özellikle Kültür Devrimi hareketi ile Çin'de kıtlık yaşanmış ve binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Mao, kendi döneminde uygulanan politikalara destek olmaları için ülkede aydın kesime yönelik Yüz Çiçek Kampanyasını başlatmıştır. Ancak aydın kesim reformlar konusunda Mao'ya destek vermemiştir. Mao, bu duruma tepki olarak çoğu aydın insanı tutuklamıştır. Başlangıçta Rusya ile ilişkiler iyi giderken Çin'in nükleer silah projesi nedeniyle Rusya ilişkileri askıya almıştır. Mao, bu olaydan sonra ABD ile ilişkilerini geliştirmiş ve bu kapsamda birçok ABD firması Çin'de faaliyet göstermeye başlamıştır.

Mao Zedong'un ölümünden sonra devletin başına Deng Xiaoping gelmiştir. Deng'in başa gelmesi ile birlikte Çin, 1978 yılından günümüze kadar sürekli olarak büyümüş ve güçlü bir ekonomi haline gelmiştir. 1978 yılında Çin serbest piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmiştir. Çin'in, dünya'ya açılması ile birlikte ticareti artmış ve Çin malları bütün dünya da yerini almıştır. Deng, reformları bölgelere özgü olarak yapmış ve Çin'de her alanda büyük başarılar elde edilmiştir. Dışa açılma ile birlikte yatırımların artması ve ticaretin gelişmesi ile Çin Yuan'ı dünya piyasasına girmiştir. Ayrıca Deng döneminde, Tarım Reformu Hareketi ile birlikte üretim artmış ve bu sayede ihracat rakamlarında artışlar sağlanmıştır. 1997-2002 yılları arasında Çin'deki ekonomik büyüme, teknolojik eksiklikler ve verimlilik sorunları nedeniyle sınırlanmıştır. Bu durum, hükümeti dış yatırımlara yönlendirmiş; böylelikle teknoloji açığını kapatma çabaları ve ekonomiyi canlandırma amaçlanmıştır. Ancak bu dış yatırımlar sonucunda ülkede aşırı üretim kapasitesi oluşmuştur. Kapasite fazlalıkları,

özellikle sanayi sektöründe aşırı üretim ve stok birikimine neden olmuştur. Bu durumda ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Zira talebin, üretim kapasitesini aşması sonucu ürünlerin satışında ve pazarlanmasında zorluklar yaşanmış ve ekonomik büyüme hızı yavaşlamıştır. 2001 yılında Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ile birlikte bu sorun ortadan kalkmıştır. Üyelik ile birlikte, Çin ihracat rekorları kırmış ve büyümeye devam etmiştir.

Çin'de serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile birlikte Yuan, uluslararası alanda yerini almıştır. Yuan'ı daha aktif hale getirmek için, Çin diğer devletlerle ulusal paralar üzerinden ticaret yapmaya başlamıştır. Ayrıca Hong Kong'da Yuan piyasası kurulmuş ve bu çerçevede diğer merkez bankalarının Yuan'ı rezerv olarak tutmalarının önü açılmıştır. Çin Bir Kuşak Bir Yol Projesi ile ABD'ye rakip olacak şekilde büyük bir sözleşmeye imza atmıştır. Bu proje ile Çin, Asya, Avrupa ve Afrika'da aktif olarak ticaret yapmanın önünü açmıştır. Bu proje ayrıca Çin'de özellikle büyük devlet şirketlerinin başında yer aldığı ve diğer tüm şirketlerin yeni yatırımlar bulmasının bir aracı konumuna geçecektir. Aslında bu proje, küreselleşmenin ikinci ayağını oluşturmaktadır. Çin'in yapacağı yatırımlar ile parası Yuan, uluslararası düzeyde daha fazla kullanım alanı bulabilecektir. Bu sayede Çin parasının ileride güçlü rezerv para olma olasılığı artacaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde Çin devletinin kuruluşu ve iktisadi gelişimi ele alınmıştır. Burada Çin ekonomisinin gelişim aşamaları dönemlere ayrılarak incelenmiştir. Ayrıca Çin'de temel makro ekonomik durum tablo ve grafikler yardımıyla açıklanmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde uluslararası parasal sistem ve rezerv para incelenmiştir. Bu kapsamda altın para dönemi öncesi ve sonrası, Sterlin'in rezerv para olarak kullanılması, Bretton Woods Sistemi ve bu sistemin çöküş nedenleri detayları ile açıklanmıştır. Bu bölümde rezerv paranın tanımı, avantajları, dezavantajları, rezerv para olmanın temel şartları açıklanmıştır. Bu bölümde ayrıca Çin para birimi Yuan'ın, güçlü rezerv para olma durumu incelenmiştir. Çin'in büyüyen ekonomisi nedeniyle ABD ile yaşadığı ticaret savaşları ve bu savaşın ekonomik nedenlerinden söz edilmiştir.

Çalışmanın son bölümünde Uluslararası Rezerv Paralar ve Çin Yuan'ı için ampirik bir analiz yapılmıştır. Analiz ile Çin para birimi Yuan ve diğer rezerv paraya

sahip ülkeler için YSA modeli kapsamında geleceğe yönelik tahminler yapılmıştır. Çalışmada kullanılan veriler rezerv para olma kriterleri çerçevesinde seçilmiştir. Rezerv para olmak için bu değişkenler hariç, diğer temel faktörlerde etkilidir. Bir ülke para biriminin rezerv para olabilmesi için, sermaye ve finansal piyasalarının gelişmiş olması, hukuki, siyasal ve sosyal faktörlerin de gelişmiş ülkeler seviyesinde yer alması önemlidir. Çalışmada diğer rezerv para kriterlerine, Çin için düşük düzeyde kalması nedeniyle yer verilmemiştir. Ayrıca bu kriterler için veri kısıtı söz konusu olduğu için analize dahil edilmemiştir. Ele alınan değişkenler çalışma kapsamına dahil edilen ülkelerin TÜFE oranları, Toplam Rezerv/GSYH oranları ve dünya GSYH içindeki payları şeklindedir. Analizde ABD, Çin, İngiltere ve Almanya para birimleri için öngöründe bulunulmuştur. Çalışmada kullanılan veriler 1970-2022 dönemini kapsamaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN KURULUŞU VE İKTİSADİ GELİŞİMİ

1.1. ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN KURULUŞU

Çin medeniyetinin ilk olarak Henan'da bulunan Sarı Nehir civarında kurulduğu bilinmektedir. Bu döneme ait kalıntılarda medeniyetin yedi bin yıl önce kurulduğu saptanmıştır. M.Ö. 2500'lü yıllarda Longshan medeniyeti gelişmiş ve bu döneme ait kalıntılar bulunmuştur. Çin'de en eski şehir Erlitou M.Ö. 2000 yılında kurulmuştur. Çin devletinin bilinen ilk hanedanı ise Xia'dır. Fakat Xia dönemine ait herhangi bir kalıntı mevcut değildir. Xia'dan sonra Shang hanedanlığı hüküm sürmüştür. Çin'de hanedanlık 18. yy'a kadar devam etmiştir. Son olarak Qing İmparatorluğu kurulmuştur (Cleeve, 2005: 318).

Çin'de, 1911 yılında hakimiyeti devam eden Qing İmparatorluğu, Yat-Sen öncülüğündeki Çin devleti, milliyetçi kesimler tarafından darbe ile devrilmiş ve yerine kısmi süreli devrimci hükümet kurulmuştur. Çin Komünist Partisi'nin kurulmasına kadar milliyetçi kesim içinde bulunan siyasi gruplar, kendi aralarında birbirleri ile egemenlik mücadelesi vermişlerdir. Çin Komünist Parti'sinin 1921 yılında kurulması ile, milliyetçi kesimler aralarındaki mücadeleye son vermişlerdir ve birlik sağlanmıştır. Meydana gelen mücadeleler zaman içinde yerini barışa bırakmış olsa da bu 1949 yılına kadar sürmüştür (Angang, 2016: 33).

Çok uzun süren bu mücadelelerin kazananı, Çin'de köylü kesimin oluşturmuş olduğu ve Komünist Parti'sine bağlı Hak Kurtuluş Partisi (HKP) olmuştur. 1949 yılında HKP, Çin'in Beiping şehrini hakimiyeti altına almış ve yaşanan savaş ortamı sembolik olarak bitmiştir (Dillon, 2016: 285).

1949 yılının Ekim ayında Mao Zedong, kendisi ile birlikte hareket eden Komünist Partisinin üst düzeydeki yetkilileri ile beraber, Tienanmen Meydanında bulunan Semavi Kapısı'nda Çin devletinin kuruluşunu tüm halka ilan etmiştir. Meydanda bulunan binlerce insan coşku ile yeni devletin kuruluşuna tanıklık etmişlerdir (Short, 2000: 380-381).

Kuruluşun ilan edilmesinden sonra, bazı şehirlerde milliyetçi kesim ile ordu arasında kısa süreli çatışmalar yaşanmıştır. Ancak milliyetçi kesim zamanla bu durumu resmen kabul etmiştir. Zedong ve Komünist Parti yetkilileri kendi ideolojilerini kurmaya başlamıştır. Bu çerçevede uluslararası alanda Çin devletini resmi olarak ilk tanıyan devlet Sovyetler Birliği olmuştur (Short, 2000: 381).

1.2. MAO ZEDONG DÖNEMİ (1949-1976)

1949'da Mao Çin devletinin kuruluşunu ilan etmiştir. Mao, Çin Halk Cumhuriyeti'ni sosyalizm ile bağdaştırmıştır. Mao'ya göre sosyalizmin asıl sahibi ve onu geliştirenler köylü kesimi olmuştur (Okur, 2010: 344).

Çin devletinin kurulmasından sonra Mao tek başına otoriteyi sağlayarak, devleti komünist rejimle yönetmiştir. 1949 kuruluş yılından sonra, devleti yöneten Çan Kay cumhurbaşkanlığı görevinden ayrılarak, beraberindeki yetkililer ile Tayvan'a kaçmıştır. (İTKİB, 2007: 4). Çan Kay, görevden ayrılırken devlete ait altın rezervlerini de alarak Tayvan'a gitmiştir (Tabak, 2008: 64). Bu olay bugün hala bu ülkeler arasında büyük bir sorun olarak devam etmektedir. O dönemde Tayvan'a kaçan Kay, Çin devletinin varlığını burada devam ettirmiştir. Fakat Çin toprağı içerisinde yer alan Tayvan, BM tarafından resmi olarak tanınmamıştır ve Birleşmiş Milletler nezdinde Çin devletini temsil etmiştir. Çin bu dönemden günümüze kadar Tayvan'ı topraklarına katmak istemiştir. Fakat ABD Tayvan'a destek vermiştir ve günümüzde bu destek sürmektedir. Nitekim ABD askerleri ve savaş uçakları Tayvan'da Çin tehdidi karşısında sürekli olarak önlemler almaktadır.

1949 ile 1952 yılları içerisinde devlet ekonomiyi düzeltmek adına bazı çalışmalar yapmıştır. 1949'da Mao önderliğinde Çin uzun yıllar kapalı ekonomi modeli anlayışını sürdürmüştür. Bu dönemde uygulanan planlı ekonomi modeli ile birlikte ekonomide genel istikrar sağlanmış ancak iktisadi büyüme ve refah artışında istenen başarı sağlanamamıştır (Saray ve Gökdemir, 2007: 662).

1958'de ekonomi için reform hareketleri başlatılmış ve ekonomideki merkeziyetçilik anlayışı terk edilmeye başlanmıştır. Deng ve o dönemde Başbakan Enlai, 1962'de Mao reformlarını değiştirmek için adımlar atmışlardır. Ancak Mao bu durumu bir isyan olarak kabul etmiş ve Kültür Devrimi hareketini başlatmıştır. Bu

devrim ile birlikte ülke 10 yıl boyunca sürececek bir karmaşanın içine sokulmuştur. Nitekim bu dönemde ülkede kıtlık ve iç savaş nedeniyle binlerce insan hayatını kaybetmiştir. Bu durum 1980 yılına kadar tüm dünyadan saklanmıştır. Kültür Devrimi zamanında Çin devleti, bütün büyükelçilerini ülkeye geri çağırması ve dünya ile bağlarını koparmıştır (Güler, 2001: 290).

Amerika Birleşik Devletleri (ABD) 2.Dünya Savaşı sonrası Asya'ya ulaşabilmek için Kore devletini bir kapı olarak görmüş ve 1950 yılındaki Kore Savaşında Güney Kore'yi destekleme kararı almıştır. Mao, buna karşılık komünist rejimle yönetilen Sovyet Rusya ile yakınlaşmaya başlamıştır. Mao, ABD'nin Güney Kore'yi desteklemesine tepki olarak Kuzey Kore devletinin yanında olduğunu duyurmuştur. Mao Rusya ile ittifak sağlamış, bu ittifak karşında ABD Tayvan'da bulunan eski Cumhurbaşkanı Çan Kay'a destek vermeye çalışmıştır. Bunu sağlamak için ABD Japonya ile ilişkilerini düzeltmeye çalışmış ve 1951'de Japonya ile barış sözleşmesi yapmıştır. 1951'de ayrıca ABD Avustralya, Yeni Zelanda ve Filipinler ile beraber Anzus Paktı'nı sağlamıştır (Tabak, 2008: 66).

Çin ve Sovyet Rusya arasında zaman içerisinde diplomatik krizler yaşanmıştır. Bu polemik Çin devletinin nükleer silah üretmek istemesinden dolayı ortaya çıkmıştır. Ayrıca Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kültür Devrimi ile ideolojisinin değişmesi bu polemiklere kaynak oluşturmıştır. Mao politikaların sağlanması için silahlanmaya önem vermeye devam etmiştir (Terril, 1978: 53).

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB) ve Çin arasındaki çekişme devam edince, Çin ABD ile yakın olmaya çalışmıştır. Nitekim ABD başkanı Nixon, Çin ile ilişkilerini düzeltmek için adımlar atılması gerektiğini savunmuştur. 1971 yılında iki devlet arasındaki bozulan ilişki tekrar sağlanmış ve ABD uygulamış olduğu ambargoları kaldırmıştır. ABD Çin pazarına girmek için Mao'dan destek almış ve ABD'ye ait Coca Cola şirketi Çin'de reklam afişlerini süslemeye başlamıştır. Bu olaydan sonra ABD şirketleri Çin'e girmeye başlamış ve burada pazar elde etmeye başlamışlardır. Çin'e ilk giren şirket Amerikan Express olmuştur. Devamında 1982 yılında kimyasal ve temizlik şirketleri piyasanın içine dahil olmuşlardır (Okur, 2010: 391).

1.2.1. İlk Beş Yıllık Kalkınma Planı

1949'da Çin'in kuruluşu ile birlikte yönetimde bulunan Mao, ilk başta uzun yıllar boyunca devam eden mücadelelerden kalan temel sorunları bitirmeye çalışmıştır. Bu amaç kapsamında Mao komünist planlama anlayışı ile ülkede altyapı çalışmalarının startını vermiştir. 1949 yılında planlı ekonomi o dönemin ekonomistleri tarafından tartışılmış, fakat birden çok ülkenin planlı kalkınma modeline geçmiş olmasıyla bu tartışmalar son bulmuştur. Çin Halk Cumhuriyeti'nde 1953 yılında Mao önderliğinde birinci beş yıllık kalkınma planı hazırlanmış ve yasalaşarak uygulanmaya koyulmuştur. Bu plan döneminde Çin özellikle Rusya başta olmak üzere bazı ülkelerden destekler almıştır. Nitekim kalkınma planının hazırlanması aşamasında teknik destek Sovyet Rusya'dan alınmıştır. Bu dönemde eğitim, mimari, mühendislik gibi alanlarda Rusya modeli uygulanmıştır. Ayrıca bu dönemde binlerce Çinli öğrenci de Rusya'da eğitim almıştır (Naughton, 2007: 66).

Birinci beş yıllık kalkınma planı döneminde sanayileşme, özellikle ağır sanayiye geliştirmek öncelikli hedef olmuştur. Ayrıca, yüksek iktisadi büyümenin sağlanması amaçlanmıştır. Bu hedefler plan çerçevesinde başarı sağlamıştır. Çin ağır sanayisi gelişmiştir (Özsoylu, 2006: 10).

Bu dönemde Demir Çelik sanayisi, madencilik ve çimento sanayilerinde önemli başarılar elde edilmiştir. Diğer taraftan bu dönemde devlet eliyle kalkınmanın sağlandığı, devletin ekonomide tek hakim olduğu görülmüştür. Devlet girişimcilerin kamu kurumları ile ortak çalışmasını zorunlu hale getirmiştir. Ayrıca çiftçilere köylerde kooperatifler ile beraber çalışma şartı getirilmiştir. 1954 yılı biterken çiftçi kesimin yalnızca %2'si kooperatiflere üye olmuştur. Fakat 1955 yılında bu oran %14, 1956'da ise rekor kırarak %98 olarak gerçekleşmiştir (Naughton, 2007: 67).

Birinci beş yıllık plan döneminde hedeflenen yatırımların çoğu Rusya'nın yardımı ile gerçekleşmiştir. Bu dönemde Çin'de Sovyet Rusya'nın yardımıyla 156 adet ağır sanayi tesisi kurulmuştur. Bu tesisler ülkenin kalkınması ve büyümenin sağlanması açısından büyük roller oynamıştır (Oktay, 2019: 46). Yatırımların kalan kısmının ise Çin devletinin tarımsal sektörde elde etmeyi planladığı gelir ile yapılması kararı alınmıştır. Sovyet Rusya'dan alınan yardımların geri ödenmesi için hammadde ve tarım ürünlerinin ülkeye ihraç edilmesi sözü verilmiştir (Coase ve Wang, 2015: 31).

Sovyet Rusya kalkınma modelinin benimsendiği bu dönemde, Rusya'dan alınan yardımların yanı sıra teknoloji ve endüstri anlayışında da Sovyet modeli uygulanmıştır. Bu kapsamda 1953 ile 1957 yılları içerisinde yaklaşık 600 Sovyet teknoloji ve endüstri danışmanı Çin Halk Cumhuriyeti'ne gelmiş ve ülkenin kalkınması için bu sektörlere desteklerini vermişlerdir (Timurtaş, 2018: 52-69).

Ekonomik açıdan baktığımızda, bu dönemde ekonomik büyüme %8,9 oranında artmıştır. Yine bu dönemde tarım sektöründe %3,8 ve sanayi sektöründe %18,1 artış gerçekleşmiştir. Kalkınma döneminde Çin'de nüfus artış hızı %2,4, kişi başına üretim ise %6,5 oranında artmıştır. Çin devleti bu plan ile büyük bir ekonomik ivme kazanmıştır (Dillon, 2016: 12).

1953'te Çin nüfusu 588 milyon iken, 1957 yılında bu rakam 645 milyona yükselmiştir. Plan dönemi boyunca tahıl üretimi 1953'te yaklaşık 166 milyon ton iken, 1957'de yaklaşık 195 milyon tona çıkmıştır. 1953'te kişi başı gelir yaklaşık 552 Amerikan doları iken, 1957 yılında yaklaşık 636 Amerikan dolarına yükselmiştir. Sektörler içinde sanayi sektörünün payı yaklaşık %9'luk bir artışla, 1957 yılında % 28,3 olarak gerçekleşmiştir (Ertekin, 2017: 41-47).

1.2.2. Yüz Çiçek Kampanyası

1949 yılında Çin'de partilere üye olanların sadece %2'si işçilerden, %73'ü fakir ve orta sınıf köylülerden, %25'i ise zengin kesimden oluşmuştur. Komünist kesime ait yetkililer partilere üyelik konusunda işçi kesimin payının daha fazla olmasını istemişlerdir. Bu amaçla 1957 yılında birinci kalkınma planı sonucunda işçi kesimin üyeliği %13'e kadar yükseltilmiştir. Partilere üye sayısı 1949 yılından sonra yaklaşık dört kat artarak 12,7 milyona ulaşmıştır. Yeni üyelerin çoğu kırsal kesimden oluşmuştur (Meisner, 1986: 127-128).

1959 yılında Çin Halk Cumhuriyeti, Sovyet Rusya gibi mülkiyette ikili yapıyı kabul etmiştir. Bu dönemde merkez şehirlerde devlet mülkiyet yapısı baskınken, kırsal kesimde ise kolektif mülkiyet anlayışı hâkim olmuştur. Mao ve destekçilerine göre modern yapıda bir ekonomiye sahip olmak için bürokrasi vazgeçilmez bir değerdir. Nitekim Çin'in sosyal yapıya geçişi bunu kanıtlar nitelikte olmuştur (Meisner, 1986: 168).

Ülkede sosyalist sisteme geçiş, bürokrasinin giderek toplum üstünde gücünün artmasına neden olmuştur. Oysa Çin, geçmişten bu yana köklü bir bürokrasi anlayışına sahip kalmıştır. Devletin içinde memur sayısı 1958 yılında yaklaşık 8 milyona çıkmıştır. Çin Komünist Partisi'nin durumu çok farklı olmuştur. Nitekim parti bürokrasiyi milletin ulaşamayacağı noktalara kadar yaygınlaşmasını sağlamıştır (Skocpol, 2004: 486-487).

1955 yılının sonlarına doğru parti yetkilileri hükümet karşıtı aydınları kazanmak için farklı politikalar yürütmeye başlamışlardır. Bu politikaların amacı daha çok iktisadi sorunlarla ilgili olmuştur. Sanayileşmenin hız kazanması ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesini zorunlu kılmıştır. Komünist Parti kendi tarım ve sanayi planlarının gerçekleşmesi için aydın kesiminden destek almaya çalışmıştır, fakat başarılı olamamıştır. 1955 yılında Halk Kongresi'nde partisi olmayan aydın kesimin hangi ortamda yaşadığı ve nasıl çalıştıkları konusunda hükümet tarafından rapor istenmiştir. Bunun amacı partisi olmayan kesimi kendi bünyesine alarak planlarını gerçekleştirmektir. Bu amaçla Mao tarımsal reformu açıklarken, özellikle aydın kesimden destek talep etmiştir. Bu destek daha sonra oluşacak olan Yüz Çiçek Kampanyası'nın temelini oluşturmuştur (Meisner, 1986: 170-171).

1956 yılında Komünist Parti lideri Mao, aydın kesim ile konuşmak için toplantı çağrısında bulunmuştur. Akademi mensupları hem toplantı için hem de Mao ve Çu'nun konuşmalarını dinlemek için çağırılmıştır. Çu, aydın kesimin sınıflara ayrılmasının ideolojik açıdan doğru olmadığını belirtmiştir. İşçi, köylüler gibi sınıflandırmaya benzemeyen bir anlayışta sınıflanan aydın kesim ülkenin ekonomisinde söz sahibi olamamıştır (Meisner, 1986: 172).

Aydın kesimin bu sorunu için Mao Yüz Çiçek Kampanyasını başlatmıştır. Bu kampanya:

- Demokrasiyi korumak ve güçlendirmek,
- Merkeziyetçiliği güçlendirmek,
- Sosyalist yapıyı kuvvetlendirmek,
- Farklı mensupları bir araya getirmek,
- Partileri güçlendirmek,
- Uluslararası dayanışmayı,

sağlamak için uygulanmıştır (Zedung, 1966: 103).

“Bırakın yüz çiçek açsın” sözü o dönemin sanatçıları ve yazarları için söylenmiştir. Burada sanatçı ve yazarlardan oluşan aydın kesimin istedikleri gibi politik ve siyasi kararlara müdahil olması amaçlanmıştır. Kampanyanın hedefi siyasi olarak tarafsız bir bilimsel ilerlemenin sağlanması olmuştur. Fakat tüm bunlar Mao’nun kriterlerine bağlı şekilde gerçekleşmiştir (Meisner, 1986: 177-178).

1956 yılında Komünist Parti lideri Mao feodal yapıdan komünizme geçişi sağlamak için, ülke sorunlarının aydın kesim tarafından tartışılması gerektiğini savunmuştur. Bu amaçla Mao 1956 yılında “Yüz Çiçek “ kampanyasını resmi olarak başlatmıştır. Mao bu projede insanlar içindeki ayrışmanın ortadan kaldırılması ve bu amaçla aydın kesime destek verilmesini savunmuştur. Mao bu durumu “ yüz çiçek açsın yüz düşünce gelişsin” sloganıyla açıklamıştır (Tse-tung, 2019: 49-50).

Mao’nun bu sloganından sonra aydın kesimden komünizm için büyük eleştiriler gelmiştir. Mao bu durumun önüne geçmek için yaklaşık 800 bin aydın kesimin mahkum edilmesine karar vermiştir. Ayrıca çoğu sanatçı ve yazar işten çıkarılmıştır. Böylelikle Yüz Çiçek Kampanyası bir yıl içinde sona ermiştir. Yüz Çiçek Kampanyası’nın başarı sağlayamaması ekonomiyi olumsuz etkilemiştir (Naughton, 2006: 69).

1.2.3. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Dönemi

1958’de kısa süren özgürlük ortamı son bulmuş ve ikinci beş yıllık plan ile “İleriye Doğru Büyük Hamle” dönemi başlamıştır. Komünist dönem öncesi Çin Halk Cumhuriyeti daha çok tarıma dayalı bir sistem içinde varlığını sürdürmüştür. Komünist lider Mao büyük hamle ile hızlı bir biçimde feodal sistemden komünist sisteme geçiş yapmayı hedeflemiştir. 1958’de büyük hamle ile özel tarımda üretim tamamen yasaklanmıştır. Bu dönemde özel tarımsal üretimi sürdüren bazı çiftçiler karşı hareket olarak görülmüştür. Çin’de millet devlet eliyle gruplandırılarak şehirlere yerleştirilmiştir. Bu çerçevede 100 bin kişiden oluşan 24 bin şehir oluşturulmuştur (Özsoylu, 2006: 10).

Şehirler daha çok demir-çelik gelişimine katkı sunmuştur. Mao demir-çelik yanı sıra çiftliklerin de şehirlerde yoğun olmasını istemiştir. Bunun nedeni sanayi toplumuna bir an önce geçişi sağlamak olmuştur. Çin nüfusu kırsal kesimde yaşayan yoğunluk nedeniyle ilk başta kırsal kesimde sanayinin gelişimi için adımlar atılmıştır. Mao bu

dönemde çelik üretiminin 15 yıl sonra İngiltere'yi geçeceğini belirtmiştir. Bu dönemde kamuda yatırımların çoğu sanayi kesimine aktarılmıştır. 1958'de kamu yatırımlarının %38'i sanayiye ayrılırken bu oran 1958 yılında %56'ya kadar artmıştır (Yang, 1996: 35).

1957 yılından 1962 yılına kadar süren süreçte İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı çerçevesinde Çin'de gelir ve gider durumu tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1.1. Çin'de İkinci Beş Yıllık Plan Döneminde Gelir ve Gider Dengesi

Yıl	Gelir (Dolar)	Gider (Dolar)	Fark (Dolar)	Değişim (%)
1957	4.563 milyar dolar	4.474 milyar dolar	88.260,000	1.93
1958	5.701 milyar dolar	6.022 milyar dolar	-320.678,000	-5.62
1959	7.165 milyar dolar	8.133 milyar dolar	-967.918,000	-13.51
1960	8.418 milyar dolar	9.621 milyar dolar	-1.203.278,000	-14.29
1961	5.238 milyar dolar	5.398 milyar dolar	-160.339,000	-3.06
1962	4.613 milyar dolar	4.490 milyar dolar	122.093,000	2.65

Kaynak: (Yang, 1996: 35).

Tablo 1'de görüldüğü gibi, ikinci beş yıllık kalkınma planı döneminde gelir 1958-1960 yılları arasında giderden daha az olmuştur. 1962 yılında planın olumlu etkisi ile birlikte gelir gideri aşmıştır. 1962 yılında yaklaşık 122 milyon dolar gelir fazlalığı sağlanmıştır.

Mao tarafından ilan edilen ikinci beş yıllık kalkınma planı ve ileriye doğru büyük hamle beklenen sonucu verememiştir. Planın ilk yıllarında hava koşullarının olumlu olmasına bağlı olarak üretimde artış sağlanmıştır. Fakat 1959 'da yaşanan kuraklık ile birlikte plan tamamen çökmüştür. Ayrıca 1958'de tarımsal üretimin yüksek olması ile sağlanan verimlilik sanayi kesimine aktarıldığı için beklenen başarı sağlanamamıştır. 1959 ile 1962 Çin Halk Cumhuriyeti için tam anlamıyla felaket yılları olmuştur. Hem yaşanan kuraklık hem de uygulanan kötü ekonomik politikalar nedeniyle Çin'de kıtlık baş göstermiştir. Kıtlık sonucu milyonlarca insan hayatını kaybetmiştir (Yang, 1996: 37).

Yaşanan bu kıtlık Mao devrimine darbe vurmuştur. 1961 yılından sonra siyasette özellikle genç kesimde büyük oranda azalma kaydedilmiştir. Mao ile birlikte ortaya

çıkan Çin devrimi artık geçerliliğini kaybetme noktasına gelmiştir. Mao bu durumun önüne geçmek için daha ılımlı politikalar izlemeye başlamıştır. Bu çerçevede kapatılan serbest pazarlar yeniden açılmıştır (Naughton, 2007: 73).

1.2.4. Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Kültür Devrimi

Komünist Parti lideri Mao Zedong, ikinci plan döneminde istenen başarıya genel olarak ulaşamamıştır. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde büyük bir hüsrana yaşanmıştır. 1960 yılında Çin ekonomisi -%27,2 düzeyinde küçülmüştür. 1952 ve 1978 yılları arasında ekonomik büyüme ortalama %6,7 düzeyinde takılı kalmıştır. Bu plan döneminde ekonomik daralma ile birlikte ülkede kişi başına gelir 89,5 dolar ile büyük bir düşüş kaydetmiştir. Yine bu dönemde enflasyon hedeflerin çok uzağında kalmıştır. Nitekim bu dönemde enflasyon oranı %15,2 oranında gerçekleşmiştir. Tablo 1.2’de Çin’de 1952 ile 1978 yılları arasında temel ekonomik göstergelerin gelişimi verilmiştir.

Tablo 1.2. 1952-1978 Yılları Arasında Çin’de Temel Ekonomik Göstergeler

Yıllar	1952	1960	1965	1970	1975	1978	Ortalama
Büyüme (%)	11,73	-27,2	16,9	19,3	8,7	11,3	6,7
Kişi Başına Gelir (Dolar)	538	89.2	98.4	113.1	178.3	156.3	195,3
İhracat (milyar dolar)	0.820	2.57	2.56	2.30	7.68	6.81	3.79
İthalat (milyar dolar)	1.12	2.64	2.24	2.27	7.92	7.61	3.96
Tasarruflar (milyar dolar)	-	667	715	818	916	956	814
Enflasyon (%)	-	15.2	0.86	-2.6	-1.1	1.8	2.8

Kaynak: (Dünya Bankası: 2022)

Tablo 1.2’ de görüldüğü gibi, 1952-1978 yılları arasında büyüme ortalama %6,7, kişi başına gelir ortalama 195,3 dolar, ihracat 3.7 milyar dolar, ithalat 3.9 milyar dolar, net ulusal tasarruflar 814 milyar dolar ve enflasyon %2.8 oranında gerçekleşmiştir.

İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı döneminde başarısız olan Mao, bu durumu ortadan kaldırmak için ve tekrar toplumda güven sağlamak adına Kültür Devrimini ilan etmiştir. Bu devrimin temelinde komünist lider Mao’nun merkezleşmeye yönelik eleştirileri yer almaktadır. Mao, Kültür Devrimi ile ülkedeki yönetimin kendilerine ve dış güçlere karşı çalıştıklarını savunmuş ve yönetimin bu kişilerden alınıp halka

verilmesini istemiştir. Bu nedenle Mao, genellikle lisede öğrenim gören öğrencilerden ve gençlerden oluşan bazı gurupları ülkede isyan çıkarmaya teşvik etmiştir. Komünist lider Mao Zedong'un desteğini alan ve kendilerini Kızıl Muhafızlar olarak adlandıran gençler isyanlar çıkararak ülkede mevcut siyaset anlayışını hedef almışlardır. Kızıl Muhafızlar “dört eski”den vazgeçilmesini istemişlerdir. Dört eski; eski kültürden, eski geleneklerden, eski alışkanlıklardan ve eski fikirlerden oluşmaktadır (Coase ve Wang, 2015: 51-53).

Mao, Kültür Devrimini bürokrasinin halka adanması olarak tanımlamıştır. Ancak bazı görüşlere mensup kişiler Mao'nun sanıldığıının aksine halka yönelik adımlarının gerçekçi olmadığını savunmuştur. Onlara göre Mao yolsuzluklar yaparak aslında halka zarar vermiştir. Ayrıca Mao yönetiminin köylü kesimin çıkarlarını düşünen memur kesimini işten çıkardığını belirtmişlerdir (Daubier, 1977: 41-42).

Kültür Devrimine ülkede yaşanan ekonomik gelişmeler adeta damga vurmuştur. Bu gelişmelerden önce aslında devrimin temelini İleriye Doğru Büyük Hamle projesine bağlı olarak ortaya çıktığı belirtilmiştir. Büyük Hamle hareketi başarı sağlamamıştır. Fakat ülkede büyük ideolojik dönüşümün temel taşı oluşturmuştur. Çünkü Büyük Hamle döneminde köyde yaşayan insanların üretime egemen olması ve bu konuda fikirlerini endüstriyel üretime dahil etmeleri sonucunda büyük dönüşüm gerçekleşmiştir. Başka bir deyişle kırsal kesim Çin'de büyük görevler üstlenmiş ve dönüşüme ön ayak oluşturmuşlardır (Bettelheim, 1977: 135).

Kültür Devrimi döneminde kırsal kesimde yaşayanlar 1965-1969 yılları arasındaki gelişmelere damga vurmuştur. Nitekim bu dönem içinde hazırlanan üçüncü ve dördüncü beş yıllık kalkınma planlarının şekillenmesinde kırsal kesimin payı büyük olmuştur (Brunner, 1977: 302).

Kültür Devrimi döneminde oluşturulan kalkınma planlarının öncekilerine göre daha verimli olmuştur. Bu dönemde temel hedef tarımda verimliliği sağlamak ve bu sayede ülkede temel ihtiyaçları karşılamak olarak açıklanmıştır. Tarımda verimlilik sağlamak temel hedefi ile birlikte ürün çeşitliliğini artırmak da bu dönemin temel amacını oluşturmaktadır. Ayrıca bu dönemde savunma harcamalarına büyük önem verilmiştir. Bu amaçla Japonya ve Güney Kore gibi ülkelerin gelişimleri örnek alınmıştır (Sey, 2018: 23-24).

1966'da Kültür Devrimi hareketi ile birlikte Çin Halk Cumhuriyeti'nde     nc  Beş Yıllık Kalkınma Planı dönemi ba lamı tır. Planda ana hedef savunma harcamalarını artırmak olmuştur. Çin'de muhtemel bir savaşa karşı Mao, bu dönemde savunma harcamalarını ön planda tutmuştur. Planda ayrıca tarımsal üretim artırılması ve kendi kendine yetebilme hedefi belirlenmiştir (Sander, 2002: 367).

    nc  Kalkınma Planı belirlenen hedeflerde genel olarak başarı sağlamıştır. Bu dönemde tarımsal üretim belirlenen hedefin üzerinde gerçekleşmiştir. Tarımsal  retim %14,1 oranında artış sağlamıştır. Yine bu dönemde sanayi üretimi %21,1 oranında artış kaydetmiştir.     nc  Kalkınma Planı döneminde 1967 yılında ekonomi %5,7, 1968'de %4,1 oranında k   lm  tur. Ancak 1969 ve 1970 yıllarında ekonomi sırasıyla %16,9 ve %19,4 oranında büyüme kaydetmiştir (China.org.cn, The 3rd Five-year Plan (1966-1970)).

Kültür Devrimi döneminde uygulanan     nc  ve dördüncü kalkınma planlarında Çin sosyalist yapıya geçişini sağlamıştır. Ancak başta ekonomi olmak üzere birçok alanda yanlış uygulamalar yapılmıştır. Bu yanlış uygulamaların ilk nedeni kalkınmanın açıklanan her yeni planda daha fazla genişletilmesi ve bu nedenle ekonomideki sorunların kapatılamaması olmuştur (Sandıklı, 2009: 42).

 kinci neden Kültür Devrimi döneminde oluşturulan dı ı leri bakanlığının görevini yapmaması olmuştur. Bundan dolayı Çin dış dünya ile sürdürülen ilişkilerini askıya alma kararı almıştır. Bu durum ülkede ticareti olumsuz etkilemiştir ( ng r, 2009: 31).

    nc  neden Mao döneminde yaşanan kaotik ortamdır. Bu kaotik ortamın en önemli nedeni ülkede farklı anlayışlara mensup gurupların yönetime gelme çabaları olarak gösterilmiştir. Ayrıca savaş ortamı ve yaşanan kıtlık kalkınmanın oluşmasına büyük darbe vurmuştur ( alık, 2011: 193)

1.3. DENG XIAOPİNG DÖNEMİ (1976-1992)

Mao döneminde açıklanan Kültür Devrimi ile birlikte itibarı kalmayan ve görevinden uzaklaştırılan Deng Xiaoping, 1977'de partideki görevine getirilmiş ve başkan yardımcılığına atanmıştır. Bu dönemde Deng ve karşıt g r   l  Huan arasında büyük mücadeleler olmuştur. Huan Mao destekçisi olarak eski sistemin devam etmesini

savunmuştur. Ancak ÇKP'nin 1978'deki toplantısında oy birliği ile Deng'in yeni ideolojik fikirleri kabul edilmiştir. Böylece Mao dönemi tamamen sona ermiştir ve onu destekleyenlerde Deng'in politikalarını kabul etmiştir (Oktay, 2019: 55).

1981'de dönemin hükümet başkanı Hua görevden alınmıştır. Hua'nın görevden alınması aslında Mao döneminin en büyük eleştirisi olarak kabul edilmiştir. Bu eleştiri Mao döneminin kapandığını ilan ediyordu ve artık Çin'de politika anlayışının değiştiğini kanıtlar nitelikte olmuştur (Oktay, 2019: 55).

Çin Komünist Partisi içinde yer alan Xiaoping, sürekli parti lideri tarafından eleştirilmiştir. Mao sonrasında Xiaoping, partide iktidarın yeni sahibi olmuştur. Deng Xiaoping, ÇKP içinde uzun seneler farklı görevler üstlenmiştir. Ancak Mao Zedong tarafından hiçbir zaman kabul görmemiştir. Nitekim Mao onun görevine son vermiştir. Özellikle Mao tarafından ortaya çıkarılan Kızıl Muhafızlar o dönemde Xiaoping'in ailesine zararlar vermiştir (Dillon, 2016: 88).

Deng Xiaoping'in, iktidara geldiği dönemde Çin'de çok büyük sorunlar vardı. Mao tarafından yapılan Kültür Devrimi ve diğer reformlarla birlikte ülkede çok sayıda insan hayatını kaybetmiştir. Çünkü bu reformlar o dönemde halkı ayıştırmıştır. Tüm bunlara rağmen Deng, daha ılımlı olmayı tercih etmiştir. Çünkü Deng, bunlara halkın tepkisiyle karşılaşmamak için karşı çıkmamıştır. Bu yüzden Deng halka yönelik ılımlı tavırlarını devam ettirmiştir. Bu durum yeni gelişmeleri ortaya çıkarmıştır (Vogel, 2017: 364-365).

Deng'in asıl amacı ülkenin kalkınmasını sağlamak olmuştur. Mao zamanında ekonomi kısmen büyümüş olsa da beklenen başarı sağlanamamıştır. Çünkü bu dönemde Mao tarafından ilan edilen reformlar büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle Deng, yeni politikalar için mücadeleye başlamıştır. Deng, hem partinin itibarı hem de ülke ekonomisi için gelişmiş politikalara ihtiyaç duymuştur (Ertekin, 2017: 46-50)

1.3.1. Serbest Piyasa Ekonomisine Geçiş Süreci

Deng döneminde serbest piyasa ekonomisine geçiş aşamaları: 1978-1984 dönemi, 1985-1991 dönemi, 1992-1996 dönemi olmak üzere üç aşamadan oluşmaktadır (Hua, 2016: 40-45).

ÇKP lideri Mao Zedong öldükten hemen sonra Deng, Çin’de kendine ait piyasa reformu hareketini başlatmıştır. Deng tarafından başlatılan bu reform hareketinin temel nedenleri;

- ✓ Mao döneminde uygulamaya konulan reformların kıtlık süreci ile mücadele edememesi,
- ✓ Mao tarafından ilan edilen Kültür Devrimi hareketinin kısa süre içerisinde halk tarafından kabul edilmemesi,
- ✓ Tayvan, Kore, Hong Kong ve Singapur’un uygulamış oldukları piyasa ekonomisi reformunun başarılı sonuçlar vermesidir (Gökdemir, 2006: 54-66).

1978 yılında Çin’in Enhui eyaletinde kırsal kesimi temsilen bir araya gelen 18 çiftçi kendi aralarında sorumluluk anlaşması imzalamışlardır. Bu anlaşmayı sağlayan ve onaylan ise köy müdürü olmuştur. Yapılan anlaşmaya göre çiftçiler hazineye ait toprakları aralarında bölüşme kararı almıştır. Eğer üretim yüksek olursa ve bu üretimden yüksek kazanç elde edilirse anlaşmanın gizli kalmasına onay verilmiştir. Fakat beklenmedik bir şekilde üretim geçen yıla oranla beş kat artmıştır. Anlaşmayı imzalayan çiftçiler bu durumu açıklamak zorunda kalmışlardır ve anlaşmanın gizliliği ortadan kalkmıştır. Anlaşmayı haber alan Xiaoping, elde edilen başarı nedeniyle Aile Sorumluluk Sözleşmesini uygulamaya koymuştur. Bu sistem çiftçilerin ülkede bulunan ortak kurumlardan tarımsal arazi, makine ve teçhizat ve diğer araç ve gereçler için sözleşme yaparak üretim yapmalarını sağlamıştır (Mei, 2008: 139).

1985- 1991 yılları arasında yapılan reformlar kamu işletmelerinin modern hale getirilmesi amacını taşımaktadır. Nitekim bu amaç çerçevesinde Çin Halk Kongresi tarafından tarım, sanayi, bilim, teknoloji ve savunmayı kapsayan “Dört Modernizasyon Programı” kabul edilmiştir. Böylelikle bu program ile birlikte ülke gelecek adına ümitlenmiştir. Bu dönemde Sovyet benzeri eğitim sistemi ile Çin’de eğitim sistemi değişmiştir. Mao’nun kapatmış olduğu tüm okullar tekrar açılmıştır. Ayrıca ülke dışından bilim insanları çağırılmıştır (Lai, 2006: 15-29).

1992-1996 yıllarında Deng, dış dünya ile tamamen açılma kararı almıştır. Bu kararın arkasındaki neden yabancı yatırımcıları ülkeye çekmek yatmaktadır. Bu dönemde ülke dışında yaşamlarını sürdüren Çin vatandaşlarının fikirlerine önem verilmiştir. Ayrıca reformlara destek vermeleri istenmiştir. Yabancıların ülkeye gelerek

yatırım yapmaları için Çin Halk Bankası başta olmak üzere birçok banka kurulmuştur. Bu süreçte bankalara verilen kredi sistemi genişletilmiştir (Saray ve Gökdemir, 2007: 664).

Xiaoping döneminde, iktisadi kalkınma ve gelişmeyi hedefleyen reformlar; iktisadi ilişkiler, tarımsal üretimin artırılması ve kamuda farklı yapılanmaları hedeflemiştir. Bu hedefler kırsal, kentsel ve ekonomik açıdan önemlidir. Bu reformlar;

- ❖ Kırsal alanda yapılan reform çalışması ile tarım sektörü serbest bırakılmıştır. Bu çerçevede çiftçilerin zorunlu yetiştirdikleri bazı ürün miktarları düşürülmüştür. Tarım sektöründen alınan vergi miktarları azaltılmıştır. Yine çiftçilerin üretim fazlasını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmalarına izin verilmiştir.
- ❖ Kentsel reform hareketi ile devlete bağlı tüm Kamu İktisadi Teşebbüslerin kendi ürünlerini pazarlaması serbest bırakılmıştır. Ayrıca kurumların özele kiralanması ve çalışanlara satılmasının önü açılmıştır. 1977’de Kamu İktisadi Teşebbüsleri özelleştirme kapsamına alınmıştır.
- ❖ Ekonomik alanda yapılan reform ile birlikte özel mülkiyete dönük pazar ekonomisi kabul edilmiştir. Ayrıca fiyat kontrolleri ortadan kaldırılmıştır (Öz, 2006: 4-5).

Deng tarafından yapılan reformlar her bölgeye özgü olmuştur. Bu durum Çin Komünist Partisi’nin gerçekçi ideolojik gerçeklerini yansıtmaktadır. Parti bu dönemlerde slogan ve vaatler verme gibi gerçekçi olmayan planlar yapmamıştır. Nitekim bunun için farklı görüşlere saygı duyulmuştur. Reformlarla Çin’in büyüme ve kalkınma sağlayacağı ispatlanmıştır (Flores, 2003: 10).

Her bölgeye özgü reformlar çerçevesinde Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı doğrultusunda Çin üç ekonomik bölgeye ayrılmıştır. Bu bölgeler batı, doğu ve orta olmak üzere üç bölgeden meydana gelmiştir. Belirlenen bu bölgelerin devlet tarafından desteklenmesi hedeflenmiştir. Bu bölgelerin desteklenmesi ile ekonomik kalkınma ve büyüme gerçekleşecektir (Jie, 2020).

Deng döneminde özellikle dış ilişkiler önemli yer tutmuştur. Ayrıca bu dönemde teknoloji, sanayi, inşaat sektörü ve ulaştırma sektöründe gelişmiş ekonomiler örnek alınmıştır. Bu çerçevede Kore ve Japonya öncü olmak üzere farklı birçok ülke ile siyasi

ve diplomatik ilişkiler kurulmuştur. Bu ilişkilerde dış ülkelere seyahatler yapılmıştır ve bu ülkelerin üretim tarzları hakkında genel fikirler alınmıştır. Tüm bunlardan yola çıkarak Çin kalkınmanın ve büyümenin doğrudan yabancı yatırımlarla sağlanabileceği yönünde adımlar atarak yatırımları artırmıştır (Gündal, 2015: 58).

Doğrudan yabancı yatırımların artışı bu dönemde rakamlara yansımıştır. 1980 yılının başında %0,2 seviyesinde yer alan yatırımların GSYH içindeki payı 1990'da %0,9, 1995 yılında %4,5'e yükselmiştir. Ayrıca buna ek olarak reformlardan önce yaklaşık 183.9 milyar dolar ihracat seviyesi, 1990'da yaklaşık 317.8 milyar dolara ve 1995 yılında yaklaşık 609.5 milyar dolara çıkmıştır. Yine bu dönemde ithalat ve dış ticaret hacmi büyük oranlarda artmıştır. Nitekim 1908'de yaklaşık 9.2 milyar dolar ithalat yapılırken, 1990'da yaklaşık 49.1 milyar dolar ve 1995 yılında yaklaşık 131 milyar dolar ithalat gerçekleştirilmiştir. Dış ticaret hacminin ülke GSYH içindeki oranı %11 seviyesinden yaklaşık %34,2 seviyelerine çıkmıştır. Deng reformları döneminde işsizlik oranları %5,4 seviyesinden yaklaşık %2,9 seviyesine düşmüştür. Yine bu dönemde ülke tasarruflarının GSYH içindeki payı 1995 yılında yaklaşık %39,5 olarak gerçekleşmiştir. Çin Halk Cumhuriyeti'nin bu dönemde büyüme oranı; 1989'da %7,6 iken bu oran 1995 yılında %10.9 olarak gerçekleşmiştir (Ayhan, 2018: 116).

Tablo 1.3'de Çin Halk Cumhuriyeti'nde Deng döneminde yapılan reformların makroekonomik gelişmeleri verilmiştir.

Tablo 1.3. Deng Dönemi Reform Sonuçları

Yıllar	1979	1980	1985	1990	1995
Büyüme	7.6	7.8	13.4	3.9	10.9
Kişi Başı Gelir (dolar)	183.9	194.3	294.4	317.8	609.6
İhracat (Milyar dolar)	9.2	11.3	25.8	49.1	13185.0
İthalat (Milyar dolar)	10.5	12.4	38.3	1.199	4.196.0
Ticaret Hacmi (GSYH Payı)	11.0	12.4	20.7	24.2	34.7
Nüfus (Milyon)	969	981	1.051	1.135	1.204
DYY'nin Payı (GSYH)	-	-	0.5	0.9	4.8
İşsizlik (%)	5,4	4,9	1,7	2,5	2,9
Enflasyon (%)	3,5	3,7	10,1	5,7	13,6
Sanayi Payı (GSYH)	46,5	48,0	42,7	41,0	46,7

Kaynak: (Dünya Bankası: 2022)

Tablo 1.3’de, Çin’in temel makroekonomik gelişmeleri verilmiştir. Tablo incelendiğinde, 1979 yılında büyüme %7.6 iken, 1985 yılında %13.4 ve 1995 yılında %10.9 olarak gerçekleşmiştir. Deng döneminde Doğrudan Yabancı Yatırımlara (DYY) büyük önem verilmiştir. Nitekim DYY’nin 1979 ve 1980 yıllarında GSYH içindeki payı sıfırdır. Deng dönemi reformları ile DYY payı, 1995 yılında %4.8’e kadar artış göstermiştir. Yine bu dönemde reformların etkisi ile işsizlik oranları azalmıştır. 1995 yılında işsizlik oranı %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Çin’in nüfusu ise 1995 yılında 1.204 milyar olmuştur. 1985-1990 yılları arasındaki dönemde, Çin ekonomisi tarım ve hizmetler sektörüne daha fazla önem vermiştir. Özellikle tarım sektöründe üretkenliği artırmak ve kırsal kesimi kalkındırmak amaçlanmıştır. Bu strateji, sanayi sektörünün GSYH içindeki payını azaltmıştır.

Genel olarak bakıldığında reform dönemi başarılı olmuştur. Bu başarının arkasında serbest piyasa ekonomisine geçiş yer almaktadır. Reformlarla birlikte teşvikler artırılmış ve piyasa canlanmıştır. Deng döneminde ayrıca reformlarla beraber serbest piyasa ekonomisine geçiş tamamlanmıştır (Şimşek, 2006: 2).

1.3.2. Tarım Reformu Hareketi

Serbest piyasa ekonomisine geçiş döneminde tarım sektörü Çin’de GSYH’nın %37’lik kısmını oluşturmuştur. Bu dönemde tarım en büyük sektör olarak istihdam edilenlerin yaklaşık dörtte üçlük bir bölümünü karşılamıştır. 1978 yılında reformlar hareketi başlamadan önce, Mao Zedong’un kötü iktisadi uygulamaları ve tarımdaki kargaşalık nedeniyle Çin Halk Cumhuriyeti’nde kırsal kesimde nüfus yoğunluğu artmıştır. Artan kırsal nüfus sebebiyle Çin halkı büyük bir kıtlık yaşamıştır. Komünist Parti’nin reformlar hareketine başlaması da öncelikle tarım alanında olmuştur (Kroeber, 2017: 47-48).

Deng öncülüğünde ÇKP, 1978 yılında Aile Sorumluluk Sistemini uygulamıştır. Yapılan bu sistem ile topraklar devlete faydalı olmak koşuluyla köylüye verilmiştir. Böylece Mao döneminde uygulanan Şehir (Komün) hareketi ortadan kaldırılmıştır (Özsoylu, 2006: 30).

Komün sisteminde yer alan topraklar önce 5 yıl, daha sonrasında 15 yıl süre ile köylüye verilmiştir. 1982 yılında ise bu süre 30 yıla çıkarılmıştır. Devlet toprakları kira

ile çiftçilere vererek üretim yolu ile bu kiralari çiftçilerden almıştır. Bu süreçte fazla üretim ise çiftçilere kar olarak bırakılmıştır. Komün uygulaması 1983 yılında kırsal kesimin %98'lik kısmını oluşturmuştur. Toprakların mülkiyeti devlette olmasına karşın işleme hakkı köylünün eline bırakılmıştır. Bu uygulama ile üretim artışları yaşanmıştır. Nitekim bu dönemde tahıl üretimi iki kat artmıştır. Ancak bu ürünlerin tamamı devlet tarafından satılamamıştır. Bunu fırsat bilen çiftçiler gizli bir şekilde satış yapmaya başlamıştır. 1983 yılında özel sektöre yönelik atılan adım ile gizli satışlar ortadan kalkmıştır. Çiftçiler artık serbest bir şekilde satış yapmışlardır. Yapılan satışlar ile kırsal kesimde gelirler artmıştır (Ertekin, 2017: 69-70). Kırsal kesimde elde edilen başarı ile istihdam oranı artmıştır. 1978'de yaklaşık 28 milyon istihdam sayısı 1997 yılında yaklaşık olarak 130 milyona yükselmiştir. Aynı şekilde Kasaba ve Köy girişimlerinin sayısı da yaklaşık 20 milyona çıkmıştır (Timurtaş, 2018: 52-69). 1978 yılında hükümet tarımda verimliliği ve etkinliği artırmak için önemli üç adım atmıştır. Bunlar; tahıl fiyatlarını %20 oranında artırmak, kota üretiminde %50 artış hedefi yakalamak ve tarımsal girdilerin fiyatlarını %15 oranında azaltmak olmuştur (Tokatlıoğlu, 2006: 107).

Tarım reformu ile birlikte Kasaba ve Köy işletmelerinin sayısı ve istihdam rakamları tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 1.4. Kasaba ve Köy İşletmeleri

Yıllar	İşletme sayısı (Milyon)	Çalışan sayısı (Milyon)	GSYİH (Milyon Yuan)
1978	1.5	28.2	13.3
1979	1.4	29.0	14.8
1980	1.4	29.9	17.7
1981	1.3	29.6	19.6
1982	1.3	31.1	23.0
1983	6.0	32.3	27.4
1984	12.2	52.0	46.3
1985	12.2	69.7	73.6
1986	15.1	79.3	95.6
1987	17.5	88.0	128.6
1988	18.8	95.4	175.4

Tablo 1.4. (Devamı)

1989	18.6	93.6	247.2
1990	18.5	92.6	536.5
1991	19.0	96.0	655.0
1992	20.7	150.8	928.4
1993	23.2	112.7	783.4
1994	24.9	120.1	1.150,0
1995	22.0	128.6	1.459,5
1996	23.3	135.0	1.765,9
1997	20.1	130.5	2.074,0

Kaynak: (Zuo, 2009: 2-3).

Tablo 1.4'te görüldüğü üzere, 1978 yılında 1.5 milyon işletme bulunurken, bu rakam 1997 yılında 20 milyona yükselmiştir. Bu işletmelerde istihdam edilen kişi sayısı incelendiğinde; 1978 yılında 28.2 milyon çalışan bulunurken, daha sonraki yıllarda bu rakam hızla artmış ve 1997 yılında 130.5 milyona kadar yükselmiştir. Bu işletmelerin GSYH içindeki payı ise 1978 yılında 13.3 milyon Yuan iken, 1995 yılında 1.459,5 milyar Yuan'a yükselmiş ve 1997 yılında 2.074.0 milyar Yuan olarak gerçekleşmiştir.

1.4. 1997-2002 İKTİSADİ DURGUNLUK DÖNEMİ

1997 ile 2002 yılları arasında Çin ekonomisinde büyüme hızının yavaşlaması, genel fiyatlar düzeylerinde de durgunluğa yol açmıştır. Bu yavaşlamanın temel nedenleri, verimlilik düşüklüğü ve teknolojik yetersizliklerdir. Ekonomik reformlar ve kalkınma dönemi başladığında, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT) ile diğer özel teşebbüsler arasında teknolojik ve verimlilik açısından büyük bir fark gözlenmemiştir. Bu dönemde KİT'lere verilen devlet destekleri oldukça yoğun olmuştur. Ancak ilerleyen süreçte, KİT'ler ve diğer kuruluşlar arasında teknoloji ve verimlilik açısından büyük uçurumlar oluşmuştur. Özellikle KİT'ler yalnızca devlet desteği ile varlıklarını sürdürmeye çalışmıştır. Bu dönemde KİT'lerin ekonomik karlılığı azalmıştır. KİT'lerin kar oranları 1994 yılında %2 seviyelerine düşmüştür. 1996 yılında ise KİT'ler zarar etmiştir. Bu sorunu çözmek amacıyla, 1997 yılında küçük kamu işletmeleri özelleştirme statüsüne alınmıştır. (Nakagane, 2000: 1).

Çin’de mevcut teknolojik yetersizlikler, dış yatırımlara yönelme zorunluluğunu doğurmuştur. Bu kapsamda gerçekleştirilen yatırımlar, ülkede üretim kapasitesinin artmasına neden olmuştur. Ancak artan kapasite, ekonomik büyümeyi olumsuz etkilemiştir. Özellikle 1996 ve 1997 yıllarında bu durum daha belirgin hale gelerek, iç talepteki artış ve dış talepteki zayıflık gibi etkenlerle bir krize yol açmıştır. Ülkenin iç talebinin yükselmesi, beraberinde dış talep eksikliği gibi sorunları getirmiştir. 1991 yılında tasarrufların büyük ölçüde artması, ülkede kapasite fazlasının oluşmasının temel sebeplerinden biridir. Bu artan tasarruflar, fiyat düzeyini düşürmüş ve sonucunda deflasyonist bir ortam meydana gelmiştir. Bu durum da yatırımları ve gelirleri azaltarak ekonomik durgunluğa neden olmuştur. (Saray ve Gökdemir, 2007:683).

Bu dönemde ekonomide durgunluğun oluşmasının başka bir nedeni de ülkede büyümenin hızlı olmasıdır. Hızlı büyüme, özellikle kaynakların dengesiz kullanımına ve gelir dağılımında bozulmaya yol açmıştır. Büyüme, kaynakların aşırı kullanımına neden olmuş, bu da çevresel sorunların artmasına ve enerji, su gibi kritik kaynakların sıkıntıya girmesine neden olmuştur. Aynı zamanda gelir eşitsizliği büyümeyle birlikte artmış, bu da toplumsal huzursuzluklara sebep olmuştur. Hükümet bunu önlemek amacıyla yasal bir takım önlemler almıştır. Bu çerçevede yönetim alanında yapılan yasal düzenleme ile 40 olan bakanlık sayısı 28’e düşürülmüştür. 28 bakanlığın 8 tanesi ekonomi alanında oluşturulmuştur. Bu düzenleme ile bürokraside yoğunluk ortadan kaldırılmıştır. Ayrıca bu dönemde başka bir yasal düzenleme ile Hon-Kong Çin topraklarına dahil edilmiştir (Zenginoğlu, 2011: 3).

1997-2002 yıllarında ekonomide oluşan sorunların bir başkası banka sektöründe meydana gelmiştir. Bu dönemde bankalar tarafından verilen krediler geri ödenmemiştir. Bu yıllarda işletmeler büyümenin yavaşlaması ile aldıkları kredileri geri ödemekte zorlanmışlardır. Bankalar geri ödemelerin uzatılmasını ve yeni krediler vermeyi kabul etmemişlerdir ve borç krizi büyümüştür. Hükümet doğrudan yabancı yatırımlara yönelmiş olsa da borç krizi devam etmiştir. Çin bu krizin önüne geçebilmek için bazı kuruluşlara üye olmuştur. (Şimşek, 2005: 79).

Çin Halk Cumhuriyeti WTO’ya üye olmak için 1986 yılında başvuruda bulunmuş fakat kabul edilmemiştir. Ancak 2001 yılında tekrar başvuruda bulunmuş ve bu sefer WTO üyeliği kabul edilmiştir. Çin’in WTO’ya başvuru yapmasının temel nedenleri,

iktisadi büyümeyi yeniden sağlamak ve istikrarlı bir temel oluşturmak, ülkeyi yabancı yatırımcılar için daha çekici hale getirmek olmuştur. Çin WTO'ya üye olurken ticaret kurallarına uyacağı konusunda taahhüt vermiştir. WTO üyeliği sonrasında Çin, hızlı büyüme elde etmiş ve doğrudan yabancı yatırımların merkezi bir hedefi haline gelmiştir. Ayrıca doğrudan yabancı yatırımların merkezi konumuna gelmiştir (Gündal, 2015: 67).

. Çin üyeliği ile kazan-kazan kavramını kullanmıştır. Üyelik sonrası üretimde verimlilik ve etkinlik sağlanmış ve ürün çeşitliliği ile dünya ticareti avantajları elde etmiştir. Ayrıca ara malı üretimi ve tüketim malları üretiminde Çin dünya için cazibe merkezi haline gelmiştir. ÇHC'nin üyeliği ile birlikte ihracatta rekabet ortamı yeniden sağlanmış ve ticarete önemli avantajlar sağlanmıştır (Çeştepe, 2012: 56).

Çin Dünya Ticaret Örgütüne üye olurken en büyük avantajı ihracatta olmuştur. Çin ayrıca Asya'da üretimin merkezi konumuna gelmiştir. Bu durum iki sonucu beraberinde getirmiştir. Bu sonuçların birincisi; Çin'de hızlı büyüme sağlayan ihracat için yeni pazarların bulunması, ikincisi dünya ticaretinde Çin ithalat sektörleri için önemli bir pazar haline gelmiştir (Gökdemir ve Mor, 2005: 59).

Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne dahil olmasından sonra emek yoğun sektörlerde rekabet gücü artmıştır. Bu dönemde Çin doğrudan yabancı sermayenin ana merkezi olmuştur. Ayrıca gelişmiş Asya ekonomileri Tayvan ve Hong- Kong emek yoğun sektörlerini Çin'e kaydırmıştır. Çin'de özel bölgeler kurulmuş ve özel sektör canlanmıştır (Yılmaz ve Koyuncu, 2005: 75). Çin'de üyelik ile birlikte bazı sorunlar yaşanmıştır. Çin'de sorun haline gelen bölgesel problemler devam etmiştir. Çünkü Çin'de az gelişmiş bölgelerde tarım yoğun sektör mevcut olduğu için, bu bölgeler, diğer gelişmiş sanayi bölgelerinin gerisinde kalmıştır (Gündal, 2005: 69).

Çin'de 2003 yılında büyüme %10 olmuştur. 2003 yılında ayrıca petrol tüketimi %31 olarak gerçekleşmiştir. GSYH, Çin tarihinde ilk kez 2002 yılında 1.4 trilyon dolar ile rekor kırmıştır. Aynı dönemde kotaların kalkması ile Çin'in, Amerika Birleşik Devletlerine (ABD) tekstil ve hazır giyim satışları artmıştır. Nitekim bu sektörlerde ihracat payı %18 seviyelerinden %50'lere kadar çıkmıştır. Çin'in Avrupa Birliğine (AB) bu sektörlerdeki ihracatının payı ise %29 olarak gerçekleşmiştir (Duran ve Saraçoğlu, 2008: 107-108). Tablo 1.5'de Çin Halk Cumhuriyeti'nin WTO'ya üye olduktan sonra seçilmiş bazı makroekonomik göstergelerindeki gelişmeler verilmiştir.

Tablo 1.5. WTO Üyeliği Sonrası Gelişmeler

Yıllar	2001	2002	2003	2004	2005
GSYH (milyar dolar)	1.3	1.4	1.6	1.9	2.2
Büyüme	8.3	9.1	10.0	10.1	11.3
Rezervler (milyon dolar)	216.3	292.0	409.2	615.5	825.5
Cari işlem dengesi/GSYH	1,5	2,8	3,2	4,2	5.7
Yatırımlar (milyon dolar)	46.8	52.7	53.5	60.6	64.2

Kaynak: (Dünya Bankası: 2022)

Tablo 5’de görüldüğü gibi, Çin’in Dünya Ticaret Örgütüne üye olmasından sonra ekonomik başarısı rezervlere yansımıştır. 2001 yılında resmi rezervler 216.3 milyar dolar iken, 2005 yılında bu rakam 825.5 milyar seviyesine çıkmıştır. GSYH, 2001 yılında 1.3 trilyon dolardan, 2005 yılında 2.2 trilyon dolara çıkmıştır. Ekonomik başarı büyüme rakamlarından da anlaşılmaktadır. 2001 yılında büyüme %8.3 iken, 2005 yılında %11.3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda yatırımlarda da artışlar yaşanmıştır.

1.5. 2003 YILINDAN SONRA BÜYÜMEYE DÖNÜK GELİŞMELER

Çin’de 2003 yılından sonra ekonomide aşırı ısınma sorunu belirgin hale gelmiştir. Aşırı ısınma kavramı talep fazlasının yoğun olduğu bir durumu ifade etmektedir. Çin’de talep artışı, beraberinde fiyat artışlarını tetiklemiştir. Ayrıca bu dönemden sonra yatırımlardaki artışlar ekonomi için endişe ortamı yaratmaya başlamıştır. Yatırım artışlarının nedeni, bu dönemde devletin kontrolündeki bankalarının kredileri verimli bir şekilde yönetememeleridir. Nitekim bu dönemde bankaların %100’ü devlete bağlı olarak çalışmıştır. Bankaların kaynakları halkın tasarruflarından oluşmaktadır. Bankalarca verilen kredilerin tamamı KİT’lere yönlendirilmiştir. Fakat verilen kredilerin tamamı ödenmemiştir (Gökçe ve Ercan, 2005: 39-50).

Çin’de yatırım artışları ve kredilerin yarattığı sorunlar ekonomiyi soğutma durumunu gündeme getirmiştir. Ekonomiyi soğutma çabası kapsamında bu dönemde bankaların verdiği kredilere sınırlamalar getirilmiştir. Ayrıca bu dönemde yatırıma dönük harcamalara büyük denetimler getirilmiştir. Bu denetimlerde firmaların üretim için daha az borç almasına ve kendi kaynaklarını kullanmasına yönelik tedbirler

alınmıştır. Yine bu dönemde mali disiplinin sağlanması için fiyatların aşağıya çekilmesi kararı alınmıştır (Arısoy vd., 2004).

Alınan tedbirler ile birlikte Çin ekonomisinde aşırı ısınma sorunu ortadan kaldırılmıştır. Önlemler neticesinde ülkede büyüme oranları eski seviyelerdeki gibi yükselme kaydetmiştir. 2004 yılında dünya ekonomisi yaklaşık %5 büyürken aynı yılda Çin ekonomisi yaklaşık %10 oranında büyümüştür. Çin’de bu dönemde yatırımların GSYH içindeki payı %3’lere kadar çıkmıştır (Saray ve Gökdemir, 2007: 668).

2002 ile 2003 yılları arasında Çin’de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkileyen SARS virüsü nedeniyle ekonomik açıdan kayıplar yaşanmıştır. Çin bu virüsü tüm dünyadan ilk başlarda gizlemiştir. Ancak virüsün hızla yayılması ile birlikte virüs bütün dünyaya duyurulmuştur. Söz konusu duyuru sonrasında çok sayıda yabancı ülkeyi terk etmiştir. Yaklaşık 30 ülkede görülen virüs nedeniyle çok sayıda ülke Çin seyahatlerini askıya almıştır. Ekonomik kayıpların önüne geçmek için tedbirler alınmıştır. Bu çerçevede firmaların desteklenmesine karar verilmiştir. Ayrıca işsiz kalan vatandaşlara ve köylülere de çeşitli yardımlar verilmiştir. Tüm olumsuzluklara karşı Çin ekonomisi büyümeye devam etmiştir. Virüsün olduğu yıllarda ABD ekonomisi 2002 yılında %0,8 büyümeye sağlamıştır. Çin en büyük rakibine kıyasla 2002 yılında %9 büyümeye rakamını yakalamıştır. 2003 yılında ise Çin % 10 büyümeye kaydetmiştir (Akçıl, 2008: 11).

Tablo 1.6’da Çin’in 2003’den sonra büyümeye yönelik stratejisi kapsamında GSYH, büyümeye ve kişi başına gelir durumunu yansıtan rakamlar verilmiştir.

Tablo 1.6. 2003 Yılından Sonra Çin’de Ekonomik Gelişmeler

Yıllar	GSYH (Trilyon Dolar)	Ekonomik Büyüme (%)	Kişi Başı Gelir (Dolar)
2003	1.6	10.0	1310
2004	1.9	10.1	1530
2005	2.2	11.3	1790
2006	2.7	12.7	2180
2007	3.5	14.2	2720
2008	4.5	9.6	3510
2009	5.1	9.3	3910
2010	6.8	10.6	4530

Kaynak: (Dünya Bankası: 2022)

Tablo 1.6'ya göre, Çin'de büyüme oranları 2003 yılından 2007 yılına kadar artış sağlamıştır. 2008 yılında tüm dünyayı etkileyen kriz nedeniyle Çin'de büyüme oranı %9,6 seviyesine düşmüştür. Ancak Çin diğer ülkelerin aksine krizden daha az etkilenmiştir. 2009 yılında büyüme oranı %9.3 iken bu oran 2010 yılında %10.6 seviyesine çıkmıştır. 2003 yılından sonra büyümeye yönelik adımlar nedeniyle Çin'de GSYH rakamları da artış sağlamıştır. 2003 yılında 1.6 trilyon dolar GSYH rakamı devam eden yıllarda sürekli olarak artmış ve 2010 yılında 6.8 trilyon dolara kadar yükselmiştir. Ülkede kişi başına düşen gelir 2003'den itibaren artış sağlamıştır. Çin'de 2003 yılında kişi başı gelir 1310 dolar seviyelerinde iken, 2010 yılında 4530 dolar seviyelerine çıkmıştır.

1.6. BİR KUŞAK BİR YOL PROJESİNE GEÇİŞ

Eski İpek Yolu, Çin Halk Cumhuriyeti'nde yer alan Doğu Türkistan bölgesinden başlayarak Hazar Denzine kadar ulaşan bir yol üzerinde yer almıştır. İpek Yolu Hazar Denzine ulaştıktan sonra iki kola ayrılmıştır. Birinci kol kuzey Anadolu'dan, ikinci kol ise Akdeniz'in güneydoğusuna kadar devam etmiştir. Tarihi İpek Yolu ilk yerleşim yerleri kabul edilen Avrupa ve Asya bölgelerini birbirine bağlamıştır. İpek Yolunda Çin ile diğer milletler arasında ticaret yoğun olarak yapılmıştır. Nitekim eski Mısır uygarlığı ve Romalıların Çin'den ipek ithal ettikleri bilinmektedir. Bu yol eski tarihlerden itibaren Roma, Mısır, Hun Devleti, Göktürk Devleti, Çin, Moğol İmparatorluğu, Osmanlı İmparatorluğu gibi büyük devletler tarafından himaye edilmiştir. Özellikle Çin ve Türk devletleri İpek Yolunu uzun yıllar boyunca himayelerinde tutmuşlardır (Düğün, 2011: 46-50).

Tarihi İpek Yolu binlerce yıldır Doğu ve Batı arasında bağlantı görevini üstlenmiştir. Doğu ve Batı arasındaki bağlantının M.Ö.600'lü yıllarda kurulduğu bilinmektedir. Fakat asıl önemli bağlantı İpek Yolu ile sağlanmıştır. İpek Yolu'nun oluşturulmasının nedenleri; kültür, din, ticaret, sanat ve bilim gibi alanlarda ülkeler arasında değiş-tokuşu sağlamaktır. Bu sayede ülkeler arasında bağlantı kurulmuştur. Nitekim Hindistan'da ortaya çıkan Budizm din anlayışı İpek Yolu vasıtasıyla Çin ve Japonya'ya kadar gitmiştir. Ayrıca Çin Hristiyanlık ile bu sayede tanışmıştır (Karaca, 2008: 110-118).

İlkçağdan beri ticaret yoluyla Asya bölgesinde bulunan ipek, çay, baharat ve halı gibi ürünler Avrupa bölgesine taşınmıştır. Çin tarafından icat edilen barut ve kağıt yine bu yol ile Avrupa ve Arabistan'a kadar ulaştırılmıştır. 1200'lü yıllarda Moğol İmparatorluğunun yıkılması nedeniyle İpek Yolunda ticaret sekteye uğramıştır. Ayrıca coğrafi keşifler ve icatlar ile birlikte deniz taşımacılığı önem kazanınca İpek Yolu cazibesini kaybetmeye başlamıştır. Artık ticari güç batı devletlerinin eline geçmiştir (Hastürk, 2019: 4).

İpek Yolu güzergahı Çin devletinin Xian şehrinden, Kansu tarım havzası, Pamir ve Tanrı Dağlarını takip ederek Asya, İran, Afganistan ve Akdeniz'e ulaşmaktadır. İpek Yolu kuzey bölgesi ve batı bölgesi olarak ikiye ayrılmıştır. İpek Yolu Kuzeyde; Çin-Kaşgar-Hazar ve Karadeniz, Çin-Asya-İran ve Irak, Çin-Talgar ve Kazakistan şeklinde uzanmaktadır. İpek Yolu Batıda ise; Çin-Afganistan-Pakistan-Suriye ve Kuzey Afrika bölgesine kadar uzanmaktadır. Ayrıca bu yol deniz yoluyla İtalya, Mısır ve Akdeniz'e ulaşmaktadır (Deniz, 2016: 195-202).

Küresel ekonomi gelişmelerinin yaşandığı günümüzde üretim genel olarak Batı bölgelerinden Asya'ya doğru yönelmektedir. Asya günümüzde küresel ekonominin büyük ticaret pazarı konumunda yer almaktadır. Küreselleşen dünya ekonomisinde tüketim ve yer altı kaynakları önem arz etmektedir. Bu konuda Asya büyük avantajlara sahiptir. Küresel üretimin artması ile birlikte doğalgaz, petrol ve yer altı kaynaklarına talep sürekli olarak artmaktadır. Bu nedenle bu kaynaklarda zenginliğe sahip Asya stratejik olarak büyük öneme sahiptir. Çin tüm bu avantajları sağlamak için 1999 yılında Bir Kuşak Bir Yol Projesini gündemine almıştır. Fakat yeteri kadar ilerleme sağlanamamıştır (Şimşek, 2017: 101-117).

1999 yılında gündeme gelen proje 2013 yılında devlet başkanı Jinping tarafından Kazakistan'da tüm dünyaya ilan edilmiştir. Jinping'in ilan ettiği proje Avrupa ve Afrika'yı ipek yolu ile birbirine bağlamayı hedef alan bir stratejiyi kapsamaktadır. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin geçtiği ülkelerde altyapı ve diğer ülkelerle dayanışmayı sağlamlaştırmak için yeni bir ticaret yolu hedeflenmiştir. Bu projenin temel hedefleri şunlardır;

- İktisadi aktörlerin serbest şekilde ticaret yapmalarını sağlamak ve verimliliği bu sayede artırmak,

- Proje içerisinde yer alan ülkeleri ipek yolu boyunca ekonomik olarak bir arada tutmak ve bölgesel işbirliğini artırmak,
- Tüm ülkelere açık, dengeli ve kapsayıcı bir ekonomi inşa etmelerine yardımcı olmaktır (Chin ve He, 2016: 1-8).

Bu hedefler sayesinde Çin yeni yatırım alanları sağlayacaktır ve mevcut yol üzerinde yer alan ülkelere ekonomik anlamda katkı sunacaktır. Bu projenin Çin tarafından kabul edilmesi ile dış yatırımları artacaktır. Projenin kabul edilmesi ile birlikte Çin ülkede il yönetimlerini, siyasi kuruluşları ve diğer düşünce kuruluşlarına projenin teşvik edilmesi konusunda brifingler vermiştir. Bu aşamada Çin'in dış ekonomi politikası uluslar arası arenada kalkınma ve istikrar olmuştur. BKBY kazan-kazan stratejini benimsemiştir (Aris, 2016: 12).

Bu projenin kapsadığı ülkeler;

- ❖ Doğu Asya: Çin ve Moğolistan
- ❖ Güneydoğu Asya: Kamboçya, Endonezya, Brunei, Laos, Malezya, Myanmar, Singapur, Tayland, Vietnam, Timor- Leste ve Filipinler
- ❖ Orta Asya: Tacikistan, Türkmenistan, Kırgızistan, Kazakistan ve Özbekistan
- ❖ Orta Doğu ve Kuzey Afrika: Mısır, Bahreyn, Irak, İran, Ürdün, İsrail, Kuveyt, Umman, Lübnan, Katar, Suudi Arabistan, Suriye, Filistin, Yemen, Birleşik Arap Emirlikleri
- ❖ Güney Asya: Bangladeş, Bhutan, Hindistan, Maldivler, Nepal, Pakistan, Sri Lanka, Afganistan
- ❖ Avrupa: Türkiye, Arnavutluk, Ermenistan, Belarus, Azerbaycan, Bosna-Hersek, Çekya, Estonya, Hırvatistan, Gürcistan, Letonya, Macaristan, Litvanya, Kuzey Makedonya Cumhuriyeti, Karadağ, Polonya, Moldova, Rusya, Sırbistan, Slovakya, Ukrayna ve Slovenya'dır (m5 Dergi.com).

Bir Kuşak Bir Yol Projesi Çin Halk Cumhuriyeti'nin kendine özgü kalkınma modelinin aracıdır. Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) uygulamış olduğu Batı Kalkınma Modeli Çin projesi ile rekabet savaşı içindedir. ÇHC Avrupa ve Asya'da ABD'nin önüne geçmek için proje kapsamındaki ülkelerin ekonomik kalkınmalarına yardımda bulunmakta ve yeni pazarlar elde etmeye çalışmaktadır (Fukuyama, 2016: 5).

Bu proje ayrıca Çin’de özellikle büyük devlet şirketlerinin başında yer aldığı ve diğer tüm şirketlerin yeni yatırımlar bulmasının bir aracı konumuna geçecektir. Aslında bu proje küreselleşmenin ikinci ayağını oluşturmaktadır. Çin’in yapacağı yatırımlar ile parası Renminbi uluslararası düzeyde daha fazla kullanım alanı bulabilecektir. Bu sayede Çin parasının ileride rezerv para olma olasılığı artacaktır (Ferdinand, 2016: 941-957).

2013 yılında oluşturulan BKBY projesinin temel ilkeleri ise şunlardır;

- ✓ Bu proje bütün ülkelerin barış içinde yaşamaları için; Egemenlik ve toprak bütünlüğü, savaşmama, iç işlere karışmama, eşitlik ve karşılıklı yarar ilkelerini kabul etmektedir,
- ✓ Proje, eski İpek Yolu’nun yer aldığı bölgeleri içermektedir. Proje dışında kalan diğer tüm ülkeler projeye katılabilir,
- ✓ BKBY tüm ülkeleri kapsayıcı ve uyum içinde çalışmaları konusunda teşvik etmektedir,
- ✓ Bu proje, yeni pazarlar bulmak, yeni kaynaklar yaratmak için oluşturulmuştur,
- ✓ Projede her ülkenin kendi kalkınması konusunda destekler verilecektir (Durdular, 2016: 77-97).

Çin’de yer alan büyük bankalar Bir Kuşak Bir Yol Projesini (BKBY) finansman kaynaklarını sağlamaktadır. Bununla beraber Çin’de devletin yardımıyla yaklaşık 40 milyar dolarla kurulan İpek Yolu Fonu da finansman desteği sunmaktadır. Oluşturulan bu fon 2016’da Ortadoğu ve Rusya’da birtakım proje sunumlarına ortak olmuştur. Diğer yandan katkısız olarak sadece projeye destek vermek amacıyla kurulan Asya Altyapı ve Yatırım Bankası da önemli finans kaynağıdır (Oktay, 2017: 529).

Asya Altyapı ve Yatırım Bankası, özellikle altyapı yatırımlarını sağlamak ve bütün üretim yapan sektörlerle yardım yaparak, ekonomik kalkınmaya destek vermesi açısından özel statüye alınmıştır. Yatırım bankası büyüme ve kalkınma için projede yer alan ülkelere krediler verecektir (AIIB, 2016: 1). BKBY projesinde bulunan ülkeler bu bankanın üyeleridir. Çin’de finansman sağlayacak kurum ve kuruluşların yaklaşık 1 trilyon dolar ile projeye katkı sağlaması beklenmektedir. Ayrıca Brezilya, Rusya,

Hindistan, Çin ve Güney Afrika Cumhuriyeti (BRICS) Kalkınma Bankasının da proje için destek sunması öngörülmektedir (Guerrero, 2017: 6).

Projede yer alan tüm ülkeler için avantaj sağlayan projenin asıl avantajları Çin içindir. Nitekim Çin’de yer alan büyük şirketler küreselleşen dünyada büyük avantajlar elde etmiştir. Bu çerçevede 2000’li yıllarda uygulanmaya alınan ve projenin bir devamı kabul edilen Küresel Git stratejisi sayesinde şirketler büyük ilerlemeler kaydetmiştir. Kuşak Yol projesi ile enerji ve altyapı yatırımları da artacaktır (Sze ve Wu, 2016: 7).

BKBY projesinin öncelikli hedefleri; ticareti serbestleştirmek ve ihracatı artırmak, sanayi üretimini artırmak, jeopolitik ilişkileri geliştirmektir. Ayrıca bunlara ek olarak küresel altyapı kapasitesini artırmak, Çin parası Yuan’ı uluslararası piyasada etkin hale getirmek ve ekonomik reformların sağlanması konusunda teşvikler sağlamak projenin hedefleri arasında yer almaktadır (PWC, 2017: 9).

1.6.1. Bir Kuşak Bir Yol Projesinde Türkiye’nin Yeri

Küreselleşen dünya ekonomileri içerisinde daha çok pay elde eden ve gelecek yıllarda büyüme hızı ile dünya da söz sahibi olması beklenen Çin için Bir Kuşak Bir Yol Projesi büyük önem taşımaktadır. Bu projede Türkiye Çin-Batı ve Orta Asya Koridoru üzerinde yer almaktadır. Orta Koridor olarak isimlendirilen bu koridorun aktif hale gelmesi için yaklaşık olarak 8 trilyon dolar yatırım yapılması planlanmıştır. 8 trilyon dolarlık yatırım içerisinde ulaşım için yaklaşık 40 milyar dolar bütçe ayrılmıştır (Esmer, 2017: 2).

Türkiye jeopolitik konumu nedeniyle proje için önemli bir geçiş noktası konumundadır. Türkiye ile Çin arasında bu projenin faaliyete geçmesi amacıyla “İpek Yolu Ekonomi Kuşağının 21. Yüzyıl Denizlerdeki İpek Yolunun ve Orta Koridor Girişiminin Uyumlaştırılmasına İlişkin Anlaşması” ve Çin-Türkiye Demiryolu Anlaşması” imzalanmıştır. Bu anlaşmalar ile Türkiye Asya ve Avrupa’da taşımacılıkta önemli bir role sahip olmuştur (Filiz, 2020: 126).

Asya ülkeleri ve Türkiye arasında ekonomik, siyasal ve sosyal ilişkilerin gelişmesi amacını taşıyan proje, Türkiye için önem taşımaktadır. Türkiye’nin İpek Yolu güzergahında bulunması nedeniyle geçmişten günümüze kadar Asya ülkeleri ile ilişkisi yakın olmuştur. Bir Kuşak Bir Yol Projesinin faaliyete geçmesi ile birlikte Türkiye’nin

Orta Asya ülkelerine taşımacılık faaliyetleri demiryollarının geliştirilmesi ve geçiş işlemlerinin basite indirgenmesiyle kolaylaşacaktır. Bu gelişme ile Türkiye'nin, Orta Asya ülkeleri ile ticaret faaliyetleri gelişecektir (Durdular, 2018: 91).

Türkiye'nin Avrupa ile ilişkileri siyasi krizler nedeniyle sürekli inişli çıkışlı bir hale gelmiştir. Avrupa Birliği ülkeleri ile yaşanan siyasi krizler Türkiye'yi farklı ortaklar bulması konusunda teşvik etmiştir (Oruç, 2019:1). Bu nedenle küreselleşen dünya ekonomileri içinde büyük güce sahip Çin ile ilişkiler geliştirilmiştir. Çin ürünlerinin Avrupa'ya, Avrupa ülkelerinin ürünlerinin Çin'e taşınması konusunda Türkiye transit taşımacılık ülkesi konumuna gelmiştir. Hem Avrupa hem de Çin arasındaki taşımacılık faaliyetlerinin önemli bir kısmı Türkiye üzerinden gerçekleşecektir. Bu nedenle Türkiye ve Avrupa ülkeleri arasındaki ilişkilerin tekrardan canlanması düşünülmektedir (Ayan, 2016: 23).

Türkiye son yıllarda ulaşım ağı konusunda yalnızca kendisi için değil aynı zamanda bölgesel açıdan büyük projelere imza atmıştır. İpek yolu ağının geliştirilmesi amacıyla "Marmaray" ve "Yavuz Sultan Selim Köprüsü" hizmete sunulmuştur. Marmaray projesi Demir İpek Yolu projesinin ilk ayağını oluşturmaktadır. Aynı şekilde Yavuz Sultan Selim Köprüsü karayolu taşımacılığının temel ayağı konumunda yer almaktadır. Bu projeler ile Avrupa ve Çin arasında taşımacılık faaliyetlerinde önemli bir yol alınmıştır. Ayrıca bu iki proje ile Çin-Avrupa arasında taşımacılık maliyetleri minimum düzeye indirilmiştir (Filiz, 2020: 127-128).

İpek yolu ağının geliştirilmesi amacıyla Bakü-Tiflis-Kars demiryolu projesi hayata geçmiştir. Bu projenin hayata geçmesi ile beraber Çin'de yük vagonları Kazakistan, Türkmenistan hattı üzerinden Hazar denizi limanına, oradan Bakü Limanına ve daha sonrasında Gürcistan-Türkiye hattı ile Avrupa'ya ulaşacaktır. Orta Koridorda yer alması nedeniyle Avrupa'ya taşınacak ürünlerin Türkiye üzerinden gitmesi, Rusya'yı devre dışı bırakacaktır. Böylelikle taşıma mesafeleri önemli ölçüde azalacaktır (Dal, 2017: 2).

Çin üretim fazlası sorununu gidermek amacıyla Avrupa ülkeleri içinde ticari faaliyetlerin gelişmediği ülkelerle ticareti geliştirmeyi hedeflemiştir. Türkiye bu hedefte önemli konumda yer almaktadır. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Xi şehrinden hareket eden 42 vagonluk tren Marmaray üzerinden geçerek, Avrupa ve Çin hattı için Prag şehrine

ulaşmıştır. Yük treni Asya ve Avrupa kıtasını, on ülkeyi ve iki denizi geçerek toplam 11.483 km yol kat etmiştir. Böylelikle Çin ürünleri çok kısa sürede Avrupa'ya ulaşmıştır (Turhan, 2019: 3).

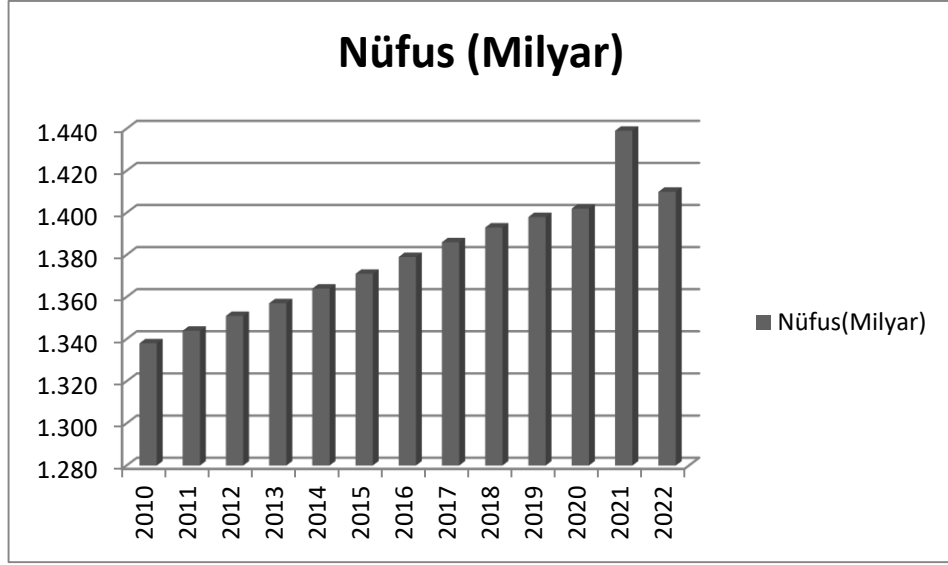
Türkiye'nin bu projede mevcut konumunu tehdit edecek rakip projeler bulunmaktadır. Gürcistan Anaklia Limanı projesi ile Kazakistan, Özbekistan, Türkmenistan, Ermenistan, Tacikistan, Azerbaycan ve Kırgızistan başta olmak üzere denize yolu bulunmayan ülkeler için ticaret yolu oluşturulmasını hedeflemektedir. Yaklaşık olarak 2.5 milyar dolar değeri bulunan proje ile deniz limanları yapılmak amacıyla Anaklia limanına gelecek yüklerin feribotlarla Bulgaristan, Ukrayna ve Romanya limanlarına ulaşması amaçlanmaktadır (Dünya Bülteni, 2017: 1). Bu proje ile birlikte Çin ürünleri Türkiye'ye uğramadan Avrupa'ya taşınacak ve bu nedenle Türkiye'nin devre dışı kalma tehlikesi bulunmaktadır.

Türkiye için bir başka tehdit içeren proje ise Yunanistan Pire Limanı projesi olarak görülmektedir. Bu proje ile Çin ürünlerinin karayolu ve demiryolu ile Macaristan, Almanya ve Avusturya'ya yaklaşık 11 gün içerisinde ulaşması hedeflenmektedir (Işıkoğlu, 2019: 4). Çin önemli maliyet avantajları sağlayacak bu proje için yüksek düzeyde mali destek sağlama sözü vermiştir. Bu proje ile Türkiye'nin Avrupa'da transit ülke konumunun ortadan kalkması muhtemel görülmektedir (UTIKAD, 2019: 3). Bütün bunlara ek olarak Çin'in Uygur Türklerine yönelik insan hakları ihlali Türkiye ile Çin'i sürekli karşı karşıya getirmektedir. Bu konuda yaşanan görüş ayrılıkları nedeniyle Türkiye'nin projede saf dışı bırakılması tehdidi devam etmektedir.

1.7. ÇİN HALK CUMHURİYETİNİN MAKROEKONOMİK DURUMU

1.7.1. Nüfus ve İşsizlik

ÇHC dünya da en fazla nüfusa sahip ülkelerden bir tanesidir. 2022 yılında Çin nüfusu 1.4 milyarı aşmıştır. 1979 yılında uygulanan tek çocuk politikası 2016 yılında terk edilmiştir. Çin nüfusu genel itibariyle daha çok şehirlerde yer almaktadır. Grafik 1.1, Çin nüfusunun yıllar itibari ile gelişimini yansıtmaktadır.

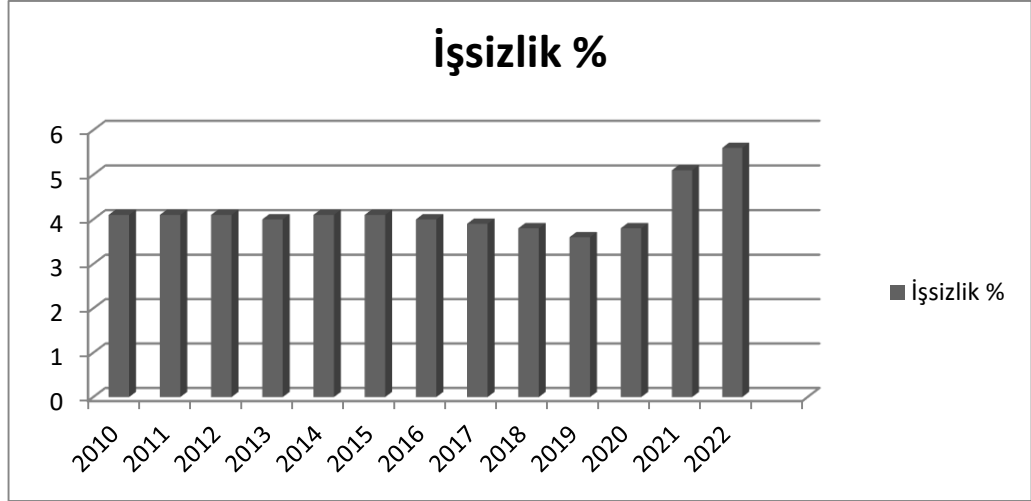
Grafik 1.1. Çin Nüfusu (Dünya Bankası)

Grafik 1.1’de görüldüğü gibi, Çin nüfusu yıllar itibariyle sürekli artış göstermiştir. 2010 yılında 1.338 milyar olan nüfus, 2011 yılında 1.344 milyara yükselmiştir. 2019 yılında 1.398 milyar nüfusa sahip olan ülkede, 2022 yılı ile birlikte nüfus 1.4 milyarı aşmıştır.

Çin 1979 yılından itibaren tek çocuk politikası ile katı uygulamalar getirmiştir. Bu politika ile birlikte Çin’de yaşlı nüfus artmaya başlamıştır. Yaşlı nüfusun artmasıyla azalan işgücünü tekrar artırmak amacıyla 2016 yılında bu politikaya son verilmiştir ve ailelere iki çocuk için onay verilmiştir. 2021 yılında ise Çin’de ailelere 3 çocuk izni verilmiştir.

Çin’de yapılan reformlarla birlikte istihdam artmıştır. İşsizliği azaltmak ve halkın refahını artırmak için teşvikler sağlanmıştır. Çin’de işsizlik tarih boyunca büyük bir sorun oluşturmuştur. Bu sebeple yapılan reformların önceliği istihdam ve işsizlik olmuştur. Reformlarla işsizlik kontrol altına alınmıştır ve istihdam artmıştır (Karaca, 2008: 51).

Grafik 1.2’de Çin’de 2010-2022 yılları arasında işsizlik oranları verilmiştir.

Grafik 1.2. Çin’de İşsizlik Oranları (IMF Data Mapper)

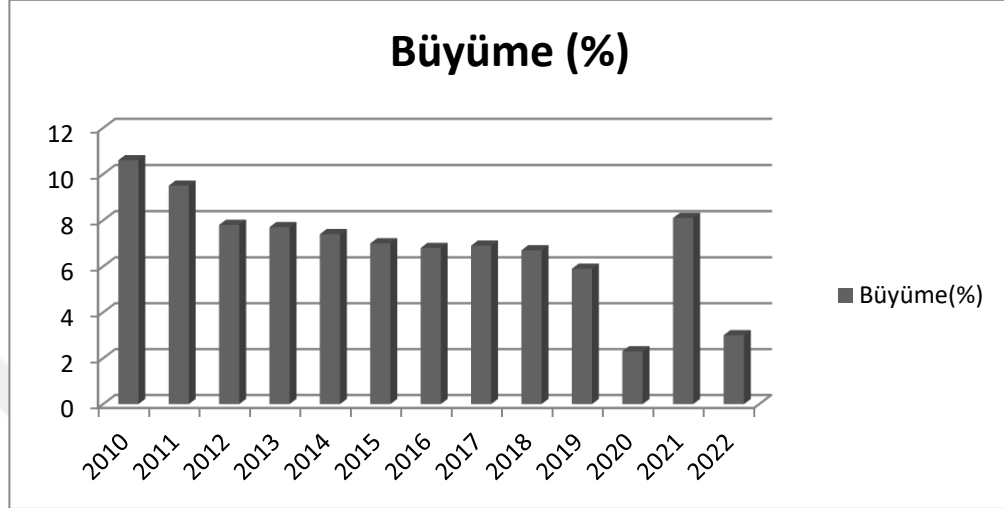
Grafik 1.2 incelendiğinde, Çin’de işsizlik oranlarının 2015 yılından itibaren azaldığı görülmektedir. Çin ekonomisi, 2015’ten sonra da büyümeye devam etmiş ve yeni iş fırsatları yaratmıştır. Özellikle hizmet sektörü ve ileri teknoloji alanlarındaki büyüme, yeni iş pozisyonlarının oluşmasına katkı sağlamıştır. Ayrıca yatırım ve girişimcilik faaliyetlerinin artması, eğitim ve beceri gelişimi, kentsel ve kırsal kalkınma hamleleri, dış ticaret ve dış yatırımların artması ile Çin’de işsizlik oranı azalmıştır. 2010 yılında %4,1 olan işsizlik oranı, 2015 yılında da % 4,1 seviyesinde kalmıştır. 2016 yılında işsizlik %4, 2019 yılında %3,6 ve 2020 yılında ise % 3,8 olmuştur. 2019 yılında Çin’de ortaya çıkan ve tüm dünya da etkisini gösteren Covid-19 pandemisi, işletmelerin kapanmasına neden olmuş ve bu durum Çin’de işsizliği artırmıştır. Devam eden yıllarda sıkı tedbirler ve sıfır vaka politikası nedeniyle Çin’de sektörler olumsuz etkilenmeye devam etmiştir. Bu süreçte tedarik zincirleri bozulmuş ve işletmeler kapanmıştır. 2021 yılında işsizlik %5,1 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında işsizlik oranı %5,6 olarak kaydedilmiştir.

1.7.2. Büyüme ve GSYH

ÇHC 1979 yılından beri uygulamış olduğu reformlarla birlikte dünya ekonomisinde mucize yaratan büyüme başarısı sağlamıştır. Mao zamanında teorik olarak gösterişli, fakat sonuç açısından olumsuzluklar doğuran sosyalist sistemin neden olduğu hayal kırıklığı yeni yapılacak reformlar için Çin devletini temkinli olmaya zorlamıştır. Bu hayal kırıklığını bir daha yaşamamak adına Çin’de Xiaoping döneminde

derin ekonomik reformlar yapılmıştır. Reformlar olumlu sonuçlar vermiştir ve Çin ekonomisi büyüme kaydetmiştir (Wang ve Coase, 2015).

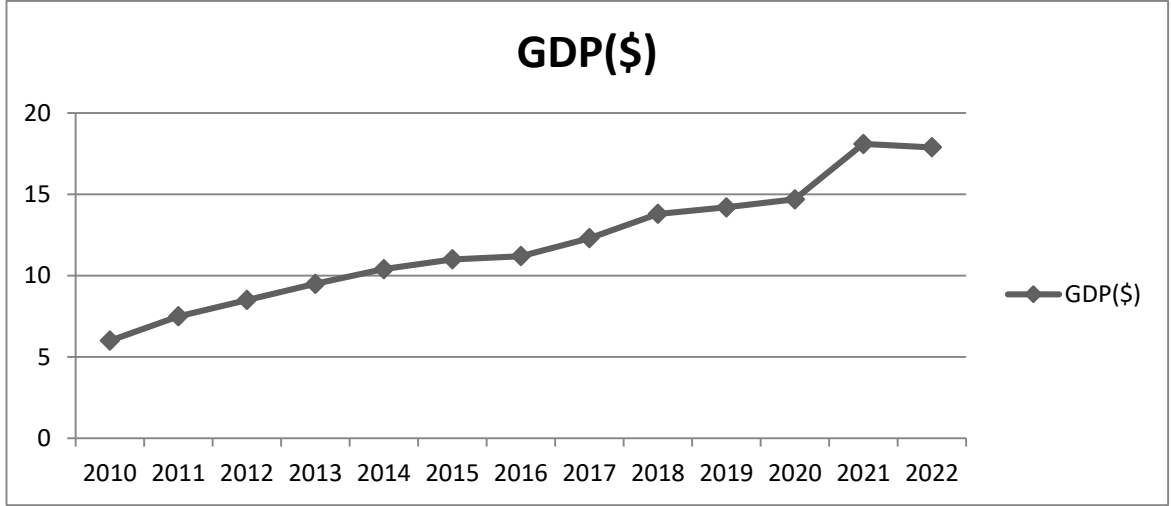
Grafik 1.3'te Çin'in büyüme rakamları verilmiştir. 1979 yılında yapılan reformlar ve dışa açılma politikaları büyümenin artmasına katkı sağlamıştır.

Grafik 1.3. Çin'de Büyüme Rakamları (Dünya Bankası)

Grafik 1.3 incelendiğinde, büyüme oranlarının yıllar itibari dalgali bir seyir izlediği görülmektedir. 2010 yılında büyüme %10,6 iken, 2011 yılında %9,5 olarak gerçekleşmiştir. Küreselleşmenin etkisiyle birlikte büyüme oranları azalmış olsa da diğer dünya ülkeleriyle karşılaştırıldığında, bu büyüme rakamları Çin için oldukça iyi düzeyde kalmaktadır. Çin ekonomisi, dünya genelinde etkili olan Covid-19 pandemisinin neden olduğu zorluklara rağmen, 2020 yılında %2,3'lük bir büyüme kaydetmiştir. Diğer gelişen ekonomilerin küçüldüğü bir dönemde, Çin'in ekonomik büyümesi başarılı politika uygulamalarının bir sonucudur. Çin ekonomisi 2021 yılında %8,1 büyüme ile rekor kırmıştır. 2022 yılı büyüme oranı ise %3 olarak gerçekleşmiştir.

Çin GSYH rakamları ile dünyada ikinci en büyük ekonomi konumunda yer almaktadır. Bu etkileyici performansın temelinde, Çin'in 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne üye olmasının rolü bulunmaktadır. Çin'in dışa açılma politikaları çerçevesinde GSYH hızlı bir büyüme sağlamıştır. Özellikle dış yatırımların artması ve Çin'in uygulamış olduğu serbest ticaret politikası sayesinde Çin dünya ekonomisinde söz sahibi olmaya başlamıştır. Grafik 1.4'te 2010-2022 yılları arasında ÇHC'nin GSYH rakamlarının seyri verilmiştir.

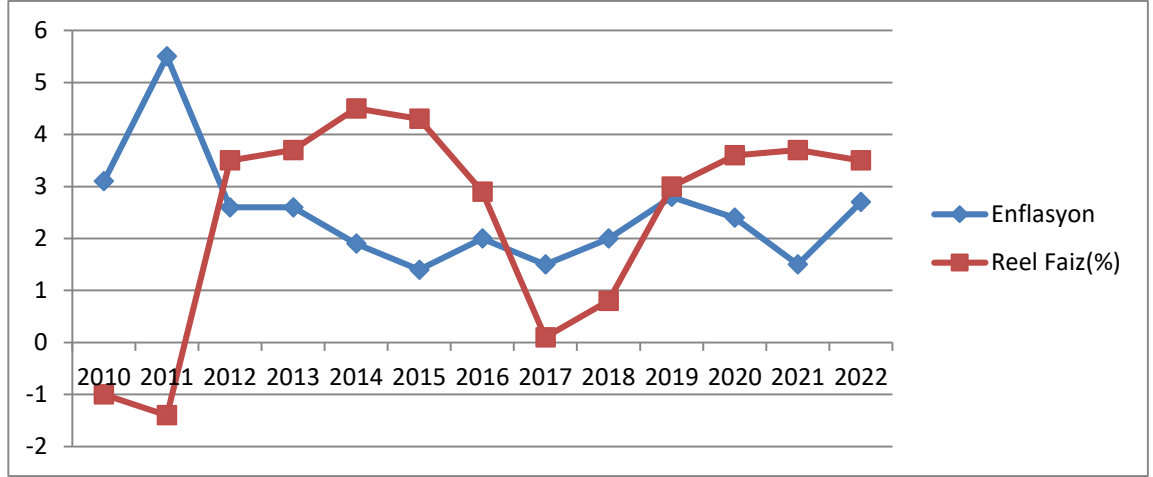

Grafik 1.4. Çin’de GSYH Rakamları (Dünya Bankası)

Grafik 1.4 incelendiğinde, 2010 yılından sonra GSYH rakamlarının sürekli olarak arttığı görülmektedir. Çin 2010 yılından itibaren ekonomik reformları hızlandırmış ve dışa açılma politikalarını daha da genişletmiştir. Bu, yabancı yatırımları ve ticareti artırmış ve ekonominin büyümesini desteklemiştir. Çin bu dönemde, büyük altyapı projelerine ve yatırımlara yönelmiştir. Yüksek hızlı tren hatları, limanlar, enerji altyapısı gibi projeler ekonominin büyümesine ve GSYH’nin genişlemesine katkıda bulunmuştur. Çin’in genç nüfusu, büyük bir işgücü potansiyeli sağlamıştır. Bu, üretim ve hizmet sektörlerinde güçlü bir işgücüne sahip olmalarını ve ekonomik büyümeyi desteklemelerini sağlamıştır. Çin’de GSYH 2010 yılında 6 trilyon dolar iken, 2011 yılında 7,5 trilyon dolar, 2015 yılında 11 trilyon dolar seviyesine çıkmıştır. 2018 yılında 13,895 trilyon dolar GSYH rakamı yakalanmıştır. GSYH 2020 yılında ise 14,7 trilyon dolar olmuştur. 2021 yılın da Çin’de GSYH 18,1 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılında ise GSYH 17,9 trilyon dolar olmuştur.

1.7.3. Enflasyon, Faiz ve Kişi Başı Gelir

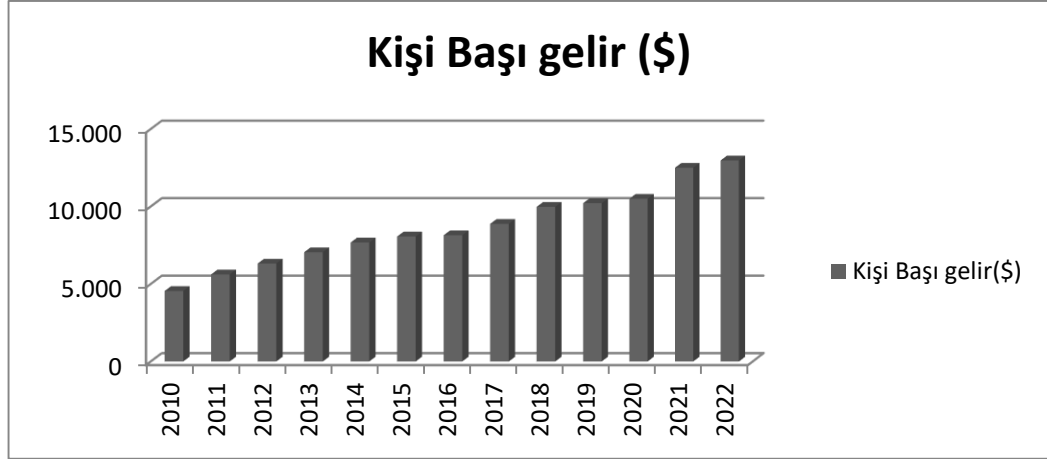
Çin’de enflasyon oranları yıllar itibari ile incelendiğinde, uygulanan politikalar nedeniyle tek hanelerde olduğu görülmektedir. 2019 yılında başlayan ve tüm dünyayı etkileyen COVID-19 virüsüne rağmen Çin’de enflasyon rakamları çok büyük oranlarda artmamıştır. Çin bu dönemde şirketlerin ve ulusal yatırımcıların etkilenmemesi nedeniyle faiz oranlarını düşük seviyelerde tutmaya devam etmiştir. Grafik 1.5 Çin’de yıllar itibari ile enflasyon ve reel faiz oranlarını yansıtmaktadır.

Grafik 1.5. Çin’de Enflasyon ve Faiz Rakamları (Dünya Bankası)

Grafik 1.5 incelendiğinde, Çin’de enflasyon ve faiz rakamlarının düşük olduğu görülmektedir. 2010 yılında Çin’de enflasyon oranı %3,1, reel faiz oranı ise %-1,0 olarak gerçekleşmiştir. Çin’de bu dönemde negatif faizin olmasının nedeni, yatırılan mevduatların fazla olması ve bankaların yeni mevduatlar için ek ücret talep etmesidir. Yani, burada paraların bankaya yatırılması yerine kredi olarak verilmesi amaçlanmıştır. Eksi faiz uygulaması 2011 yılında da devam etmiştir. 2019 yılında Çin’de enflasyon oranı yıllık olarak %2,8 olmuştur. Bu dönemde reel faiz oranı ise %3 olarak gerçekleşmiştir. COVID-19’un etkisiyle tüm dünya da enflasyon rakamları artarken Çin’de tam tersine azalma olmuştur. Nitekim 2020 yılında enflasyon %2,4’e düşmüştür. 2020 yılında reel faiz oranı %3,6 olmuştur. 2021 yılında ise enflasyon %1,5 olmuştur. 2022 yılında ise enflasyon %2,7 olarak gerçekleşmiştir.

Çin’de uygulanan başarılı ekonomi politikaları nedeniyle kişi başı gelir sürekli olarak artmıştır. Ticarete sağlanan başarı ve sürekli dış fazlanın verilmesi ülkede kişilerin gelirlerini artırmıştır. Grafik 1.6 Çin’de yıllar itibari ile kişi başı gelir durumunu yansıtmaktadır.

Grafik 1.6. Çin’de Kişi Başına Düşen Milli Gelir (Dünya Bankası)

Grafik 1.6’da, 2010 yılında kişi başı gelirin 4550 dolar olduğu görülmektedir. Devam eden yıllarda kişi başı gelir sürekli bir şekilde artmıştır. 2011 yılında 5618 dolar olan kişi başı gelir, 2012 yılında 6136 dolara, 2013 yılında 7050 dolara kadar çıkmıştır. 2019 yılında 10.216 dolar kişi başına gelir durumu söz konusu iken COVID-19 nedeniyle ekonominin olumsuz etkilenmesinden dolayı kişi başı gelir 2020 yılında 10.050 dolar düzeyine inmiştir. 2021 yılında kişi başı milli gelir düzeyi 12.500 dolar seviyesine çıkmıştır. 2022 yılında Çin’de kişi başına düşen milli gelir seviyesi 12.970 olarak gerçekleşmiştir.

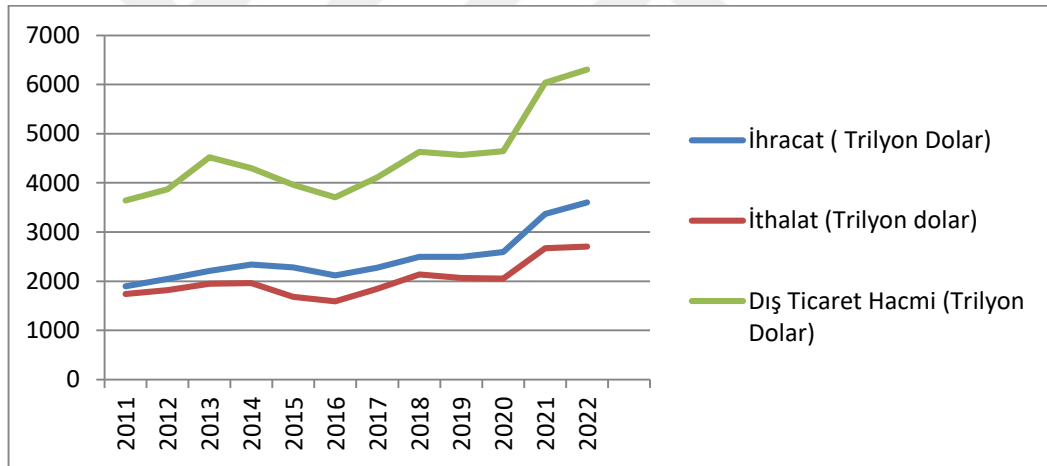
1.7.4. Dış Ticaret

Ticaretin serbest hale gelmesi ile beraber Çin geçen 43 yıllık süreçte dünyanın en fazla ihracat ve ithalat yapan ülkesi konumuna gelmiştir. Bu başarıya ulaşmanın en büyük nedeni 1979 yılından beri yürütülen serbest ticaret politikası olmuştur. Ayrıca 1979 yılında Çin’de özel bölgeler oluşturulmuş ve bu sayede ticaret artmıştır (Song ve Fang, 2018: 6). Günümüzde özel bölgelere ilave olarak açık kıyı şehirleri ve bölgeleri, ekonomi ve teknoloji bölgeleri ve bilim parkları kurulmuştur. Bu bölgeler ile Çin ticarete yeni kaynaklar elde etmiştir (Van TSO, 2017: 13). Çin’de serbest ticarete geçişin ardından daha çok ileri teknoloji ve sermaye malları üretimi yer almıştır. Bu sürece 1950 yılından itibaren demir-çelik ve sanayi malları üretimi ile başlanılmıştır. Ayrıca bu dönemde Rusya’ya öğrenci gönderilmiş ve bu sayede teknolojiye çalışmalar hız kazanmıştır (Bhaumik, 2009: 36). Son olarak 2001 yılında Çin’in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ticaret ağını genişletmiştir. Üyelik Çin için yeni pazarlar ve yeni

kaynaklara rahatlıkla ulaşma imkanı vermiştir.. Üyelikten sonra Çin’de ihracat ve ithalat artmıştır (Chow, 2003: 3-4).

ÇHC’nin dışa açılması ile, ihracat rakamları yüksek oranda artmıştır. 2004 yılında ihracat %36 olarak gerçekleşmiştir. 2008 yılında tüm dünyayı etkileyen küresel kriz nedeniyle ihracat olumsuz etkilenmiştir. Küresel çapta ihracat 2008’de %19 küçülmüştür. Bu dönemde Çin’de ihracat %15 küçülmüştür. Krizden sonra alınan önlemlerle Çin’de ihracat büyüme kaydetmiştir. 2015 yılında Yuan’ı koruma politikaları nedeniyle ihracat aksamıştır. Fakat bu süreç kısa sürmüştür ve günümüzde Çin ihracatta başrolde yer almaktadır (WTO, 2021).

Çin’de serbest ticaret ile ithalat rakamları da sürekli olarak artmıştır. Grafik 1.7’de Çin’de ihracat ve ithalat rakamları verilmiştir. Grafik incelendiğinde ihracatın yıllar itibari ile ithalattan daha fazla olduğu ve Çin’in dış fazla verdiği görülmektedir. Grafik 1.7, 2011 yılından 2022 yılına kadar rakamları yansıtmaktadır.

Grafik 1.7. Çin Dış Ticaret Rakamları (TradeMap)

2011 yılında ihracat 1,898 trilyon dolar iken, ithalat 1,743 trilyon dolardır. Bu yılda Çin’de ticaret hacmi 3,641 trilyon dolar olmuştur. 2011 yılından sonra ihracat sürekli olarak artmıştır ve Çin dış fazla vermeye devam etmiştir. 2015 yılında ihracat 2,281 trilyon dolara yükselmiştir. Bu dönemde 1,681 trilyon dolar ithalat yapılmıştır. Ayrıca bu dönemde dış ticaret hacmi 3,962 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. 2020 yılına bakıldığında ülkede dış ticaretin yine fazla verdiği görülmektedir. Nitekim 2020 yılında ihracat 2,590 trilyon dolar iken, ithalat 2,055 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Yine bu dönemde dış ticaret hacmi 4,646 trilyon dolar olmuştur. 2021

yılında ihracat önceki yıla göre yaklaşık %29,9 artmıştır. İthalat ise önceki yıla göre %30 oranında artmıştır. 2021 yılında ise ihracat trilyon dolar dolar, ithalat 2,671 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Çin'in 2022 yılı itibari ile dış ticaret hacmi 6,305 trilyon dolar seviyelerine çıkmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSLARARASI PARASAL SİSTEM VE REZERV PARA

2.1. ALTIN PARA DÖNEMİ ÖNCESİ

Ticari ve ekonomik gelişmelerin öncüsü kabul edilen Batı Avrupa ülkeleri, Venedik ile ticaret yapmıştır. Venedik zengin kaynaklara sahip ve ticaretin ana merkezi haline gelmiştir. Ticaret ile Venedik'e ait zenginlikler İtalya'ya ve oradan da İstanbul'a kadar getirilmiştir. 11.yy da Venedik, Bizans'ın zayıflaması ile birlikte Batı Avrupa ve Arabistan ile yakın ilişki kurmuştur. Bu dönemde Venedik, dönemin Papa'sı ile ittifak yaparak Bizans İmparatorluğunu bitirme çabası içine girmiştir. Bunun en önemli nedeni Bizans kaynaklarını yok ederek tek ticaret merkezi haline gelmek ve bunu sürdürmek olmuştur.

Bizans zayıflarken destek alan Venedik ticaret, bankacılık ve paranın ana merkezi konumuna gelmiştir. Venedik bunları yaparken Bizans İmparatorluğunun becerilerinden ve bilgilerinden yararlanmıştır. 1135'de modern anlamda ilk bankacılık sistemi Venedik'te başlamıştır. Bunu takiben 1284 senesinde "Ducat" isimli altın sikke piyasaya girmiştir. Ducat ilk altın sikke olarak kullanılmıştır. Ducat yaklaşık 500 yıl süresince Batı Avrupa ülkelerinde resmi para olarak tedavülde kalmıştır. Ducat para birimi ile birlikte Floransa, Milan ve Cenova gibi büyük ülkelerle ticaret yapılmıştır (Matziornis, 2006: 8).

16.yy da İtalya bankacılık faaliyetlerini Kuzey Avrupa ülkelerine yaymaya başlamıştır. Bu amaçla İtalya büyük sanayi merkezleri olarak kabul edilen Antwerp ve Yorkshire şehirlerini ticaret merkezi haline getirmiştir. Bu dönemde Londra merkezli Lombard Street, finans merkezi olarak en büyük ticaret devi haline gelmiştir. Tüm bu gelişmeler yaşanırken farklı bölgelerde bankacılık faaliyetleri başlamıştır. Özellikle Goldsmith bu dönemde öne çıkmıştır. Piyasaların bu denli hareketli olması yeni para birimine ihtiyaç duyulmasına neden olmuştur. Diğer taraftan 1674 yılında İsveç Merkez Bankası ve 1694 yılında İngiltere Merkez Bankası kurulmuştur.

Piyasalarda yaşanan bu gelişmeler karşısında altın rezervleri yetersiz kalmaya başlamıştır. Çünkü bu dönemlerde yaşanan savaşlar nedeniyle altın güçlü devletlerin

eline geçmiştir. Diğer devletler altın rezervlerini koruma politikalarına yönelmişlerdir. Koruma ile altın ithalatı yasaklanmıştır (Özgül, 2017: 8).

1776'da Sanayi Devrimi ile birlikte İngiltere dünya ekonomisinin kaderini belirlemiştir. Nitekim bütün ülkeler bu devrime ayak uydurmaya çalışmıştır. Sanayisi gelişmeyen ülkeler fakirleşmeye başlamıştır. Sanayi Devrimi ile İngiltere finans ve teknoloji merkezi haline gelmiştir. Bu dönemin ekonomik olarak süper gücü İngiltere olmuştur. İngiltere yalnızca ekonomi değil aynı zamanda bilim ülkesi haline de gelmiştir. Nitekim bu dönemde Newton ve Darwin gibi büyük bilim insanları dünyada çığır açan buluşlara öncülük etmişlerdir (Gregory, 1869: 9).

16 ve 17. yüzyıllarda Merkantilizm düşüncesi dünya genelinde etkili olmuş ve zenginliğin değerli madenler aracılığıyla sağlanacağını savunmuştur. Bu dönemde özellikle İngiltere ve Fransa bu düşüncenin önde gelen ülkeleri olmuştur. İngiltere ve Fransa, 16. Ve 17. Yüzyılda farklı stratejilerle bu düşüncüyü uygulamışlardır. İngiltere, denizaşırı ülkelerde ticaret yaparak değerli madenlerle ekonomik gücünü artırmıştır. Fransa ise daha çok Avrupa kıtasında ticaret yaparak etkisini genişletmeye çalışmıştır. Ancak 1789 yılında Napolyon Savaşları ve içsel karmaşalar nedeniyle Fransa büyük bir güç kaybına uğramıştır. İngiltere ise bu dönemde ekonomik olarak öne çıkmış ve dünya ekonomisinin lideri konumuna gelmiştir.

Dünya da ekonomiye yön veren İngiltere 1964 yılında resmi para birimi olarak kabul edilen Sterlin'i piyasaya sürmüştür. İlk başta Napolyon Savaşları'na kadar el yazısı ile basılan Sterlin, savaş sonrasında baskılı para birimine geçilerek dünya para birimi haline gelmiştir (Eichgreenn, 2005: 7).

2.2. STERLİNİN ULUSLARARASI DÜZEYDE KULLANILMASI

İngiliz iktisadi sisteminin gelişmesi ve büyümesi ile birlikte kullanılan sterlin Birinci Dünya Savaşı'na kadar hakim para birimi olmayı başarmıştır. Bu başarının arkasında devletin demokrasi anlayışı, özgürlük, teknolojik icatlar, serbest piyasa ve politikalar yer almaktadır. Ayrıca İngiltere'nin savaşlarda elde ettiği başarılar da bunun devam etmesini sağlamıştır. Kırım Savaşı'nda sterlin zirve yapmıştır. Savaştan önce İngiltere, ekonomi ve sanayide dünyanın en büyüğü konumuna gelmiştir (Eugen, 1975: 35).

1850'ler de İngiltere'de üretilen mallara talep yüksek oranda artmıştır. Nitekim 1850'ler de İngiltere'de ihracat yaklaşık 53 milyon sterlin iken aradan geçen yıllarda bu rakam sürekli olarak artmış ve 1857 yılında yaklaşık 122 milyon sterlin seviyesine çıkmıştır. Bu dönemde ihracat sürekli olarak yükselirken, İngiltere 1851'de Avustralya'da çıkarılan altın rezervlerinde büyük pay almayı başarmıştır. Bunun en önemli nedeni altın rezervlerinin güvenlik amacıyla İngiltere limanlarına getirilmesi olmuştur (Hughes, 1850-1860: 4).

İngiltere limanlarının güvenlik amacıyla tercih edilmesi ülkeye farklı avantajlar sağlamıştır. Bu avantajlardan ilki ülke ile ticaret yapmak zorunlu hale gelmiştir. Çünkü hem güvenli hem de ticaret merkezi olarak İngiltere birinci sırada yer almıştır. Ülkelerin zorunlu ticaret yapmasıyla birlikte sterlin para biriminin kullanımı artmıştır. Sterlin para biriminin çoğu ülkede ticaret için kullanılması ile birlikte rezerv para olmasının önü açılmıştır. İngiltere'nin elde ettiği ikinci avantaj ise parasının kullanılmasının zorunlu hale gelmesi olmuştur. Ülkeler ticaret için sterlin kullanmak zorunda kalmıştır. Ayrıca ülkeler rezerv olarak sterlin tutmaya başlamıştır.

Kırım savaşının başlamasından bitmesine kadar savaşa katılan bütün ülkeler ihtiyaçlarını İngiltere'den karşılamıştır. Buna karşılık İngiltere et ürünleri ve bitki yemleri konusunda Osmanlı Devletine bağımlı kalmıştır. Ayrıca İngiltere Sardinya bölgesinden sürekli olarak paralı asker getirerek güvenliğini sağlamıştır. İhtiyaçlarını temin ederken İngiltere, ithalat karşılığında ülkelere sterlin vermiştir. İhracat yapan ülkeler ise kendi paraları karşılığında sterlin almıştır. Savaş dönemi boyunca Osmanlı Devleti rezerv para olarak sterlin para birimini tanımıştır. İngiltere ise buna karşılık olarak Osmanlı Devletine beş milyon sterlin borç para vermeyi kabul etmiştir (Hughes, 1850-1860: 5-6).

Sanayi Devrimi ile birlikte büyüyen İngiltere ekonomisi, bütün dünyada zirve yapmıştır. Teknolojik icatlar, gelişmiş ticaret ve sürekli büyüyen ekonomi ile birlikte sterlin rezerv para konumuna gelmiştir. Nitekim 1.Dünya Savaşı'na kadar Sterlin dünyada tek rezerv para birimi olarak kullanılmıştır.

2.3. ALTIN PARA DÖNEMİ

Binlerce yıldan beri altın iktisadi hayatın içinde yer almıştır. Ancak altın para dönemi ekonomiye ilk olarak 18. yüzyıl ve 19. yüzyıllarda dahil olmuştur. Dünya ekonomisi 19.yy öncesinde durgun olmakla birlikte insanların elde ettiği gelir miktarı da yüksek seviyelere çıkamamıştır. Bu dönemden önce para olarak daha çok gümüş kullanılmıştır. Bu nedenle altın değerli ve az bulunan bir maden olmuştur (Grubel, 1970: 101).

Gümüş para birimi olarak kabul görmüş fakat zaman içinde zengin olmayı başaran ülkeler bu sistemi terk etmeye başlamıştır. Gümüş para hakimiyetini 19.yy'a kadar sürdürmüştür. Ancak gümüş daha çok altınla paralel kullanılmış ve tek para birimi olarak kabul görmemiştir (Uludağ, 1975: 20). Altın ve gümüşün birlikte kullanıldığı çift para sistemini kabul eden ülkeler iki maden arasındaki sabit kabul edilen oranları karşılamakta zorlanmışlardır. Bu durumu ortadan kaldırmak için dönemin en büyük ekonomisine sahip İngiltere 1821 yılında altın para birimine geçtiğini resmi olarak ilan etmiştir. İngiltere'den sonra İtalya, Belçika, İsviçre, Almanya, Fransa ve ABD altın para birimini kabul etmiştir (Grubel, 1970: 102-103).

Altın paranın değerli olması nedeniyle gümüş para sistemi terk edilmiştir. Ülkelerin altın para birimine geçmesi ve altının o ülkelerin para birimlerinin değerini belirlemesi ile birlikte altın para sistemi uluslararası nitelik kazanmıştır (Turan, 1980: 9). Altın para dönemi ülkelerin para birimlerinin altına bağlandığı ve değerinin buna göre belirlendiği bir sistem olmuştur. Bu sistemi avantaj olarak kabul eden ekonomistler, bankaların piyasaya sürdüğü banknotların belirli bir oranda altına bağlı kalmasını istemişlerdir. Kısaca bankaların rezervlerine altın bulundurmaları gerektiği savunulmuştur. Böylece altın para rezerv karşılık olarak kabul edilmiştir. 1. Dünya Savaşının öncesinde Mark, Dolar ve Sterlin'in piyasa değerini, sahip oldukları altın belirlemiştir. Bu dönemde Sterlin İngiltere'nin sahip olduğu altın miktarı nedeniyle en değerli para birimi olmuştur. İngiltere'den sonra en değerli para birimi ne sahip ülke ABD olmayı başarmıştır.

Altın para sistemi dış ticareti ayakta tutmuştur. Sistem ile birlikte gelirler artmış, üretim gelişmiş ve dış ticaret canlanmıştır. Ayrıca altın para sistemi para arzının artmasına ve enflasyonun oluşmasına engel olmuştur. Çünkü bu sistemde fiyat artışları

paraların değerine göre eşitlenmiştir. Bu sayede fiyat artışları enflasyonu körüklememiştir ve denge sağlanmıştır.

Ödemeler bilançosu açıkları oluştuğunda para arzı azaltılarak, fiyatlar aşağıya çekilmiştir. Bundan dolayı bütçe açığı ve ödemeler bilançosu açığı yaşanmamıştır. Aynı şekilde ödemeler dengesi fazla verdiğinde para arzı azaltılarak, fiyatlar yukarıya çekilmiştir. Böylelikle altın değerini kaybetmeden transfer olduğu başka bölgelerde ekonomik dengeyi sağlamıştır (Melvin, 1997: 48-49).

Altın para dönemi her ne kadar dengeyi sağlamış olsa da bütün ülkeler bu parayı istenildiği biçimde kullanmayı başaramamıştır. Hem siyasi hem ekonomik olarak bazı ülkelerin baskın olması sistemin işleyişini zayıflatmıştır. Nitekim bu sistem 1914 yılında 1.Dünya Savaşı ile birlikte son bulmuştur. Bu dönemde savaşın ülkelere maliyeti yüksek olmuştur. Ayrıca ABD haricinde hiçbir ülkede harcamalar için yeterli miktarda altın rezervi olmamıştır. Savaşla beraber ülkelerin sanayisi ve tarım sektörü çökmüştür. Bu çökme ile enflasyon rakamları tavan yapmıştır. Ülkeler bu durumu düzeltmek için sürekli borçlanma yoluna gitmişlerdir. Borçla birlikte emisyon aşırı derecede artmış ve paraların değeri düşmüştür. Ülkeler artan para arzını karşılamak için altın rezervlerini kullanmıştır. Fakat yeterli altın miktarı olmadığı için para arzı artışlarının önüne geçilememiştir. Bu durumu kaldıramayan ülkeler altın para sisteminden ayrılmıştır (Kansu, 2004: 8). Savaştan sonra ülkeler altın para sistemine tekrar geçmeye çalışmış olsalar da eskisi gibi başarıya ulaşmaları zor olmuştur. Bu nedenle altın para sistemi resmi olarak son bulmuştur.

2.4. STERLİNİN DEĞERİNİ KAYBETMESİ VE BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

Birinci Dünya Savaşı'nın bitmesi kaybeden ülkelerin teslimiyeti kabul etmesiyle olmamıştır. Savaş ülkeler arasında yapılan ateşkes anlaşmaları ile bitmiştir. Anlaşma ile birlikte taraf ülkeler arasında dünyayı etkileyen önemli kararlar alınmıştır. Savaş sonucunda özellikle Almanya ve Avusturya'ya yönelik alınan ağır ekonomik kararlar bu ülkeleri zor duruma düşürmüştür. Anlaşma aşamasında ise İngiltere ve Fransa kendi çıkarları doğrultusunda karar alınması konusunda baskı politikası uygulamıştır. 1919 yılında yapılan Paris Antlaşması ve antlaşmanın yaratmış olduğu sorunlar, başarılı bir

şekilde tartışma alanı bulmuş, fakat nihai sonuç elde edilmemiştir. Anlaşmada savaş tazminatı isteyen ülkeler gerekli anlaşmayı sağlayamamıştır (Özgül, 2017: 19).

Paris Antlaşmasında en ağır kararlar Almanya devletine yönelik alınmıştır. Savaşı kaybeden Almanya'dan yüklü miktarda savaş tazminatı istenmiştir. Ayrıca Almanya'dan toprak ve sanayi tesislerinin kullanım hakkı talep edilmiştir. Ancak Almanya bu kararların çok ağır olduğunu belirtmiştir. Çünkü istenen talepler ülkenin mevcut kapasitesinden fazla olmuştur. Çıkarını gözetleyen Fransa 876 ton altın rezervi bulunan Almanya'nın bu rezervine göz dikmiştir. Nitekim Almanya o dönemde en büyük dördüncü altın rezervine sahip ülkesi konumunda yer almıştır (Rickards, 42).

Almanya hakkında alınan kararlar kabul edilmiştir. Ancak Almanya bu ağır şartları yerine getirmemiştir. Kaybeden ülkeler arasında yer alan Rusya'da bu dönemde borçlarını ödememiştir. Rusya, Fransa ve İngiltere'den savaş için aldığı kredileri geri ödeme sözü vermiştir fakat ülkede yaşanan devrim nedeniyle bu kredilerin geri dönüşü olmamıştır. Aynı şekilde İtalya devleti de gerekli şartları yerine getirmeyen ülkeler arasında yer almıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere, Kırım Savaşı ile kazandığı ekonomik hegemonyasını kaybetmiştir. Savaştan önce bütün ülkeler tarafından rezerv para olarak kabul edilen Sterlin siyasi ve ekonomik anlamda dünyadaki yerini sağlama almayı başarmıştır. Fransa ve Rusya gibi büyük devletler savaş harcamalarının hepsini sterlin ile finanse etmiştir. Ancak 1915 yılında sterlinin rezerv para hakimiyeti son bulmaya başlamıştır. Nitekim İngiltere savaşın etkilerini ortadan kaldırmak ve borçlarını geri ödemek için ABD'den kredi almaya başlamıştır (Özgül, 2017: 20).

İngiltere para birimi Sterlin'in satın alma gücü düşmüştür. Bilhassa İngiltere savaş dönemi boyunca Almanya ile mücadele etmiştir. Bu dönemde İngiltere mal ve hizmet ihtiyacını ABD'den karşılamıştır. Bu durum sterlinin eski gücünü azaltmıştır. Ayrıca İngiltere'nin savaş döneminde rezerv miktarı oldukça düşmüştür. İngiltere ekonomik anlamda artık ABD'ye bağlı hale gelmiştir. Finansal ve ekonomik anlamda zor durumda kalan İngiliz Hükümeti 1914 yılında faizleri %10 düzeyine çıkarmıştır (Horn, 2002: 28).

İngiltere iktisadi üstünlüğünü korumaya çalışmış olsa da, Fransa ve Rusya'ya verdiği krediler geri dönmeyince büyük ekonomik bunalım içine girmiştir. Fransa savaş döneminde önemli maden bölgelerini Almanya'ya kaptırmıştır. Bu nedenle borçlarını

geri ödememiştir. Aynı şekilde Rusya büyük sanayi tesislerini kaybetmiştir ve İngiltere'ye geri dönüş yapmamıştır. Bu sorunlardan dolayı Fransa ve Rusya İngiltere'den mal ve hizmet alımını durdurmuştur. Bu nedenle Sterlin artık eskisi gibi kullanım alanı bulmada zorlanmıştır (Gatrell, 2005: 239-250).

Fransa ve Rusya mal ve hizmet alırken karşılığında İngiltere'ye altın vermiştir. Ancak savaş yükü ile birlikte altın rezervlerini kaybetme korkusu yaşayan bu iki devlet içine düşmüş oldukları ekonomik durum nedeniyle altın vermeye devam etmişlerdir. Fransa bu dönemde Sterlin karşılığında altın verilmesinin bankacılık sitemine darbe vurduğunu ancak sterlin ihtiyacından dolayı bu durumu kabul edeceğini duyurmuştur (Morgan, 1952: 312).

İngiltere altın almaya devam etmiş olsa da, savaşın yıkıcı etkisi nedeniyle ABD'ye bağımlı olmaktan kurtulamamıştır. 1918'de ithalat yüksek oranda artmıştır. Nitekim ABD mallarının İngiltere ithalatı içindeki payı %18,2'den yaklaşık olarak %39,2 seviyesine çıkmıştır. Bu durum Sterlinin rezerv para olmasının önünü kapatmıştır. Sterlin'in satın alma gücü düşmüştür ve artık dünya ABD gerçeği ile karşılaşmaya başlamıştır (Horn, 2002: 87).

Sterlin piyasalarda yerini kaybetmeye başlamıştır. Mal ve hizmet alımında sterlin kullanımının azalması nedeniyle İngiltere'nin dolara bağımlılığı artmaya başlamıştır. Satın alma gücü azalan Sterlin'in, ABD dolarına karşı başarılı olmasının önü kapanmıştır. Sterlin gücünü kaybederken İngiltere'de ekonomik olarak bunalım içine girmiştir. Nitekim 1914 yılında yaklaşık 74 milyon sterlin dış ticaret açığı bulunan İngiltere'nin 1916 yılında dış ticaret açığı yaklaşık 227 milyon sterline yükselmiştir (Horn, 2002: 87).

2.5. WHITE PLANI

Bu plan Keynes Planına göre daha karmaşık bir yapıda olmasına karşın almış olduğu kararlar neticesinde üye ülkeler tarafından kabul görmüştür. Plan ABD'nin savaş sonrasındaki büyük iktisadi gücünü uluslararası düzeyde kurulacak para sistemine yansıtmayı hedeflemiştir. Bu amaçla White Planı iki temel kurumun kurulması gerektiğini belirtmiştir. Bu kurumlar Dünya Bankası ve Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu olarak ortaya çıkmıştır. Bu kuruluşlarla birlikte sabit döviz kuru sisteminin

kurulması sağlanmıştır. Kurulan Birleşmiş Milletler İstikrar Fonu ile dış açık yaşayan ülkelere kaynak tahsisi yapılması öngörülmüştür. White Planında para birimi olarak altın paritesine bağlı “Unitas’ın” kullanılmasına karar verilmiştir. 1 “unitas” 10 ABD doları olarak kabul edilmiştir (Karluk, 2005: 417).

White Planı ve Keynes Planı kısa aralıklarla 1943 yılında ilan edilmiştir. Her iki plan çok uzun tartışmalar sonucunda ortaya çıkmıştır. Ancak White planı döviz istikrarını sağlaması, döviz üzerindeki miktar kısıtlamalarının kaldırılması ve uluslararası düzeyde ödemeler dengesini sağladığı için üye ülkeler tarafından daha anlaşılır bir plan olarak genel kabul görmüştür (Parasız, 1991: 81).

2.6. KEYNES PLANI

1944 yılında Bretton Woods sistemi ile dünya ekonomileri karşılaşılabilecek büyük krizleri kolaylıkla atlatabilmek için işbirliği ve kurumsallaşmaya önem vermiştir. Bu işbirliği ve kurumsallaşma için IMF, Dünya Bankası ve Dünya Ticaret Örgütü (WTO) kurulmuştur. 45 ülkenin bir araya geldiği konferansta temel olarak iki plan üzerinde durulmuştur. Bu planlar İngiltere’nin destek verdiği Keynes Planı ve ABD’nin desteklediği White Planı olarak ortaya çıkmıştır. Her iki planda da parasal işbirliği sağlanması amaçlanmıştır.

Keynes planında birden çok tarafın olduğu ortak ödemeler sistemi için kliring kurulması hedeflenmiştir. Dış ödemeler bilançosunun fazla verdiği ülkelerin hem iç hem de dış dengeyi sağlamaları için yaptıkları harcamalar Keynes Planında kabul görmüştür. Ayrıca kliring ile üye ülkelerin belirlenen kota ile birlikte özel çekme hakkı elde etmesi ve uluslararası düzeydeki ödemelerin “Bancor” ile yapılması amaçlanmıştır. Bancor ile merkez bankalarının karşılıklı borç ve alacaklarını açıklamaları ve bu sayede borç ve alacakların denkleştirilmesi öngörülmüştür. Keynes Planında “bancor” altın şeklinde ifade edilmiştir. Fakat altın sadece hesap birimi olarak kabul edilmiştir. Üye ülkeler altın karşılığında bancor satın alabilir, ancak bu bancoru altına çeviremez maddesi planda temel hedef olmuştur (Karluk, 1998: 417).

Ödeme aracı olarak kabul edilen bancor, uluslararası rezerv ihtiyacını karşılamak için ortaya çıkmıştır. Üye ülkelerin resmi para birimlerinin bancor cinsinden tanımlanmasına karar verilmiştir. Dış açık veren üye ülkelerin kotasına göre bancor

cinsinden kredi kullanmalarının önü açılmıştır. Dış fazla veren üye ülkelerin ise bu dış fazlayı diğer açık veren ülkelere aktarması kararı alınmıştır. Planda IMF'nin uluslararası düzeyde merkez bankası olarak kurulması ve böylece rezerv bir paranın ortaya çıkması üzerinde durulmuştur. Keynes rezerv para olarak bancorun kullanılması gerektiğini vurgulamıştır (Eğilmez, 1997: 17).

Keynes Planı başarısız kabul edilen piyasaların kamu otoritesi tarafından düzenlenmesi gerektiğini savunmuştur. Ayrıca IMF, WTO ve Dünya Bankası'nın piyasa başarısızlığı konusunda üye ülkelere destek vermesi hedeflenmiş fakat plan aşırı genişlemeci kararlar aldığı için üye ülkeler tarafından Bretton Woods Konferansında kabul görmemiştir.

2.7. BRETTON WOODS SİSTEMİNE GEÇİŞ

1944 yılında Hampshire eyaletinde, Bretton Woods kasabasında 45 ülkenin bir araya gelerek oluşturduğu toplantılar neticesinde ikinci dünya savaşı sonrasında meydana gelen sorunların çözümü ve ekonomik arayışlar çerçevesinde alınacak kararlar tartışılmıştır. Bu tartışmalar sonucunda ekonomileri düzlüğe çıkarmak için IMF ve Dünya Bankası'nın kurulmasına karar verilmiştir (SETA, 2009: 2).

Bretton Woods sistemiyle birlikte kurulan IMF, savaş sonrası dönemde yaşanan ekonomik sorunları ortadan kaldırmak için ülkelere kredi sağlamak amacıyla kurulmuştur. Ülkelerin ekonomik istikrar ve büyüme gibi temel problemlerinin giderilmesi için IMF'den kredi almaları amaçlanmıştır (Pauly, 1997: 1).

Bretton Woods sisteminin temelini White planı oluşturmuştur. Fakat geçmişte yaşanan acı tecrübeler ve Keynes'in ekonomik hayata kazandırmış olduğu fikirler nedeniyle Keynes Planı da sistemin temelinde önemli bir yer tutmayı başarmıştır. Sistem ekonomik bir yapı üzerine inşa edilmiş olsa da bilhassa siyasi ihtiyaçları da kendi bünyesinin içine almıştır. Özellikle Soğuk Savaş döneminde Sovyet Rusya'nın gelişen ekonomik sistemi ve diğer ülkelere üstünlük kurma çabasına karşı Bretton Woods sistemi güvenli bir piyasa kurma çabası içinde olmuştur (Beeson ve Broome, 2008: 395).

1945 ile 1971 yılları içerisinde IMF'ye üye olmuş ülkeler resmi paralarını ABD dolarına sabitlemeyi kabul etmişlerdir. Buna göre IMF onayı alınmadan hiçbir ülke sabit kabul edilmiş kur oranlarını değiştiremez kararı alınmıştır (SETA, 2009: 3).

Sistem ile birlikte, ABD doları resmi olarak rezerv para birimi konumuna getirilmiştir. Ayrıca IMF'nin etkisiyle birlikte ABD doları küresel anlamda hegemonyasını güçlendirmiştir. IMF'nin güçlü etkileri nedeniyle ABD dünya ekonomisinde yeni bir güç olarak ortaya çıkmıştır.

Bretton Woods ile birlikte ABD hariç, tüm IMF üyeleri resmi kur üzerinden paralarını dolara bağlamış, bu paraların dolar karşılığında kullanılmasına Dolar Paritesi ismini vermiştir. ABD doları başka ülkelerin parasına bağlanmamış ve 1 ons altın: 35 ABD doları fiyatından altına bağlanmıştır (Seyidoğlu, 2013: 544).

Bretton Woods'ta üye ülkeler kabul edilmiş sabit kur politikasını değiştirmeme konusunda anlaşma sağlamıştır. Bu anlaşmanın gözetleyicisi konumunda ise IMF yer almıştır. Sistemin içinde yer alan merkez bankaları sistemin dışında bırakılmamış ve kurlarda oluşan sapmaları önlemek için müdahale hakkı elde etmişlerdir. Buna göre merkez bankaları para arzlarında oluşabilecek fazla ya da azalmalar karşısında piyasaya müdahale konusunda yetkilendirilmiştir (NBER, 2004: 20).

Bu sistemde uluslararası rezerv kapsamında iki farklı yapı ortaya çıkmıştır. Bu yapılardan ilki fon katılma payları ve altın yoluyla toplanmış olan ulusal düzeyde paralar kısaca döviz olmuştur. Toplanan tüm paraların değerleri ABD dolarına bağlı olduğundan, ABD Bretton Woods sistemi içinde ayrıcalıklı bir konuma sahip olmuştur. Çünkü dolar sadece altına bağlı kalmış, buna karşın diğer paralar hem altına hem de dolara endekslenmiştir. Ayrıca ABD, diğer merkez bankalarında bulunan dolarları kendi merkez bankasına getirme konusunda ülkelere altın satma sözü vermiştir.

Bretton Woods sisteminde elde edilen en önemli sonuç, altın değişim sistemi olmuştur. Bu değişime göre üye ülkelerin paraları altın veya altına bağlı dolara sabitlenmiştir. Sistem içerisinde kısa dönemde döviz kurunun sabit kabul edilmiş parite etrafında en fazla %1 düzeyinde dalgalanmasına izin verilmiştir. Uzun vadede ise dengesizlik oluştuğunda, IMF'nin izni ile tek taraflı olarak devaülasyon yapılmasına izin verilmiştir. Sistemde ulusal düzeydeki paraların dolar paritesindeki dalgalanma marjı +-%1 olarak kabul edilmiştir (Özgül, 2017: 52-53).

Bretton Woods sistemi ile kurulan IMF'nin temel görevi dış açık sorunuyla karşılaşan ülkelere kredi sağlamak olmuştur. Alınan tüm önlemlere rağmen dış açık sorunu devam ettiğinde ise IMF onayı ile devaülasyon yapılmasına izin verilmiştir. Devaülasyon sınırı %10' dan daha yüksek olduğunda IMF'ye başvurarak izin alma yolu üye ülkelere açılmıştır.

Uluslararası düzeyde ticaret, hizmet ve sermaye işi ile uğraşan özel statüdeki bankalar, şahıslar ve firmalar da para kasalarında dolar tutmuştur. Bundan dolayı ABD doları altından daha iyi bir rezerv statüsü elde etmiştir (Triffin, 1978: 16). Bretton Woods sistemi içinde dolar rezerv para haline gelmiştir. Bu amaçla ABD para arzını artırmış ve Dünya Bankası görevini bir nebze olsa da üstlenmiştir (Solomoon, 1997:197).

Bu sistemde 1944-1973 yılları içerisinde birtakım sıkıntılar ve durgunluklar yaşanmış, fakat genel itibariyle kur istikrarı, düşük enflasyon, düşük işsizlik ve yüksek büyüme sağlanmıştır. Tüm bunlarla birlikte reel gelir de artmıştır.

2.8. BRETTON WOODS SİSTEMİNİN ÇÖKÜŞÜ

1944 yılında kurulan Bretton Woods sistemi, 1973 yılında özellikle sanayileşmeyi gerçekleştiren ülkelerin para birimlerinin dalgalanmaya bırakılması nedeniyle yıkılmıştır. Ancak sistem kurulduğu 1944 yılından 1960 yılına kadar işleyişini kusursuz bir biçimde sürdürmüştür. O dönemde Japonya ve Almanya bu sistem sayesinde kalkınmalarını gerçekleştirme fırsatı bulmuştur. 1960'lı yıllara kadar varlığını devam ettiren sistemin yıkılmasının başlıca beş nedeni bulunmaktadır. Bu nedenler; dış denkleşme sorunu, güvensizlik, emisyon kazançları, likidite sorunları ve az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarından oluşmaktadır.

Sistem daha önceki altın standardı uygulaması ve dalgalı kur sistemlerindeki gibi otomatik denkleşme mekanizmasına sahip olmamıştır. Bu sistemde dış denkleşme sorunları hükümet kararlarına bırakılmıştır. Hükümetlerin alacağı kararlar içerisinde devaülasyon ya da revaülasyon yer almıştır. Fakat sabit kur sistemi uygulandığı için sık aralıklarla bu kararlara başvurma yolu kapanmıştır. Bu nedenle ortaya çıkan dış açıklar ülkelerin borç yükünü sürekli olarak artırmıştır (Seyidoğlu, 2003: 536).

Bretton Woods sisteminin başlıca rezerv yaratma araçları ABD doları ve altın olarak belirlenmiştir. Ancak altın rezervleri yetersiz olduğu için likidite ihtiyacını karşılamamıştır. Altın kıtlığı nedeniyle likidite ihtiyacı sadece dolar ile karşılanmıştır. Likidite ihtiyacının dolarla giderilmesi, sistemin işleyişini engellemiştir. Çünkü likiditenin karşılanması, ülkelerin dış açık vermesine neden olmuştur. Ayrıca, ABD'nin dış açık vermesi ile birlikte bir taraftan likidite artışı sağlanmış olmasına karşın dolara güven yok olmuştur. ABD dolarına güvenin kalmaması neticesinde uluslararası piyasalarda istikrarsızlıklar oluşmuştur. SDR (özel çekme hakları) uygulaması ile istikrarsız ortam son bulmaya başlamış fakat ABD'nin SDR yaratma konusundaki katı tutumu nedeniyle devam etmiştir.

ABD dolarına güvenin yok olması ve Amerika'nın haksız emisyon kazançları elde etmesiyle birlikte üye ülkelerin tepkileri artmıştır. Ayrıca Bretton Woods sisteminin az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunlarını çözmemesi sistemin çöküşünü hazırlamıştır. Sistemde serbest ticaret ve paraların sınırsız değişimi, gelişmekte olan ülkelerin temel politikalarına ters düşmüştür. Ayrıca sistem kalkınma için ülkelere gerekli kaynağı tahsis etmemiştir. Tüm bu gelişmeler ışığında 1960'lı yılların ortalarına kadar devam eden Bretoon Woods sistemi sona ermiştir.

2.9. PARANIN TANIMI VE PARANIN TEMEL İŞLEVLERİ

Para; mal ve hizmetlerin satın alınmasında ya da mal ve hizmetlerin satılmasında, borçların ödenmesinde kullanılan her şey olarak tanımlanmaktadır (Mishkin, 2001: 48).

İnsanların temel ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla kullanılan para sürekli olarak değişiklik göstermiştir. Bundan dolayı paranın tek bir tanımla ifade edilmesi iktisatçılar tarafından kabul görmemiştir. Geleneksel iktisada tabi yaklaşımda para “mal ya da hizmetlerin değerlerini ölçüm yoluyla belirleyen, mal ve hizmetlerin değişimini kolaylaştıran ve servet olarak saklanan her şey “ olarak kabul edilmiştir. Monetarist iktisatçılara göre ise para “ekonomik hayatta taraflardan herhangi birinin harcamalarından geriye kalan kısım ve satın almayı belirleyen değer” şeklinde ifade edilmiştir. İktisadi istikrar kavramını benimseyen iktisatçılara göre para “milli gelirin başka bir deyişle iktisadi faaliyetlerin ölçülmesinde kullanılan büyüklükler” olarak tanımlanmıştır (Tunay, 2014: 92).

Gelire ve servete göre para farklı bir yapıda yer almaktadır. Gelir kavramı, kişilerin elde ettikleri kazanç olarak tanımlanmıştır. Buna karşılık para kavramı ise stok değişken olarak belirli miktarları temsil etmektedir. Servet ise değer saklamak için kullanılan paraların yanında senet, tahvil ve bunun gibi diğer bütün varlıkları bünyesinde bulundurmaktadır (Mishkin, 2001: 49).

Para iktisadi, yasal ve fiziksel yapıların açıklanmasından ziyade daha çok insan psikolojisinin karşılığı ya da insan davranışlarının bir boyutu olarak açıklanmıştır. Daha başka bir ifade ile para insanların inanmış olduğu her şey olarak kabul edilmiştir. Bu kabulün arkasındaki temel neden insan psikolojisinin paraya güvenmesi şeklinde ifade edilmiştir (Parasız, 2005: 9).

Paraya güven birçok paranın icadında ve basılmasında temel dayanağı oluşturmuştur. İnsanlar gelenek ve inanışları farklı olsa da ticaret için her zaman paraya güvenmiştir. Nitekim birçok para türü günümüze kadar ticarete insanlar tarafından genel kabul görmüştür (Harari, 2014: 28).

Paranın temel işlevleri geleneksel işlevler ve modern işlevler olarak iki ana grupta toplanmıştır. Geleneksel fonksiyonlar içerisinde paranın hesap birimi olma, değer saklama aracı olması ve değişim aracı olması yer almaktadır. Modern fonksiyonlar içerisinde ise paranın ekonomik faaliyetleri etkilemesi, gelirleri tekrar dağıtması, nüfuz aracı olarak kullanılması yer almıştır.

Para bütün mal ve hizmetlerin değerlerinin ölçülmesinde genel kabul gören bir araçtır. Hizmetlerin ve malların para cinsinden değerine fiyat ismi verilmiştir. Malların ya da hizmetlerin takasa konu diğer mal ve hizmetler cinsinden ifade edilmesi ise paranın değerini ortaya koymaktadır (Özyurt, 2003: 29).

Mal ve hizmetlerin elde edilmesinde para değişim aracı olarak kabul edilmiştir. Paranın kullanılması ile mal ya da hizmetlerin takasında meydana gelen zorluklar ortadan kalkmıştır. Paranın değişim aracı olarak kabul edilmesi için mal ve hizmetlerin alım satımının yapılması zorunlu kılınmıştır.

İnsanlar ihtiyaçlarını karşılarken geriye kalan birikimlerini gelecek için saklamaktadır. Kısaca ellerindeki parayı bugün harcamayıp, gelecek için tasarruf etmektedirler. Bu ise paranın değer saklama aracı özelliğini ortaya koymaktadır. Para

özellik olarak en likit varlık kabul edilmiştir. Bu nedenle spekülâtif faaliyetlerde ve geleceğe yönelik beklentiler için para kullanılmaktadır (Orhan ve Erdoğan, 2007: 7).

Para kavramının üretim ve tüketimi teşvik etmesi, yatırımlara aracılık etmesi ve iktisadi faaliyetleri kolaylaştırıcı özelliği bulunmaktadır. Bu özellik paranın modern fonksiyonu kabul edilen ekonomik faaliyetleri etkileyen para şeklinde ifade edilmiştir. Örneğin; faiz oranlarının düşmesi fiyatları yükseltir, yükselen fiyatlar ise kişilerin taleplerini azaltır.

Mal ve hizmetlerin satın alınmasında kullanılan para gelir yaratıcı bir özelliğe sahiptir. Para uygulanmakta olan kredi politikaları ile ve oluşturulan kredi hacmi nedeniyle geliri doğrudan etkilemektedir. Kredi taleplerinin geri çevrilmesi kurumların yeni yatırım yapmalarını engellemektedir. Bu nedenle kurumların gelir elde etme potansiyelleri azalacaktır.

2.10. REZERV PARANIN TANIMI VE REZERV PARA OLMANIN ŞARTLARI

Rezerv paralar, para piyasalarının ve merkez bankalarının kasalarında bulunan altın ve döviz cinsinden varlıklar olarak tanımlanmıştır. Bankaların bünyesinde tuttukları döviz rezervleri, dövizle bağlı bonolar, hazine bonoları ve diğer çeşitli yabancı varlıkları kapsamaktadır. Uluslararası piyasalarda merkez bankalarının kasalarında rezerv para tutmalarının nedeni ülkelerin döviz ihtiyaçlarını karşılaması ve dışarıdan temel edinimlerini yerine getirmesi olarak açıklanmıştır (Tatlıyer, 2019: 12).

Rezerv para; para piyasalarınca kontrol edilebilen, kullanım açısından likit, diğer para birimlerine rahatlıkla dönüşebilen ve uluslararası ticarete temel ödeme aracı olarak kabul edilmiştir. Rezerv para; dönüşebilen (konvertibl) döviz varlıkları (Dolar, Euro, Yen, Çin Yuanı vb.), uluslararası düzeyde kabul edilen altın, IMF tarafından oluşturulan SDR(Özel Çekme Hakları) ve IMF rezerv opsiyonunu ifade etmektedir (TCMB, 2019:1).

Uluslararası rezerv paralar ödemeleri dengelemek, fiyatların sabitlenmesi ve likit varlık tutmak amacıyla kullanılmaktadır. Rezerv paranın ödemelerde kullanılması ona aracı para birimi özelliğini kazandırmıştır. Ayrıca bankalar arasında alınıp satılması rezerv paraya müdahale edici özelliğini kazandırmıştır. Ticari işlemlerin rezerv para

cinsinden yapılması ise o paranın çapa olarak kullanıldığını göstermektedir (Krugman, 1984: 263).

Bir para biriminin uluslararası düzeyde güçlü olabilmesi için büyüklük faktörüne ve risk faktörüne sahip olması gerekmektedir. Büyüklük faktörü para biriminin zaman içinde kullanılması ile birlikte büyük alanlara yayılmasını ifade etmektedir. Bir para biriminin uluslararası gücü güven faktörüne bağlı olarak ortaya çıkmaktadır (Avrupa Merkez bankası, 1999: 31).

Herhangi bir para biriminin uluslararası düzeyde kullanılabilmesi için birtakım şartları taşıması gerekmektedir.

- **Finansal Gelişmişlik:** Rezerv para olma şartından biri de ülkedeki finansal piyasaların derin ve esnek yapıda olmasıdır.
- **Makroekonomik İstikrar:** Bir ülkenin veya bölgenin sistemini yönlendiren büyük çaplı faktörlerin dengeli ve istikrarlı bir şekilde kontrol edilmesi rezerv para için önemlidir.
- **Dönüştürülebilirlik (Konvertibilite):** Rezerv para, diğer para birimlerine kolaylıkla dönüştürülebilir olmalıdır.
- **Uluslararası Kabul Görmüş Olma:** Rezerv para, uluslararası ticarete ve ödemelerde temel ödeme aracı olarak kabul edilmelidir.
- **Güvenilirlik ve Düşük Enflasyon:** Rezerv para olma özelliği kazanan para biriminin düşük enflasyona sahip ve güvenilir bir para politikası uygulaması gerekmektedir.
- **Büyüklük ve Ekonomik Güç:** Rezerv para olabilmesi için ülkenin ekonomik büyüklüğü, GSYH değeri ve dünya ticaretinden aldığı payın yüksek olması önemlidir.
- **Serbest Döviz Kuru ve Açık Sermaye:** Eğer bir ülkenin döviz kuru serbest bırakılmışsa, bu ülkenin para birimi arz ve talebe göre belirlenmektedir. Serbest döviz kuru rejimi, döviz kurlarının piyasa koşullarına uygun olarak dalgalanmasına izin verir. Açık sermaye hareketleri, bir ülkenin sermaye hareketlerini kısıtlamadan serbestçe gerçekleştirilmesini ifade etmektedir. Bu, yabancı yatırımcıların ve yatırımcıların ulusal sınırlar ötesinde varlık edinmelerini ve yatırım yapmalarını kolaylaştırır (Prasad, 2016: 158).

Ayrıca bir para biriminin rezerv para özelliği kazanması için likit olması, düşük enflasyona sahip olması, ticarete global değerinin yüksek olması ve GSYH değerinin yüksek olması gerektiği belirtilmiştir (Subramanian, 2011: 3).

- ✓ **Açık Sermaye Hesabı:** Bir ülkede sermaye hesabının serbest bırakılması ülkeye yönelik kısıtlamaları ortadan kaldıracaktır. Ülkede mevcut ödemeler bilançosu içinde yurtdışından gelen doğrudan yatırımlar, portföy hareketleri ve bankların borçları yer almaktadır. Tüm bu hesapları açık sermaye politikası ile kontrol altında tutmak mümkündür. Bir ülkede sermaye hesabının serbest hale gelmesi o ülkenin küresel çapta ekonomik alana entegre olmasını sağlamaktadır. Sermaye hesabının açık olduğu ülkelerde ani para çıkışlarının olmaması için politikanın sağlam temellere dayalı olması gerekmektedir (Kose ve Prasad: 2020: 12).
- ✓ **Esnek Döviz Kuru:** Esnek döviz kuruna sahip bir ülkede dövizin fiyatı arz ve talep tarafından belirlenmektedir. Talep faktörüne bağlı olarak değer kazanan veya değer kaybeden bir para birimi diğer para birimleri karşısındaki konumu para birimine verilecek önemi artıracaktır. Fakat buna karşılık sabit döviz kurunda belirli bir çapa olduğu için para biriminin gerçek özelliği ortaya çıkmamaktadır.
- ✓ **Ekonomik Büyüklük:** Bir para birimin rezerv para olmasını sağlayan en önemli etken ülke ekonomisinin büyüklüğü olarak açıklanmıştır. İktisadi büyüklük; para ihracı yetkisine sahip ulusal düzeyde ekonomilerin küresel ticaret içindeki önemini yansıtmaktadır. Küresel düzeyde gelişen bir para birimi yüksek işlem ağına sahip olabilmektedir. Geniş ağına sahip olmayan para birimleri uluslararası alanda değer görmemiştir (Cohen, 2019: 15).

Bir ülke tarafından kabul edilen makro iktisadi politikalar, ülkede ekonomik dengeyi sağlamak için para ve maliye politikalarını içermektedir. Para politikası yoluyla bir ülkede enflasyonun düşük tutulması, tam istihdam ve finansal istikrarın sağlanması amaçlanmaktadır. Buna karşılık maliye politikası bir ülkede fiyat istikrarını, yüksek istihdamı ve büyümeyi hedeflemektedir (Özyılmaz, 2016: 28). Makro düzeyde gelişmişlik elverişli büyümeyi içermektedir. Makroekonomik istikrar; düşük enflasyon, düşük faiz, maliye politikası araçlarının dengede ve istikrarlı olmasını, döviz kurunun

rekabet edebilmesini ve ödemeler bilançosu dengesinin sağlanmasını içermektedir (Fischer, 1993: 4).

- ✓ **Finansal Gelişmişlik Düzeyi:** Rezerv para olma şartından biri olan finansal gelişmişlik düzeyi, yüksek düzeylerde işlem maliyetlerinin bulunmadığı, piyasalara giriş ve çıkışların serbest bırakıldığı finansal sektörü ifade etmektedir. Bir ülkede piyasaların geniş, derin ve esnek yapıda olması etkin işleyebilecek finans sektörünün gerekliliklerini oluşturmaktadır. Piyasanın geniş olması alış ve satış fiyatları arasındaki farkın küçük olması gerektiğini ifade etmektedir. Bir piyasanın derin olması ise kişisel varlıkları etkilemeden piyasanın geniş alanlara yayılması şeklinde açıklanmıştır. Esneklik kavramı ise mal ve hizmet alım ve satımında oluşabilecek olumsuzluklara piyasanın hızlı bir şekilde tepki vermesini açıklamaktadır (Cohen, 2019: 16).

Tüm bunlara ek olarak bir para biriminin rezerv para olabilmesi için, para birimine sahip ülkenin dünya GSYH içindeki payının yüksek olması, dünya ticaretinden aldığı payın yüksek olması ve parasının uluslararası ödemelerde kullanılması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca rezerv paraya sahip olmak için bir ülkede hukuki, sosyal ve siyasi faktörlerin, gelişmiş ülke ekonomisi standartlarına ulaşması önemlidir.

- **Siyasi Stabilité:** Rezerv paraya sahip olmak için önemli bir koşul, ülkenin siyasi istikrarının olmasıdır. Siyasi belirsizlik, yatırımcı güvenini azaltabilir ve rezerv paraya sahip olmanın zorlaşmasına neden olabilir.
- **Hukuki Altyapı:** Güçlü bir hukuki altyapı, yatırımcıların haklarını korumak ve anlaşmazlıkları çözmek için önemlidir. Yatırımcıların hukuki güvenceye sahip olduğu bir ülkede rezerv para sahibi olmak daha cazip olabilir.

Ülkeleri hukuk alanında değerlendirmek amacıyla WJP (Dünya Adalet Projesi), her yıl düzenli olarak “hukukun üstünlüğü endeksini” yayınlamaktadır. Bu endeks 8 ana başlık altında sıralanmaktadır. Bunlar; yolsuzlukla mücadele, yönetim şeffaflığı, temel haklar ve özgürlükler, düzen ve güvenlik, idari yaptırımlar, hukuk mahkemelerinde adalet ve ceza mahkemelerinde adalet olacak şekilde sıralanmıştır. Hukukun üstünlüğü endeksi 0 ile 1 puan arasında değerler almaktadır. 0 puan hukukun üstünlüğünden uzaklığı, 1 puan ise hukukun üstünlüğünün en sağlam şekilde güvence altına alındığını temsil etmektedir. 2022 WJP hukukun üstünlüğü endeksinde Çin 0,47’lik bir değer

almıştır. Bu değer Çin için düşük düzeydedir ve Çin'in hukuki altyapısını geliştirmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu endekste Almanya 0,83, İngiltere 0,79 ve ABD ise 0,71'lik bir değer almıştır. Almanya ve İngiltere'nin belirlenen şartlara yaklaştığı, ABD'nin ise nispeten zayıf kaldığı söylenebilir (WJP, 2022).

- **Sosyal İstikrar:** Sosyal çatışmalar veya istikrarsızlık, yatırımcıların ve ekonominin güvenliğini olumsuz etkilemektedir. Bir ülkede yaşam şartları, gelir dağılımı gibi temel faktörlerin gelişmiş ülke seviyelerine ulaşması, rezerv paraya sahip olmayı kolaylaştırmaktadır.

BM (Birleşmiş Milletler) tarafından yayınlanan “insani gelişmişlik endeksi” bir ülkede sosyal istikrarın sağlanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Bu endeks ülkelerin, insan yaşam kalitesini ve refahını değerlendiren bir ölçüttür. Sadece ekonomik büyümeye odaklanmayan bu endeks, aynı zamanda yaşam beklentisi, eğitim ve gelir eşitsizliği gibi faktörleri de içermektedir. 2022 yılı BM insani gelişmişlik endeksi sıralamasında Çin 191 ülke arasında 79. sırada yer almıştır. Endekste ABD 21. sırada, İngiltere ise 18. sırada ve Almanya ise 9. sırada yer almıştır.

2.10.1. Rezerv Para Olmanın Avantaj ve Dezavantajları

Bir ülke parasının rezerv para olması o ülkeye bazı avantaj ve dezavantajları kazandırmıştır. Rezerv paranın avantajları;

- ❖ **Senyoraj geliri:** Senyoraj geliri bir para biriminin maliyeti ile o para birimi üzerindeki yazılı değer arasındaki fark olarak ifade edilmiştir. Rezerv paraya sahip bir ülke kendi amaçları doğrultusunda para basma yetkisine sahip olmaktadır. İthalatını veya ihracatını finanse etmek için rezerv paraya sahip ülke istediği zaman para basabilmektedir. Para basma ile birlikte ülkede para arzı artacak ve bu arz artışı uzun vadede fiyatları artıracaktır. Fiyat artışları ile birlikte rezerv paraya sahip ülke kendi çıkarlarını ön planda tutmaktadır (Rozhentsova, 2012: 32-33).

Ayrıca senyoraj geliri ülkede enflasyonu artırırken, kamu borçlarının enflasyona bağlı değerini ise düşürmektedir. Hükümet kamu borçlarını finanse etmek için mal ve hizmet alımı ve satımında elde ettiği geliri kullanmaktadır. Rezerv paraya sahip ülke

mal ve hizmet satın alınmasının karşılığını para basarak ileride ödeme imkanına sahip olabilmektedir.

- ❖ **Rezerv Para ve Uluslararası Güç Dinamikleri:** Uluslararası düzeyde paraya sahip bir ülkede; ihracatçılar, ithalat yapanlar, borç alanlar ve borç verenler yabancı paralar yerine kendi para birimleri üzerinden işlem yapabilmektedir. Ayrıca farklı ülkelere gittiklerinde kendi para birimlerini diğer paralara kolayca çevirme imkanına sahip olmaktadırlar. Rezerv paraya sahip olmak ülkenin uluslararası alanda gücünü ve prestijini artırmaktadır. Nitekim siyasi ve askeri anlamda üstünlük sağlamanın rezerv para ile sağlanacağı vurgulanmıştır (Subramanian, 2011: 4-6).
- ❖ **Uluslararası İşlemlerde Kolaylık:** Rezerv para statüsüne sahip bir para birimi, uluslararası ticaret ve ödemelerde temel ödeme aracı olarak kabul edilir. Bu, işlemlerin daha kolay ve hızlı bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır.
- ❖ **Finansal İstikrar:** Rezerv para olmanın bir diğer önemli avantajı, ülkenin finansal istikrarını sağlamasıdır. Rezerv para statüsü, ülkenin para birimine olan talebi artırabilir ve böylece para biriminin değerini destekleyebilir.
- ❖ **Düşük Maliyetli Borçlanma:** Rezerv para olmanın avantajlarından biri, ülkenin düşük maliyetli borçlanma imkanlarıdır. Dünya genelinde talep gören para birimine sahip olan ülkeler, yabancı yatırımcılardan daha düşük faiz oranları ile borçlanabilirler.
- ❖ **Uluslararası Krizlerden Etkilenmeme:** Rezerv para birimine olan talep genellikle düşük riskli liman olarak görülür, bu da dönemsel ekonomik dalgalanmalardan, rezerv paraya sahip ülkeyi koruyabilir (Moore, 2004: 635).
- ❖ **Uluslararası Ödemeler Dengesi, Para Değerlemesi ve Rezerv Para Etkisi:** Ülkeler uluslararası düzeyde ödemeler bilançosu dengesini sağlamak zorunda kalmaktadır. Nitekim bir ülkede yüksek düzeyde cari açık meydana gelirse, ulusal parası değersiz hale gelir ve para krizi ortaya çıkar. Oysa tek bir para biriminin uluslararası alanda kullanılması döviz kuru riskini ortadan kaldırarak, cari açığı azaltacaktır (Bonpasse, 2009: 166). Bunun yanı sıra rezerv para tüm paraların kolayca konvertibil olmasını sağlayarak, fiyat karmaşıklığını ortadan kaldıracaktır.

Rezerv paraya sahip olmanın avantajları yanında birtakım dezavantajları da bulunmaktadır. Bunlardan birincisi;

- **Rezerv Para Sahipliğinin Ekonomik ve Mali Etkileri:** Rezerv paraya sahip ülkenin, para biriminde meydana gelen yüksek dalgalanmalar şeklinde açıklanmıştır. Rezerv paranın bütün dünya da kullanılması talepte değişmelere neden olabilmektedir. Talebin değişmesine sermaye hareketleri de etki edebilmektedir. Paraya talebin artması sonucu ülkede ihracat azalacaktır. Bunların yanı sıra rezerv paraya sahip ülkenin para politikaları sadece iç hedefleri kapsamamakta, küresel piyasa hedeflerini de içermektedir. Bu nedenle sorumluluk artmaktadır (Chin ve Frankel, 2005: 6-7).
- **Fırsat ve Sürekli Maliyetler:** Küresel çapta ekonomiler rezerv bulundurmamak amacıyla farklı maliyetlere katlanmak zorunda kalmıştır. Bu maliyetler fırsat ve sürekli maliyet şeklinde açıklanmıştır. Maddi imkanlara sahip ülkeler bu imkanlarını yatırım yapmak, borçlarını ödemek ve sosyal fonları karşılamak için rezerv olarak bulundurmaktadır. Ülkeler bu rezervleri daha yüksek getiri sağlayan piyasalarda değerlendirme avantajına sahip olmaktadır. Bu durum fırsat maliyeti olarak açıklanmıştır. Rezerv oranını belli seviyelerde tutmak için ülkeler bazı maliyet açıklarına katlanmak zorunda kalmıştır. Bu maliyet türü ise sürekli maliyet şeklinde ifade edilmiştir (Yaman, 2003: 48-50).
- **Dışa Bağımlılık:** Rezerv para birimi olan ülke, diğer ülkelerin ekonomik politikalarından etkilenebilir. Diğer ülkelerin, ekonomik sorunları veya politikaları, rezerv para birimi olan ülkenin ekonomisini etkileyebilir ve istikrarsızlığa neden olabilir.
- **Ekonomik Politika Sınırlamaları:** Rezerv para birimi olan ülkenin para politikaları diğer ülkelere bağımlı hale gelebilir. Diğer ülkelerin politikalarındaki değişiklikler, rezerv para birimi olan ülkeyi ekonomik politika açısından sınırlayabilir.

2.11. ÇİN PARA BİRİMİ YUANIN YÜKSELİŞİ

Çin Halk Cumhuriyeti'nin liberal piyasa anlayışı kapsamında yaptığı çalışmalar ulusal parası Yuan'ın kullanımını etkilemiştir. Yuan'ın önemli bir rezerv para olması için Çin gerekli adımları gerçekleştirmeye yönelik hamleler yapmıştır. Rezerv para

statüsü elde etmek için Çin, sermaye hesabı açıklığı ile esnek döviz kuru politikalarına yönelik adımlar atmaya devam etmektedir. Bunların yanında Çin'in iktisadi büyüklüğü, makroekonomik durumu gibi güçlü ekonomik göstergeleri Yuan'ın kullanımını desteklemiştir.

Çin Halk Cumhuriyeti, Yuan'ın uluslararası bir para birimi olması için bir takım adımlar atmıştır. Bu adımlar;

1. Çin ilk olarak Yuan'ın komşu ülkelerde ve bazı özel bölgelerle ticaret konusunda kullanılmasının önünü açmıştır. Bu kapsamda Şangay ve Guangdong'da önde gelen büyük firmaların Yuan'ı ticarete kullanmaları sağlanmıştır.
2. Brezilya başta olmak üzere Güney Amerika ülkeleri ile ikili ticarete ulusal para birimlerinin kullanılması için anlaşmalar imzalanmıştır. Ayrıca 2010'da Hong Kong'da Yuan'a bağlı ticaret serbest hale getirilmiş, başka firmaların Yuan hesabı açmaları yönündeki tüm engeller bertaraf edilmiştir.
3. Çin, Hong Kong'da firmalar arasındaki işlemlerin sağlanması için Yuan piyasasını kurmuştur.
4. 2009 yılında yabancı bankaların Hong Kong'da Yuan'a bağlı tahvil alım satımına izin verilmiştir.
5. Çin'e gelen yabancı yatırımcıların Yuan ile denizaşırı ülkelere finans sağlamalarının önü açılmıştır.
6. Asya Kalkınma Bankası 2010'da yaklaşık 1,2 milyar tutarında Yuan cinsinden tahvili Hong Kong'da kurulan Yuan piyasasına satmıştır.
7. 2011 Haziran ayında Çin, ABD ile ticaret sağlayan firmaların Yuan'a dayalı mevduat hesabı oluşturması yetkisini vermiştir.
8. Diğer ülkeler ile yapılan Swap anlaşmaları sonucunda yurtiçindeki bankaların diğer yabancı bankalara tahvil satışı ve tahvil alışının önündeki engeller kaldırılmıştır (Barry, 2011: 5).

Çin, sermaye açıklığı hesabını artırmak için bazı planlar hazırlamıştır. Bu kapsamda 2002 yılında kurulan “Nitelikli Yabancı Kurumsal Yatırımcılar” planı için deneme amaçlı olarak yabancı firmaların piyasaya girişlerine izin verilmiştir. Kurulan bu plan ticari bankaları yanı sıra şirketleri ve yardım amaçlı kuruluşları kapsamaktadır.

Kuruluş aşamasında 4 milyar dolar kotası bulunan bu planın 2012 yılında kotası 80 milyar dolara çıkarılmıştır. 2011’de geleceğe yönelik yatırımların yapılmasına izin verilmiştir (Stok Exchange, 2020).

Sermaye hesabı açıklığı (dışa açıklık oranı) Sermaye açıklık endeksi, bir ülkenin dışarıya yönelik sermaye hareketleri ve yatırımların düzeyini ölçen bir ekonomik göstergedir. Bu endeks, genellikle döviz kısıtlamaları, yatırım politikaları ve sermaye hareketlerindeki engeller gibi faktörleri içerir. Genel olarak sermaye hesapları serbestliği, yabancı yatırım politikaları, sermaye kontrolleri ve yatırım, hukuk düzenlemeleri gibi göstergeler kullanılmaktadır. Endeks 0 ile 100 arasında bir rakam almaktadır (IMF, 2022).

Tablo 2.1. Seçilmiş Ülkelerde Sermaye Hesabı Açıklık Endeksi

Ülke	Çin	ABD	Japonya	İngiltere	Almanya	Fransa	Türkiye	İtalya
Sermaye Hesabı Açıklık Ortalaması	0.09	0.82	0.91	0.80	0.82	0.95	0.39	0.93

Kaynak: (IMF DATA MAPPER: 2022).

IMF, en son 2013 yılında bu verileri paylaşmıştır. IMF’ye göre gelişmiş ülkelerin dışa açıklık oranı 0,84, gelişmekte olan ülkelerin dışa açıklık oranı 0,32 olarak hesaplanmıştır. Tablo 2.1’de sermaye açıklığı endeksinde Çin’in ortalaması %0,09 düzeyinde çıkmıştır. Diğer ülkelere bakıldığında Çin için büyük ticaret rakibi ABD’nin ortalaması belirlenen endeksi yakalamıştır. Gelişmiş diğer ülkeler Japonya ve Fransa’da endeks belirlenen standart ortalamanın üstünde yer almıştır. Çin, sermaye açıklık endeksini geliştirmek ve belirlenen düzeylere çıkmak için daha fazla çaba harcamalıdır.

Çin finansal serbestleşme kapsamında 2006’da kendi işletmelerinin başka piyasalarda işlem yapmaları için “Nitelikli Yurtiçi Kurumsal Yatırımcı Programını” devreye sokmuştur. Bu program ilk olarak Hong Kong piyasasında uygulanmıştır. Ancak aynı yıl içerisinde hem içeride hem de dışarıda oluşan kredi krizleri nedeniyle bu programa son verilmiştir. Finansal serbestleşme için Yuan deniz aşırı ülkelerde ikili ticarete kullanılmaya başlanmıştır. 2000’li yıllardan itibaren Yuan kullanımı ivme kazanmıştır (Li, 2018: 15-16).

Çin 2014 yılında Şangay ve Hong Kong Borsalarının karşılıklı olarak alım satım yapmaları için “Stok Bağlantı Programını” uygulamaya koymuştur. Bu program ile alt limiti belli olmak koşuluyla Çin ve Hong Kong arasındaki borsalarda hisse senedi alım satımına başlanmıştır. Program ile birlikte Çin’de sermaye piyasasında gelişmeler kaydedilmiştir. Shenzen, Şangay ve Hong Kong borsalarında büyük yatırımlar sağlanmış ve bu borsalar yatırımcılar için güvenli birer liman haline gelmiştir. Çin Yuan’ı bu gelişmeler neticesinde uluslararası arenada yer almaya başlamıştır (Richardson, 2016: 5).

2015 yılında Çin farklı bir adımla Yuan’ı uluslararası piyasalarda kullanmanın önünü açmıştır. “Fonların Karşılıklı Tanınması” programı ile Hong Kong piyasalarındaki yatırım fonları Çin’de bulunan yatırımcılara satılmıştır. Aynı şekilde Çin fonları Hong Kong piyasalarında faaliyet gösteren yatırımcılara satılmıştır. Böylece Yuan’ın bu alım ve satımlarda kullanılması hedeflenmiştir. Ayrıca Çin fonları bu program ile denizaşırı diğer ülkelere de satılmış ve Yuan’ın kullanımı artmıştır (Nixon, Hatzvi ve Meredith, 2015: 43).

Bir ülkede uygulanan esnek döviz kuru sistemi, ülke para biriminin rezerv para olmasını sağlayan kriterlerinden bir tanesini oluşturmaktadır. 2005 yılında Yuan küresel para kabul edilen dolara sabitlenmiştir. Ancak 2008 yılında patlak veren kriz ile birlikte dolar uluslararası alanda değer kaybetmeye başlamıştır. Kriz ile birlikte Yuan dolar karşısında değer kazanmış ve Çin’de ihracat artmıştır. Bu gelişme karşısında 2010 yılından itibaren dolara sabitlenme kademeli bir şekilde kaldırılmıştır. Çin’de 1948’de FED anlayışı kapsamında kurulan Çin Halk Bankası (PBoC) piyasalarda büyük etki yaratmıştır. Çin Halk Bankası Yuan’ın değerini sürekli olarak kontrol altında tutmaktadır. Piyasada oluşan mevcut duruma göre Yuan’ın değeri bazen düşürülmekte bazen de artırılmaktadır. Kontrollü dalgalı kur sistemini benimseyen Çin, rezerv para kriterlerini sağlamak için esnek döviz kuru sistemine geçiş sağlamalıdır. Bir ülke parasının rezerv para olması için esnek döviz kuru sistemine sahip, sermaye hesaplarının değişime açık olması gerekmektedir (Prasad, 2017: 11-52).

Euro bölgesi, Japonya gibi ülkeler döviz piyasasına gerektiği zaman müdahalede bulunmak için sürekli olarak döviz rezervi tutmaktadır. Tablo 2.2’de seçilmiş bazı ülkelerin rezerv miktarları yer almaktadır.

Tablo 2.2. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Rezerv Miktarları (Milyar Dolar, 2022)

Ülkeler	Yabancı Döviz Rezervi	IMF Rezerv Pozisyonu	SDR Rezervi	Altın Rezervi
Çin	3.221.632.00	10.629.00	53.509.00	112.461.00
ABD	251.795.33	35.893.84	163.913.43	11.041.06
Japonya	1.430.527.00	11.052.00	62.416.00	51.946.00
Euro Bölgesi	1.244.828.20	37.857.10	204.021.14	661.942.65
Türkiye	109.717.00	157.00	7.682.00	43.535.00

Kaynak: (IMF, 2022)

Tablo 2.2’de görüldüğü gibi, Çin’in rezervleri diğer ülkelere göre daha yüksektir. 2022 IMF verilerine göre, Çin’in toplam yabancı döviz rezerv miktarı yaklaşık olarak 3,2 triyon dolar olmuştur. Çin’deki bu rezervlerin yaklaşık 1.2 trilyon doları ABD doları cinsinden tutulmaktadır. Çin’in, dolar cinsinden büyük rezervler, ulusal parasının değerinin aşırı dalgalanmasını ve oynaklığı kontrol altında tutmasına yardımcı olabilir. Bu, ihracatçılar ve ithalatçılar arasında istikrarlı bir ticaret ortamı sağlar. Aynı yıl içerisinde Çin’de IMF rezerv pozisyonu yaklaşık olarak 10,6 milyar dolar, SDR rezerv miktarı yaklaşık 53,5 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı sayımlarında Çin’de toplam altın rezervi yaklaşık olarak 112,4 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Çin bu veriler ile dünyada ki birçok ülkeyi geride bırakmıştır. ABD’nin 2022 yılındaki yabancı döviz rezervi yaklaşık olarak 251,8 milyar dolar olarak hesaplanmıştır. Euro Bölgesi ise 19 ülke ile birlikte yabancı döviz rezerv miktarında Çin’in çok gerisinde kalmıştır. Çin’de finansal serbestleşme ile birlikte karşılıklı döviz alım ve satım işlemleri sürekli olarak artmaktadır. Bu süreçte Çin’e yakın olarak Japonya gelmektedir. Yabancı yatırımcıların Çin’i tercih etmesi ile birlikte döviz miktarlarında artışlar yaşanmıştır. Nitekim bu artış esnek döviz kuru olmamasına rağmen Çin’in kontrollü dalgalanma rejimini benimsemesi ile Yuan değerini artırmıştır.

Çin’in ticaret alanını genişletmesi ile birlikte Yuan’ın kullanım alanı artmıştır. Bu çerçevede yol alan Çin Yuan’a bağlı tahvillere yabancıların yatırım yapmasının önünü açmıştır. Ülke dışından başka yatırımcıların Çin’de tahvil almaya başlaması ile Yuan’ın uluslararası kullanımı artmıştır. Ayrıca Çin bu süreçte dünya ticaretinde doların ağırlığını kaldırmak adına ikili para birimi kullanılmasını teşvik etmiştir. Çin ticarete

işlem maliyetlerini azaltarak, dolara bağımlılığı azaltmaya çalışmaktadır. Fon transferi yapmak amacıyla kurulan SWIFT sistemine rakip olacak şekilde Çin’de Uluslararası Çin Ödeme Sistemini (CIPS) kurmuştur. CIPS sistemi ile birlikte batı tarzı ödeme sistemine bağımlılık azalmış ve Yuan’ın kullanım alanı genişlemiştir. Çin ayrıca Mastercard ve Visa gibi ödeme kartlarına rakip olarak Unionpay ödeme kartını piyasaya sürmüştür (Prasad, 2017: 114-127).

Unionpay çıktıktan sonra dünya çapında yaklaşık 180 ülkede kullanılmaya başlanmıştır. Unionpay finansal işlemlerde en fazla kullanılan kart olmayı başarmıştır. Küresel Ödeme Kartları Verilerine göre Unionpay kartının kullanım oranı dünya çapında %45 seviyesindedir. Visa’nın kullanım oranı %27 iken Mastercard’ın kullanım oranı ise %18 olmuştur (Global Payment Cards Data, 2022).

Tüm bu gelişmeler neticesinde finansal liberalleşme politikası yürüten Çin’de para birimi Yuan’ın dünya parası olma durumu söz konusu olmuştur. Bir ülke parasının rezerv para olması için getirilen başka bir kriter ise finansal gelişmişlik endeksi olmuştur. Tablo 2.3’de bazı ülkelere ait finansal gelişmişlik endeksi verilmiştir.

Tablo 2.3. Seçilmiş Bazı Ülkelerin Finansal Gelişmişlik Endeksi

	Çin	ABD	Japonya	İsviçre	İngiltere	Türkiye
Finansal Gelişmişlik Endeksi	0,78	0,90	0,89	0,95	0,90	0,52

Kaynak: (IMF, 2019)

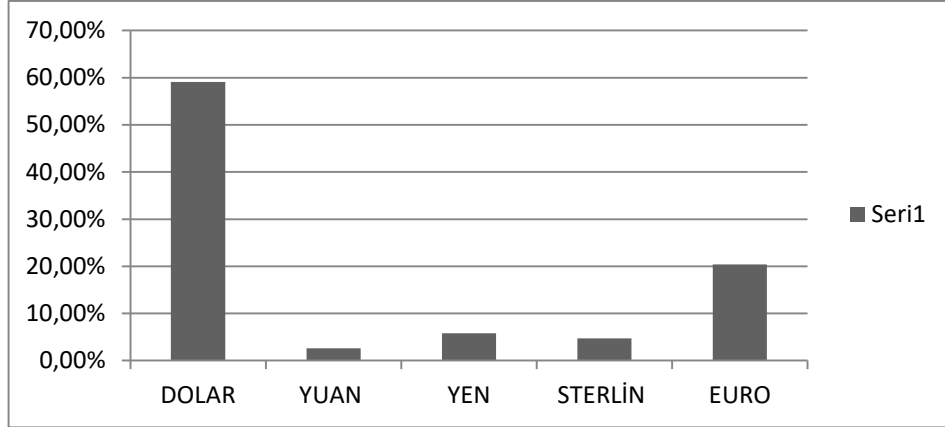
Finansal gelişmişlik endeksi, bir ülkede bulunan şirketlerin ve piyasaların derinliğini, erişimini, etkinliğini ifade etmektedir. Kişilerin fonlara hızlı erişimi, fon fazlası olanların bu fonları ihtiyaç sahiplerine aktarması, sermaye piyasasının gelişmişliği ve firmaların düşük maliyetler ile iş yapması bir ülke parasının değerini artırmaktadır. Finansal gelişmişlik endeksi; bankacılık düzeyi, piyasa derinliği, finansal erişim, finansal istikrar, sigorta ve emeklilik hizmetleri gibi alt göstergeler kullanılarak hesaplanmaktadır. Hesaplanan bu değer 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır. Tablo 2.3’e bakıldığında, Çin’in finansal gelişmişlik 0,78 olarak hesaplanmıştır. Bu oran ile Çin için iyi düzeyde yer almakla birlikte diğer ülke seviyelerini tutturması para biriminin değeri için önem arz etmektedir. Finansal gelişmişlik endeksinde birinci ülke

0,95 oranı ile İsviçre olmuştur. İsviçre'yi 0,90 oranı ile İngiltere ve ABD takip etmektedir. Japonya'nın endeksi ise 0,89 olmuştur.

Bir ülkenin para biriminin likiditesinin yüksek olması ve istikrarlı olması rezerv para açısından önemli olmaktadır. Para biriminin istikrarı ve likiditesinin en önemli belirleyicisi enflasyon oranları olarak karşımıza çıkmaktadır. Çin'de 2021 yılı enflasyonu %1,5, 2022 yılı enflasyon oranı %2,7 olarak gerçekleşmiştir. 2019 yılında ortaya çıkan Covid 19 virüsüne rağmen Çin'de enflasyon oldukça düşük düzeyde kalmaya devam etmiştir. Sürekli olarak büyüyen ve devasa ekonomi haline gelen Çin'de düşük enflasyon Yuan para biriminin değerini artırmıştır. Çin'in ticaretteki en büyük rakibi ABD'de ise 2021 yılında enflasyon oranı %7,9 gibi yüksek bir düzeye ulaşmıştır. Covid 19 ve ticaret savaşları ile birlikte ABD'de enflasyon adeta zirve yapmıştır. 2022 yılında ABD'de enflasyon oranı %8 olarak gerçekleşmiştir (Trading Economics, 2022).

Ülkelerin ekonomik büyüklüğü para birimlerinin değerini yansıtmaktadır. Ekonomik büyüklük olarak ülkelerin GSYH büyümesi, küresel GSYH içindeki payları ve kişi başına düşen GSYH değerleri ön plana çıkmaktadır. 2021 yılında Çin'de büyüme %8,1 ile rekor düzeyde gerçekleşmiştir. Çin'de pandemi ve ticaret savaşlarının olumsuz etkisine rağmen ekonomi sürekli büyümeye devam etmiştir. Aynı yılda Çin'de kişi başına düşen GSYH ise 12.500 ABD doları olmuştur. Çin'in dünya GSYH içindeki payı ise %17,3'tür. 2022 yılında Çin'in dünya ekonomisinden aldığı pay yaklaşık %18 olmuştur. Bu oran ile Çin ABD'den sonra en büyük ikinci ekonomi konumunda yer almıştır. Hem iktisadi büyümenin yüksek olması hem de küresel GSYH içinde aldığı pay ile ikinci büyük ekonomi konumunda yer alan Çin'in para biriminin uluslararası alanda kullanımı artmıştır (Dünya Ekonomisi, 2022).

Para birimlerinin rezerv para olarak tutulma oranları bir para biriminin değerini vermektedir. Grafik 2.1'de 2022 yılında rezerv paraların tutulma oranları verilmiştir.

Grafik 2.1. Rezerv Paraların Tutulma Oranları (IMF, 2022)

Grafik 2.1’de görüldüğü gibi, doların uluslararası bankalarda tutulma oranı %59,7’dir. Bu oran ile en yüksek tutulma oranına sahip para birimi dolar olmuştur. Dolar, küresel ticaretteki ağırlığı ve dünya parası olması nedeniyle bankalar tarafından en güvenilir liman olarak tercih edilmektedir. Doları, %19,66 ile Euro takip etmektedir. Çin para birimi Yuan’ın uluslararası bankalarda rezerv olarak tutulma oranı ise %2,76 olmuştur. Çin’in Dünya Ticaret Örgütüne üye olması ile birlikte dışa açılma politikası, para biriminin rezerv para olarak kullanımını artıracaktır.

Çin ekonomisinin büyümesine paralel olarak değer kazanan Yuan 2016 yılında SDR (Özel Çekme Hakları) sepetine dahil edilmiştir. SDR 1969 yılında IMF tarafından oluşturulmuştur. Hem hesap birimi olarak hem de ek rezerv olarak oluşturulan SDR karşılığı olmayan bir para birimidir. SDR değeri olmadığı için bir çeşit kredi olarak kullanılmaktadır. Fiziki olarak varlığı olmayan SDR IMF, Dünya Bankası gibi kuruluşlar tarafından hesap birimi olarak kullanılmaktadır (Seyidoğlu, 2003: 29).

2016 yılında IMF tarafından açıklanan SDR sepetinde yer alan paraların ağırlıkları Tablo 2.4’te verilmiştir.

Tablo 2.4. SDR Sepetinde Yer Alan Paraların Ağırlıkları

Para Birimi	SDR Sepetindeki Ağırlığı (%)
Dolar	41.73
Euro	30.93
Yuan	10.92
Yen	8.33
Sterlin	8.09
Toplam	100.00

Kaynak: (IMF; 2016)

SDR sepetinde yer alan para birimlerinde en fazla değere sahip para birimi ABD dolarıdır. Doların sepetteki ağırlığı %41.73'tür. Doları Euro takip etmektedir. Euro'nun sepetteki ağırlığı %30.93 olarak gerçekleşmiştir. Yuan 2016 yılında sepete eklenmiştir. Gelişmiş ekonomik büyüklüğü ve pazar payı yüksek olan Çin parası Yuan'ın sepetteki değeri %10.92 olmuştur. Yuan SDR sepetinde Dolar ve Euro'dan sonra en değerli üçüncü para birimi olmayı başarmıştır. IMF verilerine göre 1 SDR yaklaşık olarak 1,42 ABD dolarına karşılık gelmektedir. SDR sistemi ile rezerv paraya ihtiyacı bulunan bir ülke elindeki SDR ile diğer ülkelere döviz alabilmektedir. En son IMF'in 2021 yılında belirlediği, bazı ülkelere ait SDR kotaları şu şekilde olmuştur; Çin: 42,22 milyar SDR, ABD: 82,99 milyar SDR, İngiltere: 30,94 milyar SDR, Almanya: 45,48 milyar SDR, Japonya: 44,67 milyar SDR.

Covid 19 ile birlikte ortaya çıkan ekonomik sorunlar nedeniyle IMF üye ülkelere 650 milyar dolar SDR tahsisinde bulunmuştur. Bu tahsis şimdiye kadar IMF tarafından yapılan en büyük tahsis olmuştur. IMF tarafından verilen SDR ülkelerin IMF kotalarına göre pay edilmiştir. IMF kotasında birinci olan ABD 650 milyon dolarlık SDR'den yaklaşık 112,6 milyar dolar almıştır. Japonya yaklaşık 41,8 milyar dolar dolar, Çin ise 41,3 milyar dolar pay almıştır. Türkiye ise bu destekten yaklaşık olarak 6,637 milyon dolar pay almıştır (Eğilmez, 2021: 2).

Çin 1978 yılında Deng ile birlikte liberal politikalar izlemeye başlamış, para birimi Yuan'ın rezerv para olması için farklı adımlar atmıştır. Ancak atılan birçok adıma rağmen Çin devleti sosyalist geçmişten kurtulamamıştır. 2019 yılında Çin'de başlayan ve bütün dünyayı etkileyen Covid 19 virüsü doların statüsünü kaybetmesini ön plana çıkarmıştır. Fakat doların hegemon para birimi olması ve ticarete dolar alışkanlığının devam etmesi nedeniyle Covid 19 sürecinde kazanan taraf dolar olmuştur. Çin bu süreçte sürekli olarak büyümeye devam ederken ABD ekonomisi küçülmeye başlamıştır. Ayrıca Çin'in diğer ülkeler ile ticaret birliği kurması ve 2013 yılında Bir Kuşak Yol Projesi'ni devreye sokması ile birlikte Yuan'ın kullanım alanı genişlemiştir. Asya'nın hakimi olmak isteyen Çin'de oluşturulan bu proje çok sayıda ülkenin ticaret yapmasını kolaylaştıracaktır. Ekonomik verilerde genel istikrarın sağlandığı Çin'de Yuan para birimin gelecekte dünya parası olması muhtemel görülmektedir.

2.12. ABD - ÇİN TİCARET SAVAŞLARI

Bir ülkenin ticaretle ilişkileri mevcut başka bir ülkeye yapmış olduğu dış ticaret kısıtlamaları literatürde ticaret savaşı olarak nitelendirilmiştir. Ticaret savaşı ile ithalatın azaltılması ve cari açığın azaltılması ile sermayeyi ülkede tutma amacı ön plana çıkmaktadır. Ancak başka ülkelerin bu amaca karşı kendisini aynı şekilde korumak için karşı tepkide bulunması ticaret savaşı olarak literatürde yerini almıştır (Aydoğan, 2019: 4).

Ticaret savaşı ve kur savaşları kavramları aynı anlamı taşımamaktadır. Kur savaşları ülkelerin ihracat ve ithalatta avantaj sağlamak amacıyla para birimini devalüe etmesi anlamına gelmektedir. Buna karşın ticaret savaşları ayrı ülkeler arasında koruma amacıyla karşılıklı misilleme ile ortaya çıkmaktadır (Ünay vd, 2019: 8)

Amerika Birleşik Devletleri'nin 2017'de yapılmış başkanlık seçimlerinde Donald Trump'ın seçilmesi ile birlikte ABD- Çin ticaret savaşları başlamıştır. Başkanlık seçimlerinde Trump'ın ekonomik milliyetçilik ve "First America" amaçları savaşın fitilini ateşlemiştir. 2017 seçimleri sonucunda başkan seçilen Trump bu idealleri doğrultusunda ABD'nin Trans Pasifik Ortaklığından, NAFTA'dan ve Transatlantik Ticaret ve Yatırım Anlaşmasından ayrıldığını açıklamıştır. Ayrıca ABD bu süreçten sonra birçok ülkeye gümrük vergisi koymuş, mevcut olan gümrük vergilerini ise artırmıştır. Korumacılık anlayışı ile yapılan bu uygulamalar kısa süre içerisinde AB ülkelerini etkilemiştir. Netice olarak ABD küresel anlamda ticaret savaşını başlatan ilk ülke olmuştur (Yılmaz ve Divani, 2018: 11).

ABD- Çin ticaret savaşlarının 21. yüzyılın siyasal ve ekonomik olgusu kapsamında kuşkusuz bütün dünyayı etkisi altına alacağı tahmin edilmiştir. ABD'nin Çin ile ilişkileri 1972'den beri sorunsuz bir şekilde devam etmiştir. Ancak Trump'ın seçilmesi ile birlikte sorunsuz devam eden ilişkiler bozulmuştur (Örmeci, 2013: 1).

ABD- Çin rekabetinde Çin yüksek nüfusu, büyüyen ekonomisi, teknoloji ve askeri gücü ile ön plana çıkmaktadır. Buna karşın bu rekabette ABD'nin ise askeri gücü, yerleşmiş ekonomi politikaları, teknoloji ve güçlü müttefikleri ön plana çıkmaktadır. Ayrıca ABD merkez bankası FED'in emisyon kazançları ve dijital üstünlüğünün doları dünya parası yapması bu savaşta ABD'yi bir adım öne geçirmiştir. İki ülkenin rekabet halinde olmasına karşın ikili ilişkileri karşılıklı çıkarlara dayanmaktadır (Örmeci, 2013:

12 ve Taskinsoy, 2019: 6). İki ülke arasındaki rekabette başka dikkat çeken unsur ise Çin'in yoğun nüfusu nedeniyle ABD ve diğer ülkelerin Çin pazarına olan ihtiyacı olarak sayılmaktadır.

Ticaret savaşlarının gündeme gelmesinin en önemli nedeni, ABD'nin Çin'e vermiş olduğu dış ticaret açığı gelmektedir. İki ülke arasında sorun oluşturacak bir başka olgu ise Çin'in ABD menşeli ürünlerde ihlal ettiği Fikri Mülkiyet Hakları konusu yer almaktadır. Çin- ABD arasında sorun oluşturan Fikri Mülkiyet Hakları özellikle teknoloji alanında (yapay zeka) kendisini göstermiştir. Dünya Mülkiyet Örgütü raporuna göre 1956'dan beri yapılmaya başlanan yapay zeka başvurularının neredeyse yarısı son beş yılda yapılmıştır. Yapay zeka teknolojisi ile birlikte verilerin kolay işlenmesi nedeniyle dünyada hegemonya oluşturma amacı iki ülkeyi karşı karşıya getirmiştir. Tokyo Borsası içinde yer alan Nikkei'nin araştırmasına göre yapay zeka konusunda yapılan başvurularda Çin'in ABD'yi geçtiği tespit edilmiştir (Aran, 2019: 3-4).

Trump'ın başkan olması ile birlikte ABD – Çin arasında bazı tarife uygulamaları başlamıştır. Bu süreçte ABD Çin'e karşı tüm ithal edilen güneş panel sistemleri ve çamaşır makinelerine %28 vergi koyduğunu açıklamıştır. 2018 Ocak ayında alınan bu karar özellikle Çin dahil diğer bütün ticaret ortaklarını zor durumda bırakmıştır (Ferraro ve Van, 2019: 3).

ABD daha sonrasında ulusal güvenliğine tehdit olarak gördüğü alüminyum ithalatına %25, çelik ithalatına ise %10 gümrük vergisi getirdiğini ilan etmiştir. Bu uygulamalar ile 2018'de yaklaşık olarak 3 milyar dolarlık Çin mallarına ek olarak vergi getirilmiştir. Çin bu hamlelere karşı fındık, domuz eti, hurda alüminyum ve meyve ithalatına yaklaşık % 15-25 oranında gümrük vergisi getirildiğini açıklamıştır. Bu verginin ABD'ye maliyeti ise yaklaşık 3 milyar dolar olmuştur. 2018 yılı Mart ayında ABD ticaret temsilcileri “made in China 2025” projesinin ülkenin fikri mülkiyet haklarını ihlal ettiğini duyurmuştur. Buna paralel olarak ABD yaklaşık 50 milyar dolarlık değere sahip Çin mallarına %25 vergi koyduğunu açıklamıştır. Çin karşı hamle olarak 2018 Temmuz ayında kendi soya fasulyesi dahil olmak üzere ABD'den yapılacak ilk ithalata %25 gümrük vergisi koymuştur. Bu vergi ile ABD'den ilk olarak yapılan yaklaşık 34 milyar dolarlık mallara ek %25 vergi getirilmiştir. Bu karşılıklı

hamleler sürekli bir şekilde devam etmiştir. Nitekim 23 Ağustos 2018 yılında ABD Çin'den gelecek yaklaşık 16 milyar dolarlık mallara ek olarak %25 vergi getirildiğini ilan etmiştir. Çin bu misillemeye aynı tarife ile karşılık vermiştir. Trump milliyetçilik fikri ile hareket ederek 2018 Eylül ayında yaklaşık 180 milyar dolar değere sahip Çin mallarına %10 gümrük vergisi yasasını onaylamıştır. Çin tekrar hamle yaparak ABD'den gelecek 60 milyar dolarlık ithal mallarına %10 ek vergi getirmiştir. Tüm gelişmeler iki ülke de dahil olmak üzere bütün dünya da etkisini hissettirmiştir. Büyük kayıplar yaşayan Çin ve ABD geçici de kabul edilse 2019 yılına kadar tarife artırmamayı kabul etmişlerdir. Ancak bu anlaşma çok kısa sürede bozulmuştur. Nitekim 2019 Mayıs ayında Trump anlaşma kurallarını ihlal ettiği gerekçesiyle Çin'den ithal edilecek 180 milyar dolar tutarındaki mallara %10 gümrük vergisi getirilmesine karar vermiştir. Çin misilleme olarak 60 milyar dolarlık ABD ithal mallarına % 15 vergi koymayı kabul eden yasayı yürürlüğe koymuştur (Ferraro ve Van, 2019: 8).

Yapılan bu hamleler sonucunda Çin 2018 yılında %6,7 oranında büyüme kaydetmiştir. Buna karşılık 2018 yılında ABD'de büyüme oranı %2,9 olarak gerçekleşmiştir. Ticaret savaşları ile birlikte her iki ülkede de büyüme hızı yavaşlamıştır (Dünya Bankası, 2022).

11 Ekim 2019'da Çin ve ABD yetkilileri Washington'da bir araya gelerek ticaret savaşını bitirmeye yönelik olarak Birinci Faz Ticaret Anlaşmasını imzalamıştır. Başkan Trump tarafından açıklanan anlaşma çerçevesinde Çin ABD'den yaklaşık 50 milyar dolarlık tarımsal ürün almayı taahhüt etmiştir. Ayrıca ABD'ye ait ticari firmaların Çin'de korunacağı sözü verilmiştir. Buna karşılık ABD ise Çin ürünlerine ek vergi getirilmeyeceğini açıklamıştır. 18 Ekim 2019'da ABD Çin mallarına yönelik uygulanan %15'lik ek vergiye 2020 yılına kadar muafiyet sağlanacağını duyurmuştur (The New York Times, 2019).

15 Aralık 2019 tarihinde yürürlüğe giren anlaşma ile tüketim malları ve teknolojik ürünlerde %15 vergi indirimi sağlanmış ve toplam olarak yaklaşık 160 milyar dolar vergi muafiyeti sağlanmıştır. Ayrıca ABD yönetimi Çin'den ithal ettiği 120 milyar dolar değerindeki ürünlere getirilen %15'lik vergi artışının %7,5'e düşürüldüğünü kamuoyu ile paylaşmıştır. Yapılan anlaşma kapsamında Çin'in yaklaşık 200 milyar dolar mal ve

hizmet satın alması öngörülmüştür. Ayrıca iki yıl içerisinde uygulamaya konulacak vergilerin alınmamasına karar verilmiştir (Sandler vd, 2019: 1).

İki ülke arasında “kazan kazan” anlayışı ile imzalanan anlaşma kapsamında Çin 2020 yılında ithalat artışı çerçevesinde 2020 yılında 32,9 milyar dolar, 2021 yılında 44,8 milyar dolar olmak üzere toplamda yaklaşık olarak 77 milyar dolarlık sanayi ürünü almayı taahhüt etmiştir. Ayrıca Çin 2020 yılında 18,5 milyar dolar, 2021 yılında 33,9 milyar dolar olmak kaydıyla toplamda yaklaşık 52 milyar dolar değerinde enerji alımını kabul ettiğini açıklamıştır (Sputnik, 2020).

Çin 2020 yılında ABD’den 12,8 milyar dolar, 2021 yılında ise 25,1 milyar dolar hizmet almayı, 2020 yılında 12,5 milyar dolar ve 2021 yılında 19,5 milyar dolar tarım ürünü almayı taahhüt ettiğini belirtmiştir (Reuters, 2020).

ABD ve Çin arasındaki anlaşmanın ekonomik faydaları beklenirken 2019 yılında Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan ve bütün dünyayı etkisi altına alan Covid 19 virüsü bu anlaşmanın sekteye uğramasına neden olmuştur. Ekonomik etkilerin çok ağır olduğu bu süreçte ABD başkanı Trump virüsün Çin tarafından çıkarıldığını açıklamıştır. Bu açıklama ile düzelen ikili ilişkiler tekrar alevlenmiştir. Çin’in anlaşma kapsamında verdiği taahhütleri yerine getirmesi virüs nedeniyle zorlaşmıştır. Virüs ile birlikte iki ülke arasında stratejik rekabet anlayışı nedeniyle ilişkiler bozulmuştur. Ayrıca virüsün getirdiği büyük ekonomik kayıplar ticareti de olumsuz etkilemiştir.

Nitekim virüsün yıkıcı etkileri neticesinde ABD ekonomik büyümesi rekor düzeyde azalmıştır. 2019 yılında %2,1 oranında büyüme kaydeden ABD ekonomisi 2020 yılında -%3,4 oranında küçülmüştür. Bu süreçte Çin ekonomisi de olumsuz etkilenmiştir. 2019 yılında %5,9 büyüyen Çin ekonomisi virüsün etkisi nedeniyle 2020 yılında %2,3 oranında büyümüştür (Dünya Bankası, 2022).

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumundaki Çin ABD ile imzalanan ticaret anlaşmasına virüsün ekonomik etkileri nedeniyle tam olarak uymamıştır. Çin’in ticaret anlaşmasına uymaması ile birlikte iki ülke arasında ticaret savaşlarının yeniden çıkması muhtemel olmuştur. Çin bu süreçte ABD’den vergilerin bir miktar daha düşürülmesini istemiştir. Ticaretin sekteye uğraması her iki ülke kadar dünya ekonomisinde de etkiler yaratması öngörülmektedir (Bloomberght, 2022).

Virüsün etkileri devam ederken 2020 yılında ABD seçimlerinde başkanlığa Biden seçilmiştir. Biden müttefiklerinden uzaklaşmamak ve Çin ile ilişkilerini tek taraflı anlayış çerçevesinde gerçekleştirmeyi arzu etmiştir. Biden'a göre Trump diğer devletlerle ilişkileri alt üst etmiştir. Biden dünyanın bir lider devlete ihtiyaç duyduğunu ve bu kapsamda istikrarlı hegemonya anlayışına sahip olacağını belirtmiştir (Biden, 2020: 67).

Kasım 2020'de göreve gelen Joe Biden ABD'nin dünya lideri olduğunu ve bu süreçte ABD'nin gerekli adımları atacağını belirtmiştir. Biden'ın bu düşünceleri Çin ile ilişkileri bir muamma haline getirmiştir. Nitekim imzalanması planlanan 2. Faz Ticaret Anlaşması Biden yönetimine takılmıştır. Çünkü Biden ilişkileri tek taraflı çözmeyi kabul etmiştir. Bu nedenle Biden Çin karşısında lider devlet olma düşüncesini sürekli dile getirmiştir. Çin'in dünya ekonomisini yönetme endişesi nedeniyle ABD yönetimi hamle olarak Japonya, Avustralya ve Güney Kore ile ittifakın güçlendirilmesine karar vermiştir. Ayrıca ABD Hindistan ile ortaklığını geliştirme konusunda uzlaşma yoluna gittiğini açıklamıştır. Biden bu anlayışla Asya'ya dönüş sinyalinin vermiştir. Çin'in Asya'da attığı adımlarla sürekli olarak büyümesi Biden yönetimini bu konuda köşeye sıkıştırmıştır. Çin'in devam eden Tayvan meselesi ve bu konuda ABD'nin Tayvan'ı desteklemesi, ayrıca Çin'in Uygur Türklerine yönelik vahşeti nedeniyle Biden yönetimi Çin ile ilişkilerine mesafeli olmaya devam edeceğini açıklamıştır (Demir, 2020: 239-240).

Çin ABD arasındaki ticaret savaşları ve Covid 19 virüsünün etkileri kapsamında iki ülke'nin bazı ekonomik verileri tablo 2.5'de verilmiştir.

Tablo 2.5. ABD-Çin Arasındaki İthalat ve İki Ülkenin Toplam İthalat Rakamları (Milyar Dolar)

Yıllar	ABD'nin Çin'den İthalatı (milyar \$)	Çin'in ABD'den İthalatı (milyar \$)	ABD İthalat (Trilyon \$)	Çin İthalat (Trilyon \$)
2017	525,7	154,8	2,9	2,2
2018	562,7	156,0	3,1	2,5
2019	470,9	123,2	3,1	2,4
2020	456,4	135,9	2,7	2,3
2021	541,5	138,4	3,4	2,9
2022	575,7	178,0	3,3	2,7

Kaynak: (Dünya Bankası ve TradeMap: 2022)

Tablo 2.5’de görüldüğü gibi, ABD’nin Çin’den ithalatı 2017 yılında 525,7 milyar dolar, 2018’de 562,7 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda Çin’in ABD’den ithalatı ise sırasıyla 154,8 milyar dolar ve 156 milyar dolar olmuştur. Ticaret savaşlarının etkisiyle birlikte iki ülke arasında ithalat azalmıştır. Uygulanan vergiler sonucunda 2019 yılında ABD’nin Çin’den ithalatı 470,9 milyar dolara gerilemiştir. Aynı şekilde Çin’inde ABD’den ithalatı 2019 yılında 123,2 milyar dolara kadar azalmıştır. 2020 yılında hem ticaret savaşları hem de Covid 19’un etkileri nedeniyle ABD’nin Çin’den ithalatı 456,4 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Çin’in ABD’den ithalatı ise artarak 135,9 milyar dolar olmuştur. 2021 yılında ise ABD’nin Çin’den ithalatı virüsün yıkıcı etkileri ve ikili ilişkiler neticesinde azalarak 541,5 milyar dolar seviyesine gelmiştir. Aynı yıl içerisinde Çin’in ABD’ye ithalatı artmıştır.

Ekonomik büyüme ve talep artışı, küresel ticaret hacminin artması, yatırım mallarının ithalattaki artışı, tedarik zinciri gibi faktörlerden kaynaklı olarak Çin ve ABD’nin toplam ithalatı artmıştır. İki ülkenin toplam ithalat rakamlarına bakıldığında 2020 yılında ABD’nin toplam ithalatı 2,7 trilyon dolar, 2022 yılında ise 3,3 trilyon olarak gerçekleşmiştir. Çin’in ise 2020 yılında toplam ithalatı 2,3 trilyon dolar iken 2022 yılında yaklaşık %30 artış ile 2,7 trilyon dolar olmuştur.

ABD ve Çin ihracat rakamları ve büyüme rakamları tablo 2.6’da verilmiştir. Ticaret savaşları ve Covid 19 virüsünün iki ülkeye etkileri tablo yardımıyla açıklanmıştır.

Tablo 2.6. ABD-Çin Büyüme ve İhracat Rakamları

Yıllar	ABD Büyüme (%)	Çin Büyüme (%)	İhracat (ABD)	İhracat (Çin)
2017	2,3	6,9	2,3	2,4
2018	2,9	6,7	2,5	2,6
2019	2,1	5,9	2,5	2,6
2020	-3,4	2,3	2,1	2,7
2021	5,7	8,1	2,5	3,4
2022	2,1	3,0	2,0	3,5

Kaynak: (Dünya Bankası: 2022)

Ticaret savaşının etkisiyle ABD’de büyüme oranı 2018 yılında %2,9 dan 2019’da %2,1’e gerilemiştir. Karşılıklı hamleler sonucunda Çin’de büyüme oranı 2018’de 6,7’den, 2019’da %5,9’a kadar azalmıştır. 2019 yılında Çin’de başlayıp tüm dünyayı saran Covid 19 ABD ekonomisine büyük darbe vurmuştur. ABD ekonomisi 2020 yılında -%3,4 oranında rekor düzeyde küçülmüştür. Aynı şekilde sürekli olarak büyüyen Çin ekonomisi 2020 yılında sadece %2,3 oranında büyüme kaydetmiştir. Ekonomik toparlanma ile birlikte ABD ekonomisi 2021 yılında %5,7 oranında büyümüştür. Çin ise tüm olaylara rağmen yüksek düzeyde büyüme kaydetmiştir. Covid 19 sürecinde Çin mallarına yönelik talebin artmasıyla Çin ekonomisi 2021 yılında %8,1 gibi yüksek bir büyüme rakamını yakalamıştır.

İhracat ve ithalat rakamlarına bakıldığında ABD’in sürekli olarak dış ticaret açığı verdiği görülmektedir. 2019 yılında ABD’de ihracat 2,5 trilyon dolar iken ithalat 3,1 trilyon dolar olmuştur. 2020 yılında ABD’de ihracat 2,1 trilyon dolar, 2021 yılında ihracat 2,5 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir. Aynı yıllarda ithalat sırasıyla 2020’de 2,7 trilyon dolar, 2021’de 3,4 trilyon dolar olmuştur.

Çin ekonomisi devasa büyüklüğü ve ekonomi politikaları ile sürekli olarak gelişme kaydetmektedir. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üyelik ile dünyaya açılan Çin’de dış ticaret fazla vermektedir. 2020 yılında Çin’de İhracat 2,7 trilyon dolar, ithalat 2,3 trilyon dolar olmuştur. 2021 yılında yine Çin dış ticaret fazlası vermiştir. Nitekim 2021 yılında ihracat 3,4 trilyon dolar, ithalat 2,9 trilyon dolar olarak gerçekleşmiştir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ULUSLARARASI REZERV PARALAR ve ÇİN YUANI: AMPİRİK BİR ANALİZ

3.1. LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Çin Yuan'ı ve Uluslararası Rezerv Paralar ile ilgili ve benzer çalışmalar aşağıda literatür taraması yoluyla özetlenmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili gerçekleştirilen çalışmaların genel olarak döviz rezervleri ile ilgilendikleri anlaşılmaktadır. Tablo 3.1'de konuya ilişkin yapılan araştırmalar özetlenmiştir.

Çalışmalar incelendiğinde özellikle rezerv paralar ve bu kapsam da Çin Yuan'ı için doğrudan araştırmalar görülmemektedir. Bundan dolayı literatür taraması yapılırken merkez bankası rezervleri, uluslararası rezervler ve para birimlerine yönelik çalışmalar incelenmiştir. Rezervlerin, döviz kuru ile ilişkisi literatürde yoğun olarak işlenmiştir. Bu çerçevede bu çalışmanın diğer çalışmalardan farklı olarak rezerv paralar ve Çin Yuan'ı üzerinde yoğunlaştığı söylenebilir. Dolayısıyla yapılan çalışmanın özellikle Çin Yuan'ı üzerinde yoğunlaşması özgünlüğünü artırmakta ve konuyla ilgili yapılacak çalışmalara katkı yapabileceği düşünülmektedir.

Tablo 3.1. Literatür Çalışmaları

Araştırmayı Yapan	Zaman Aralığı ve Çalışma Konusu	Araştırma Kapsamına Alınan Ülke/Ülke Grupları	Kullanılan Yöntem	Sonuçlar
Nowak, vd. (2004)	1986-2002 (Gelişmekte olan ülkelerde döviz rezervlerindeki artışların döviz kuru oynaklığını azaltmadaki rolü)	Gelişmekte olan 28 ülke	Panel Veri Analizi	Yeterli miktarda rezerv tutmak döviz kurundaki oynaklığı azaltır.
Gonzalez Garcia ve Cady(2007)	1991-2002 (IMF'nin toplam rezervler ve yabancı para likidite veri şablonunu kabul etmesi döviz kuru oynaklığını nasıl etkiler)	Toplam 48 ülke	Panel Veri Analizi	Toplam rezerv yayma verisi standardının benimsemesi ile döviz kurundaki oynaklığın %20 azaldığı sonucuna varılmıştır.
Afzal (2010)	1990-2008 (Seçilmiş Asya Ülkelerinde döviz kuru ile rezervler arasındaki ilişki)	Pakistan, Hindistan, Bangladeş, Sri Lanka,Tayland ve Filipinler	MWALD (Modfiye Wald) Analizleri ve Johansen Eşbütünleşme Analizi	Hindistan'da rezervler ile kur arasında çift yönlü nedensellik, Bangladeş'te nedenselliğin olmadığı, Sri Lanka, Pakistan ve Tayland'da rezervlerden döviz kuruna doğru tek yönlü nedensellik ve Filipinler için ise döviz kurundan rezervlere doğru tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
Raju ve Gokhale (2013)	1980-2010 (Hindistan'da kısa ve uzun dönem döviz kurları ile döviz rezervleri arasındaki ilişki)	Hindistan	VAR Analizi ve Johansen Eşbütünleşme Testi	Hem uzun dönemde hem de kısa dönemde kur ile döviz rezervi arasında herhangi bir ilişki tespit edilmemiştir.
Islam, vd. (2014)	1972-2011 (Döviz rezervlerinin belirleyicileri)	Bangladeş	Engle Granger Eşbütünleşme Testi	Faiz oranı, yaygın para, rezervler, kur, işçi dövizleri, ithalat, ihracat ve kişi başı GSYH verileri arasında güçlü bir ilişki bulunmuştur.
Nwachukwu ve diğerleri (2016)	1 Ocak 2014-31 Temmuz 2015 günlük veriler (Bureau De Change yabancı döviz kuru ile dış rezervler arasındaki uzun dönemli ilişki)	Nijerya	Eşik Vektör Hata Düzeltme Modeli	Seriler arasında doğrusal olmayacak şekilde uzun dönemli bir ilişki tespiti yapılmıştır. Hem dış rezervler hem de döviz kuru için hata düzeltme katsayılarının istatistiki açıdan anlamlı olmadığı sonucu elde edilmiştir. İkinci aşamada rezervler için hata katsayısı %10 ile istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur.
Markoviç ve Marjanoviç (2019)	Eylül 2006- Nisan 2019 aylık veriler (Reel ve nominal döviz kuru ile döviz rezervleri arasındaki ilişki)	Sirbistan	Granger Nedensellik Testi	Nominal kur ile rezervler arasında uzun dönemli ilişki bulunmuştur. Reel kur ile rezervler arasında kısa dönemli bir ilişki tespit edilmiştir.
Nuru ve Gereziher (2021)	1981-2017 (Döviz rezervlerinin belirleyicileri)	Etiyopya	ARDL Analizi	Etiyopya'da döviz rezervleri kısa ve uzun dönemde kurdan etkilenmektedir sonucu elde edilmiştir.
Loretta (2021)	1980-2019 (Kurdaki dalgalanmaların rezervler üstündeki etkileri)	Nijerya	ARDL Analizi ve Granger Nedensellik Testi	Rezervler ile kur arasında tek yönlü ilişki bulunmuştur. Ülkede kur döviz rezervlerinin nedeni olarak tespit edilmiştir.
Mutiara vd.(2021)	2013-2017 (GSYH, İşçi dövizleri ve toplam rezervler arasındaki ilişki)	Endonezya	Regresyon Analizi	Rezervler ile kur arasındaki ilişki anlamsız bulunmuştur.

Diğer yapılan çalışmalar incelendiğinde, çalışmaların rezerv para ve ekonomik ilişkiler, yapay sinir ağları ve çalışmalarını kapsadığı görülmektedir.

Chinn&Frankel (2005), çalışmalarında 1973-1998 zaman aralığında rezerv paraya sahip ülkelerde, rezerv para olma kriterlerini belirleyen temel değişkenleri analiz etmişlerdir. Yazarlar çalışmalarında toplam rezervler, ülkelerin dünya ekonomisi içinde aldığı pay, TÜFE, kur oynaklığı ve dövizin işlem hacmi arasında istatistiksel açıdan %1 düzeyinde anlamlı bir ilişkinin olduğu sonucuna varmışlardır. Çalışmada ayrıca kurdaki oynaklığın ve dövizdeki değer kayıplarının aynı olacağı varsayımı altında ABD doları için trend analizi yapılmıştır. Analiz sonucunda doların dünya parası olma hegemonyasının devam edeceği belirtilmiştir.

Schindler&Marquez (2006)'da araştırmalarında Çin Halk Cumhuriyeti'nin dünya ticareti içindeki payı ile Yuan'ın mevcut değeri arasındaki ilişkiyi ekonometrik bir çalışma ile analiz etmişlerdir. Yazarlar araştırmalarında aylık veri kullanmıştır. Çalışma sonuçlarına göre Yuan'daki %10'luk bir artışın Çin'de ihracatı %50 oranında düşürdüğü tespit edilmiştir. Ayrıca Yuan'da %10 oranında bir artışın ithalatı %10 düşürdüğü sonucuna ulaşılmıştır.

Park ve Estrada (2009) çalışmalarında, 1980-2004 döneminde toplam gelişmekte olan 130 ülkede rezervlerin belirleyicilerini analiz etmişlerdir. Çalışmada yazarlar Panel Veri Analizini kullanmışlardır. Ortaya çıkan bulgu sonucuna göre nüfus, ithalat ve kişi başına GSYH verileri anlamlı ve pozitif işaretli şeklinde tahmin edilmiştir. Ayrıca çalışmada döviz kuru oynaklığı anlamlı fakat negatif işaretli, ihracat verisi ise anlamsız ve pozitif işaretli olarak tahmin edilmiştir.

Zhang&Chen (2009) yılında çalışmaları kapsamında 1990 yılından sonra Çin'de rezervlerin arttığını ve bu artış ile Yuan'ın değerinin yükseldiğini belirtmişlerdir. Yazarlar 1997 ile 2009 zaman aralığındaki aylık verileri kullanmıştır. Çalışma da ülkede ihracat ve dış yatırımların rezervleri etkilediği tespit edilmiştir. Yabancı rezervlerdeki artışların olmasının temel nedeninin dış yatırımlar ve ihracat olduğu sonucuna varılmıştır.

Koçyiğit vd. (2010) araştırmalarında, Ocak 1990- Mayıs 2010 dönemini kapsayan aylık veriler ile Türkiye'de toplam rezervler ile kur arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir.

Yazarlar araştırmada Vektör Otoregresif Analizini kullanmışlardır. Araştırma sonucunda kurdan rezervlere doğru bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Göksu (2010) araştırmasında, 1990-2011 zaman aralığında Türkiye’de kurlar ile döviz rezervleri arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Göksu çalışmasında Hata Düzeltme Modeli ve Granger Nedensellik Testini kullanmıştır. Analiz bulgularında kur ile rezervlerin eşbütünsel olduğu, Granger analizine göre ise kur ile döviz rezervleri arasında iki yönlü bir ilişki tespit edilmiştir.

Sula (2011) çalışmasında, 1980-2007 döneminde gelişmekte olan 108 ülkede, rezerv birikimini etkileyen temel ekonomik faktörleri analiz etmiştir. Yazar çalışmasında Panel Veri Analizini kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, dışa açıklık oranı, nüfus, kişi başı GSYH, ihracat, kur, dolar faiz oranları ve kriz kukla değişkenleri anlamlı olacak şekilde tahmin edilmiştir.

2011 yılında Submariman Yuan’ın Doları geçerek rezerv para olmasını araştırdığı çalışmasında 1990 ile 2010 zaman aralığında rezerv para statüsünü elinde bulunduran ülkeler için ampirik bir analiz yapmıştır. Yazar çalışmasında ülkelerin toplam rezervleri, küresel ekonomiden aldıkları pay, dünya ticaretinde aldıkları pay ve dünya sermayesi içinde aldıkları pay arasında %67 oranında anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna varmıştır.

Mwase (2012) çalışmasında, 1999-2010 döneminde gelişmekte olan ülkelerde rezerv tutmanın nedenlerini araştırmıştır. Yazar çalışmasında Panel Veri Analizini kullanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, ithalat ve kurumsal yapının rezerv tutma konusunda anlamlı çıktığı, kurdaki oynaklık ve krizleri temsil eden kukla değişkenler anlamsız çıkmıştır.

Ermişoğlu vd. (2013) araştırmalarında, Ekim 2010-Ekim 2012 zaman aralığında günlük veriler ile Türkiye’de döviz kurundaki oynaklık ile Rezerv Opsiyon Mekanizması arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Yazarlar çalışmalarında GARCH analiz metodunu kullanmışlardır. Çıkan bulgulara göre Rezerv Opsiyon Mekanizmasının kurdaki oynaklığı azalttığı yönünde ilişki bulunmuştur.

Kayhan vd. (2014) araştırmalarında, Ocak 2003- Nisan 2014 zaman aralığında Türkiye’de nominal ve reel kur ile döviz rezervleri arasındaki ilişkiyi analiz etmişlerdir. Yazarlar çalışmalarında doğrusal olmayan zaman serileri ve doğrusal olmayan nedensellik ve eşbütünleşme analizlerini kullanmışlardır. Bulgu sonuçlarında reel kur

ile rezervler arasında doğrusal kabul edilmeyen eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca reel ve nominal kurlardan rezervlere doğru nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir.

Özsarı ve Yüksel (2017) araştırmalarında 1988-2015 döneminde Türkiye’de merkez bankası rezervlerini etkileyen faktörleri incelemişlerdir. Çalışmada MARS yöntemi kullanılmıştır. Analiz sonuçlarına göre dolar faiz oranları, Türk Lirası faiz oranları ve cari denge verileri rezervleri etkilemektedir. Ayrıca TL’nin değerini yitirmesinin dövize talebi artırdığını ve MB’nın daha fazla döviz biriktirmek istediği sonucu bulunmuştur.

Güdenoğlu vd. (2020) araştırmalarında, 2002-2009 döneminde Türkiye’de kurun dalgalı bir seyir izlemesi durumunda, kur ile rezervler arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Yazarlar çalışmalarında NARDL yaklaşımını kullanmışlardır. Analiz sonucunda rezerv ile kur arasında eşbütünleşme ilişkisi bulunmuştur. Ayrıca kısa ve uzun dönemde kur ile rezervler arasında asimetrik ilişki tespit edilmiştir.

Yapay Sinir Ağları kapsamında yapılan çalışmalar incelendiğinde bu konuya yönelik çalışmalar bulunamamıştır. Bu nedenle bu konuya yakın çalışmalar incelenmiştir. Çalışmalar ekonomi ve finans alanındaki araştırmalardan oluşmaktadır.

Tektaş ve Karataş, 2004 yılında çalışmalarında yedi tane işletmeye ait hisse senedi fiyatını tahmin etmişlerdir. Yazarlar çalışmalarında günlük veriler ile beraber doğrusal regresyon yöntemi ile YSA modelini birlikte kullanmışlardır. Çalışma sonucunda YSA modelinin daha gerçekçi sonuçlar verdiğini açıklamışlardır.

Junoh, 2004 yılında yaptığı çalışmasında Malezya’da GSYH tahmini yapmıştır. Yazar çalışmasında diğer ekonometrik çalışmalara kıyasla YSA’nın daha iyi sonuçlar verdiğini tespit etmiştir.

Erilli vd, 2010 yılında yaptığı çalışmalarında enflasyonu tahmin etmişlerdir. Ulaşılan sonuçlarda TÜFE değerleri incelenmiş ve YSA ile tahminler yapılmıştır. Çalışmada modelin en iyi tahmin değeri 0,3604 olarak bulunmuştur. Çalışmada enflasyon değeri 0,36 olarak hesaplanmıştır.

Tkacz, 2011 yılında yaptığı çalışmasında YSA modelini kullanarak, 1968-1992 yılları arasında 3 aylık veriler ile Kanada’da GSYH büyümesine yönelik tahminler yapmıştır. Yazar çalışmada ARIMA, Lineer ve YSA’yı kullanmıştır. Kullanılan üç

uygulamanın sonuçları karşılaştırılmış ve YSA'nın özellikle uzun dönemde daha gerçekçi sonuçlar verdiğini belirtmiştir.

Kızılkaya, 2017 yılında yaptığı çalışmasında, Türkiye'de 1923-2014 yılları arasındaki işsizlik oranlarını ve 1969-2014 yılları arasındaki enflasyon oranlarını baz alarak tahminler yapmıştır. Yazar çalışmasında Çoklu Katmanlı YSA modelini kullanmış ve bu modelin ARIMA modeline göre daha sağlıklı sonuçlar verdiğini tespit etmiştir.

3.2. VERİ SETİ VE KULLANILAN DEĞİŞKENLER

Veriler seçilirken birbiri ile ilişkili olmalarına dikkat edilmiştir. Analizde kullanılan toplam rezerv/GSYH değişkeni için ülkelerin toplam rezerv miktarları ve ülkelerin sahip olduğu toplam GSYH değerleri ile ilgili veriler Dünya Bankası ve IMF sitesinden alınarak tarafımızca oluşturulmuştur. Toplam rezervlerin içinde, ülkelerin toplam altın rezervleri, yabancı döviz rezervi, IMF rezerv pozisyonu Özel Çekme Hakları (SDR) yer almaktadır. Aynı şekilde ülkelerin dünya GSYH'sı değeri içerisinde almış olduğu pay tarafımızca ortaya konulmuştur. Bir para biriminin değerini en iyi yansıtması nedeniyle ülkelere ait Tüketici Fiyat Enflasyonu (TÜFE) oranları seçilmiştir. Bir ülkenin para biriminin rezerv para olarak kabul edilmesi için daha fazla kriter göz önünde bulundurulmalıdır. Para biriminin istikrarı, likiditesi ve uluslararası ticaretteki rolü gibi faktörlerde önemlidir. Ayrıca, ekonomik ve siyasi istikrar, gelişmiş hukuk altyapısı, finansal sistem güvenilirliği, sermaye piyasalarının gelişmiş olması, sosyal istikrar, güvenilir ekonomik politikalar ve merkez bankasının bağımsızlığı gibi faktörler bir ülkede para biriminin rezerv para olması için gereken diğer şartları oluşturmaktadır. Bu değişkenler, Çin için düşük düzeyde kalmıştır. Ayrıca, geriye dönük veri kısıtı nedeniyle bu veriler analize dahil edilmemiştir. Fakat rezerv paraya sahip olmak için bir ülkenin taşıması gereken en önemli üç kriter seçilerek çalışma yapılmıştır. Veriler 1970-2022 yıllarını kapsamaktadır. Çin için TÜFE ve Toplam Rezerv/GDP değişkenlerinin zaman aralığı 1977-2022 olarak belirlenmiştir. Değişkenlere ait bilgiler tablo 3.2'de verilmiştir.

Tablo 3.2. Analizde Kullanılan Veri Seti ve Tanımları

Değişkenler	Kaynak
Toplam Rezerv/GSYH(%)	Dünya Bankası, IMF
TÜFE(%)	Dünya Bankası, IMF
GSYH Payı % (Dünya)	Dünya Bankası

3.3. METODOLOJİ

Bu çalışma kapsamında, Makine Öğrenme alanındaki Yapay Sinir Ağları modeli kullanılarak geleceğe yönelik tahminler yapılmıştır. Bu tahminler için, Almanya, İngiltere, ABD ve Çin gibi dört farklı ülkenin toplam rezervlerinin GSYH içindeki payı, TÜFE oranları ve dünya GSYH içindeki payları gibi değişkenler ele alınmıştır. Kullanılan Yapay Sinir Ağları modeli, bu değişkenlerin karmaşıklığını analiz etmek ve gelecekteki durumları tahmin etmek amacıyla kullanılmıştır.

3.3.1. Yapay Sinir Ağları

Yapay sinir ağları, yapay zekanın bir alt kolu olmakla birlikte, insanın düşünce merkezindeki sistemleri makineye aktarmak için kullanılmaktadır. YSA'nın önemli bir özelliği; kendi sistemine aktarılan verileri öğrenmesi ve öğrendiği bu yeni veriler ile farklı tahminler yapması olarak karşımıza çıkmaktadır. YSA, öğrenme mekanizması ile yeni bilgiler üretir ve bu bilgileri bilgisayar sistemine aktarmaktadır.

YSA; insan beynini örnek alarak uygun sınıflandırma, ilişkilendirme, özellik ve genelleme gibi farklı konularda başarılı sonuçlar vermektedir. Verilerden elde edilmiş bilgiler ile kendi sisteminde oluşan bilgileri oluşturan YSA, daha sonrasında bu oluşmuş bilgileri siteme aktarır. Yapay Sinir Ağları için belirlenmiş temel özellikler ise şu şekildedir (Öztemel, 2006: 29-30).

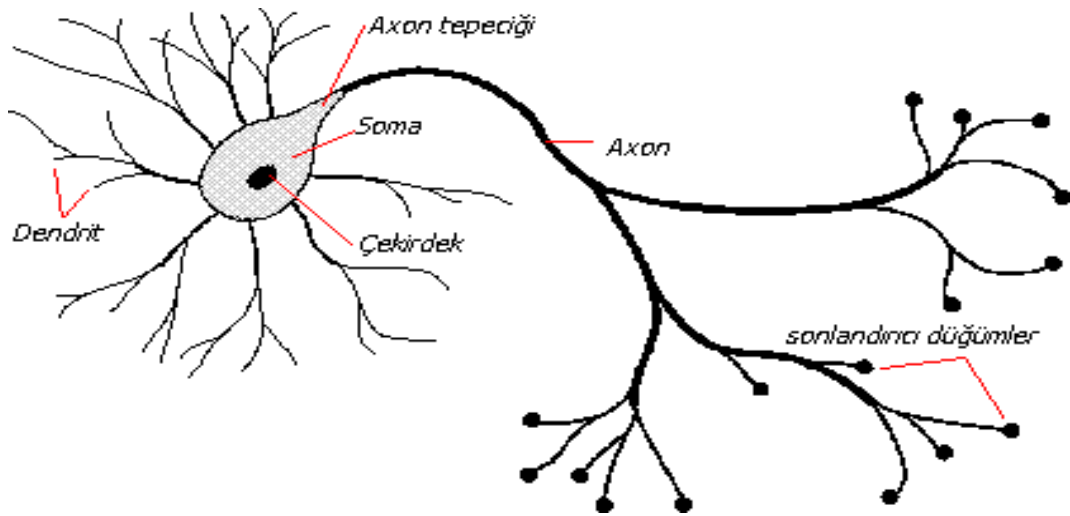
- YSA, makine öğrenmesini gerçekleştirir. Makine öğrenme teknikleri yoluyla verileri öğrenir ve benzer olaylara benzer tepkiler verir.
- YSA'nın çalışma formatı, diğer programlara göre farklılık göstermektedir. Diğer programlardan farklı bir biçimde veriyi işlemektedir.
- YSA, örnek olayları kullanarak öğrenme sağlar. Bu sistemde bilgilerin oluşturulması ve toplanması oldukça önemli olmaktadır. Verileri kullanarak

hedeflenen olaya ulaşmada kolaylık sağlamaktadır. Bu sistemde olaylar her yönüyle verilmezse başarı sağlamak mümkün değildir.

- YSA sistemi eksik bilgi olsa bile çalışmaktadır. Bu sistem eksik bilgiler olmasına rağmen sonuç vermektedir.
- Bu sistem ağda verilen olaylardan yola çıkarak, görülmeyen olaylar hakkında sonuç çıkarmaktadır.
- Bu sistemin başarılı olması için öncelikle eğitilmesi ve test edilmesi gerekmektedir. Kullanılacak olaylar ağa tek tek gösterilmelidir.

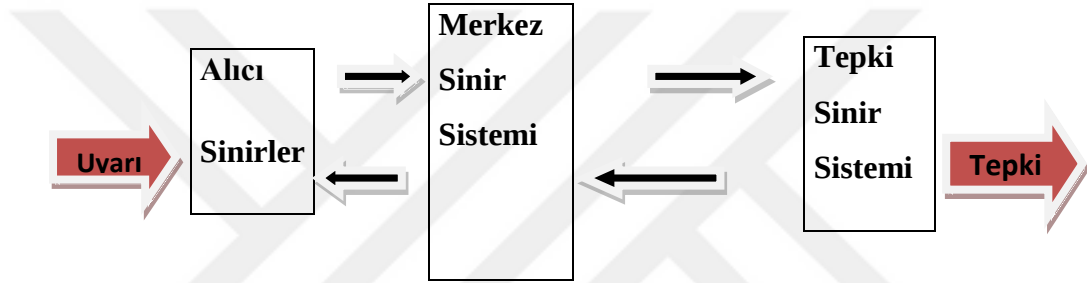
YSA yaklaşık olarak 50 yıl önce keşfedilmiş ve insanın beynini anlamak üzerine kurulmuş bir yapıdır. Bu sistemin temel amacı, insan beynini taklit etmek ve bu doğrultuda sonuçlar ortaya çıkarmak olarak belirlenmiştir (Fauset, 1994: 1).

Yapay Sinir Ağları modelinde sinir hücreleri veya nöronlar merkez sistemin temel elemanı konumunda yer almaktadır. İnsan beyninde yer alan sinir hücrelerinin yaklaşık olarak on milyar kadar olduğu bilinmektedir. Sistem ağaçların dallarına benzer bir şekilde ince yollar ile farklı hücrelerden alınan bilgileri hücrenin ana merkezi konumundaki gövdeye aktarmaktadır. “Akson” olarak isimlendirilen yapı sistemleri “dendrit” olarak bilinen hücrelerde bilgileri dışarı aktarma görevi yapmaktadır. Akson ince yolları takip ederek birbirinden ayrılır ve bu şekilde dendritleri meydana getirmektedir. Şekil 3.1’de görüldüğü gibi akson ve “dendrit” bağlantılarının oluşturduğu sisteme ise “sinapsis” adı verilmektedir (Yüksek, 2007: 11).

Şekil 3.1. Sinir Hücre Sistemi

Sinapsislere gönderilen veriler veya olaylar, dentrit aracılığı ile alınmış bilgiler genel itibarıyla elektrik akımının yarattığı darbelerdir. Fakat bu darbeler “kimyasal ileticilerinden” etkilenmektedir. Bu sistemde belli bir hücreye gönderilen bilgilerin aldığı değer, belli bir eşitlik değerine dönüştüğünde hücreler belli oranlarda tepkiler üretmektedir. Hücrelerin verdiği tepki yüksek ise girişler uyarıcı, tepkiler az ise önleyici girişler söz konusu olmaktadır. Uyarıcı ve önleyici girişlerdeki etkiyi ise “sinapsis” belirlemektedir. İnsan beyninde yaklaşık on milyar sinir hücresi ve yaklaşık olarak altmış trilyon “sinapsis” bulunmaktadır. Günümüzde bir sinir hücresindeki tepkilerin hızı, bilgisayar sistemlerine göre yavaştır (Yüksek, 2007: 12).

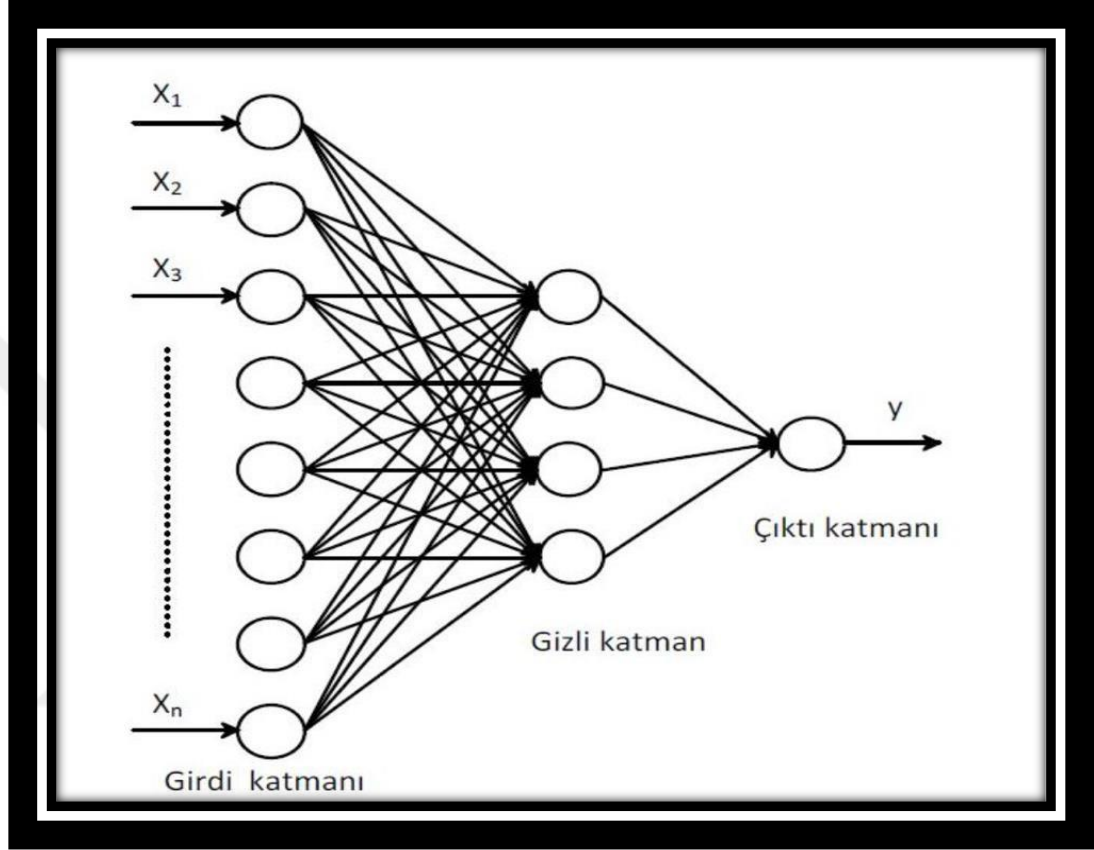
Şekil 3.2. Sinir Sistemi Blok Gösterimi

Sinir hücrelerine gönderilen uyarıların gelişim süreci şekil 2’de verilmiştir. Hücreler içinde oluşan işlemlerin hızı yüksek olmamaktadır. Yavaşlıkla beraber her bir birimde yer alan nöronlar, işlevlerini yavaş yapmasına rağmen, çok sayıda yüklenmiş bilgiyi verimli bir biçimde dışa aktarmaktadır. Beyinden alınan bilgiyi taklit ederek geliştiren YSA, öğrenme konusunda avantaj sağlamaktadır (Zhang vd, 1998: 37).

Sinir ağları, kolay ulaşılabilen farklı birimlerden meydana gelir ve kullandığı verileri ya da olayları benliğinde korur ve ezbere yönelik eğilim sağlamaktadır. Sinir hücresi, aldığı bilgilerin verimli kullanılması için paralel bir şekilde dağılım göstermektedir. YSA, iki farklı özelliği ile insan beyni gibi hareket etmektedir. Bu özellikler; sinir hücresindeki nöronlar elde edilen bilgiyi saklar, olayları ve bilgileri öğrenim yoluyla elde etmektedir (Haykin, 1999: 1-2).

Yapay Sinir Ağları insan beyninde yer alan sinirlere benzer bir yapıda bulunmaktadır. Şekil 3.3’te sisteme girişler X_m ile verilmiştir. Ağları meydana getiren “prosesler”, alınan bilgi ve verileri sistemine işlemekte, ve bu bilgi ve verilerin

birbiriyle bağlantısını oluşturmaktadır. Oluşan bağlantılar “prosesler” aracılığı ile modelleri meydana getirmektedir. Doğrusal kabul edilmeyen ve karmaşık yapıdaki sorunlara çözüm bulmak için sinir ağlarında gizli katmanın yer alması zorunlu olmaktadır. Şekil 3.3’te bu durum gösterilmiştir.

Şekil 3.3. YSA Katmanları (Aydın,2019)

Girdi katmanında yer alan unsurlar kendi sistemlerine gelen bilgileri alır ve bu bilgileri ara katmana aktarır. Ara katman diğer ismiyle gizli katman, girdi katmanından iletilen bilgileri işler ve diğer katmana aktarır. Sinir sisteminde birden çok ara katman yer alabilmektedir. Ara katmanın içinde yer alan nöronlar ve sinir ağları türlerine göre farklı özellikler sergilemektedir. Son olarak katmanlarda bulunan “prosesler” gizli katmandan bilgileri çıktı katmanına aktarmaktadır. Çıktı katmanı bu bilgileri işler ve girdiler için çıktı meydana getirir. Çıktı katmanında oluşan çıktılar daha sonrasında dışarıya aktarılmaktadır.

YSA’da insan beynine benzer şekilde nöronlar çeşitli katmanlarda yer almaktadır. Yukarıda değinildiği gibi sistemde üç katman bulunmaktadır. Fakat gizli katman sistemin yapısına göre birden çok sayıda bulunabilmektedir. Sistemde birden çok ağ

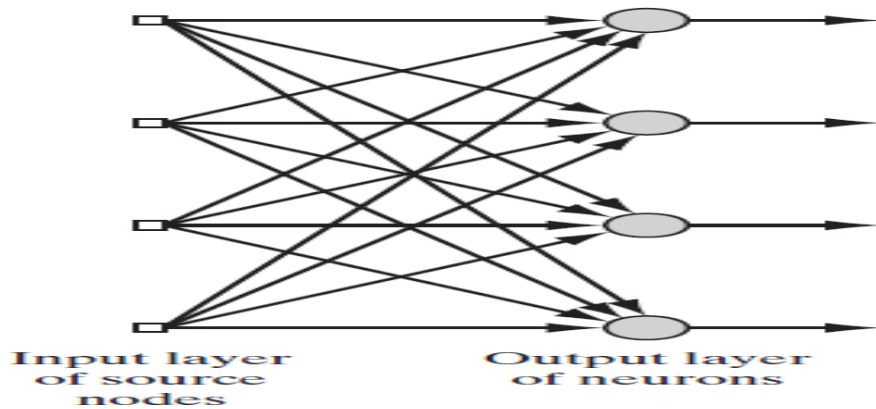
bulunmakta ise, ağların giriş ve çıkışlarında çok sayıda gizli katmanlar yer almaktadır. Burada öncelikle gizli katmanların ağ sistemine destek olacak şekilde seçilmesi önemli olmaktadır (Yılmaz, 2019: 79). YSA sisteminde yer alan katmanlarda farklı bağlantılar bulunmaktadır. Bu bağlantılar şu şekildedir; tam bağlantı, kısmi bağlantı, ileri besleme bağlantısı ve çift yönlü bağlantıdır.

YSA'da hücrelerin farklı yollarla birbirlerine bağlanmasından meydana gelen çıktılar, belli ağırlık noktalarından diğer hücrelere bağlanmaktadır. Bu hücrelerin bağlanması, öğrenilmesi ve kullanılan fonksiyonlara göre çeşitli YSA modeli geliştirilmektedir.

3.3.2. İleri Beslemeli ve Tek Katmanlı YSA Modelleri

Tek katmandan oluşan sinir ağlarında, sistemde yer alan nöronlar belli katmanlar şeklinde düzene sokulmaktadır. Yalın bir şekilde katmanları olan bir sinir hücresinde, aktarılan bilgiler girişteki katmandan, çıkış katmanına doğru aktarılmaktadır. Giriş ile çıkış arasındaki hareketler ters yönlü olmamaktadır. Yani, bu sinir hücresi ya da ağda ileriye yönelik bir yapı söz konusu olmaktadır. İleri beslemeli ve tek katmanlı YSA'da girdi katmanında herhangi bir hesaplama yapılmamaktadır(Haykin, 1998: 21).

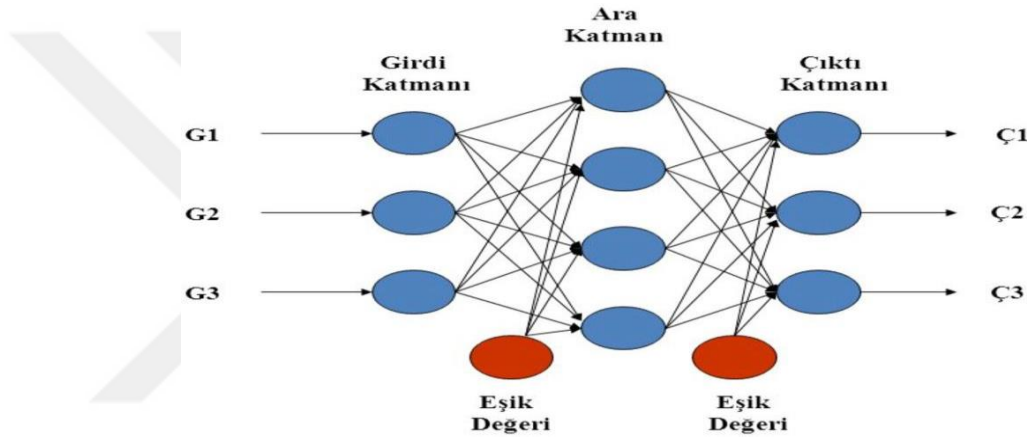
İleri beslemeli YSA Şekil 3.4'te gösterilmiştir. Şekilde girdi ve çıktı katmanlarında meydana gelen hareketler söz konusudur. Ancak girdi katmanında bu modelin özelliğinden kaynaklı herhangi bir hesaplama yapılmamıştır. Bu modelde yer alan katman geleceğe yönelik bir yapıda yer almaktadır.

Şekil 3.4. İleri Beslemeli YSA (Haykin,1998. 21)

3.3.3. Birden Çok Katmana Sahip İleri Beslemeli YSA Modelleri

Günlük hayatta yaptığımız çalışmalarda karşımıza çıkan sorular genelde doğrusal kabul edilmeyen problemlerden oluşmaktadır. Bu sorunları çözmek için Çok Katmanlı YSA modeli ortaya çıkarılmıştır. Bu model, “Rumelhart ve arkadaşları” tarafından oluşturulmuştur. Bu model “hataları geriye götürme veya yayma” modeli şeklinde de isimlendirilmiştir. Doğrusal olmayan bilgileri “Delta Öğrenme Kuralı” ile açıklamaktadır. Buradaki amaç, ortaya çıkan bilgiler ile sistem tarafından üretilen bilgiler arasındaki hata paylarını en aza indirmek şeklinde belirtilmiştir (Öztemel,2006: 75-76). Çok katmanlı YSA modeli Şekil 3.5’te verilmiştir.

Şekil 3.5. Çok Katmanlı YSA Modeli

Şekil 3.5’te görüldüğü gibi dışarıdan alınan bilgiler girdi katmanı aracılığı ile ara katmanlara aktarılmıştır. Oluşan bu aşamada herhangi bir hesaplama olmamaktadır. Aktarılan bilgiler değişmeden direk ara katmana aktarılmaktadır. Ara katman girdiden almış olduğu verileri değiştirerek bir sonraki katmana ulaştırmaktadır. Bu şekildeki ağlarda birden fazla gizli katman yer almaktadır. Ayrıca bu katmanlarda çok sayıda “proses” bulunmaktadır. Ara katmandan gelen veriler çıktı katmanına ulaşır. Çıktı katmanı aldığı verileri işleyerek dış dünyaya aktarır. Aynı şekilde bu katmanda da birden çok “proses” yer almaktadır. Yer alan bu “prosesler” birbiri ile bağlantılıdır.

Geri beslemeli ağlarda ise herhangi bir bilgi danışmansız öğrenme tekniği ile çözümlenmektedir. Bu ağ girdi katmanından bir sonraki katmanlara doğru ileriye dönük ya da geriye dönük çözümleme yapabilme yeteneğine sahip olmaktadır. Geriye dönük

bilgilerin mevcut olması nedeniyle bu tür ağlar dinamik özellik sergilemektedir. Geriye dönük ağlara “SOM, Elman ve Jordan” örnek olarak gösterilmektedir.

YSA'nın kullanım alanları; çek okuma işlemleri, madencilik, kredi başvurularının değerlendirme aşamaları, ürün performans tahminleri, parmak izi tanımları, satışlar, beyin modellemesi, kalp krizi tedavileri, kalite kontrol, kanser türlerinin saptanması, iş çizelgeleri, ekonomik araştırmalar şeklinde sıralanmaktadır (Elmas, 2003: 42).

Ekonomik alanlar ve finansal alanlardaki verilerin tahmin edilmesi önem taşımaktadır. YSA, ekonomideki parametreler yoluyla geleceğe yönelik tahminler için kullanılmaktadır (Yurtoğlu, 2005: 26).

Bu tahminlerde YSA sağlıklı sonuçlar çıkarmaktadır. YSA sisteminden önce geleceğe yönelik tahminlerde “Lineer” yöntemleri kullanılmıştır. Lineer yönteminde bilgiler kolay işlenebilmektedir. Fakat ekonomik tahminlerde bu yöntem sağlıklı sonuçlar vermemektedir. Bu soruna karşı çözüm için YSA modeli geliştirilmiştir. YSA modeli esnek yapıda olduğu için geleceğe dönük güçlü tahminler yapmaktadır.

3.3. BULGULAR

Bu çalışma kapsamında, Yapay Sinir Ağları (YSA) modeli kullanılarak 1970-2022 yılları arasındaki döneme ait dört farklı ülke, yani Çin, ABD, İngiltere ve Almanya'nın Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE), bu ülkelerin küresel GSYH içindeki payları ve Toplam Rezervlerin GSYH'ya oranı gibi ekonomik değişkenleri tahmin etmek amaçlanmıştır. Tahmin süresi 5 yıl olarak belirlenmiştir. Bu model, geçmiş verileri kullanarak ülkelerin ekonomik göstergelerinin gelecekteki trendlerini tahmin etmek için kullanılan etkili bir yöntemdir. Bu çalışmada rezerv paraya sahip Japonya alınmamıştır. Ekonomik verilere erişim sorunu, kaynak sınırlamaları gibi faktörlerden kaynaklı olarak, Japonya analize dahil edilmemiştir.

3.3.1. ABD için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini

Rezervler, ülkelerde para otoritelerince kontrol altında tutulan ve kullanıma hazır bulunan varlıkları temsil etmektedir. Rezerv paralar konvertibl özellikleri nedeniyle, uluslararası arenada ödeme aracı olarak kullanılmaktadır. Rezerv paralar, ülke ekonomilerinin dinamik yapısı nedeniyle farklılık gösterebilmektedir. Rezervler daha

çok döviz cinsinden tutulmaktadır. Günümüzde dolar, rezerv olarak en fazla tutulan para birimidir. Dolardan sonra en çok tutulan para birimleri ise Euro, Sterlin, Japon Yeni, Çin Yuanı ve İsviçre Frangı'dır (TCMB, 2011: 1).

ABD için YSA ile tahmin edilen Toplam Rezerv/GSYH değerleri Tablo 3.3'te verilmiştir.

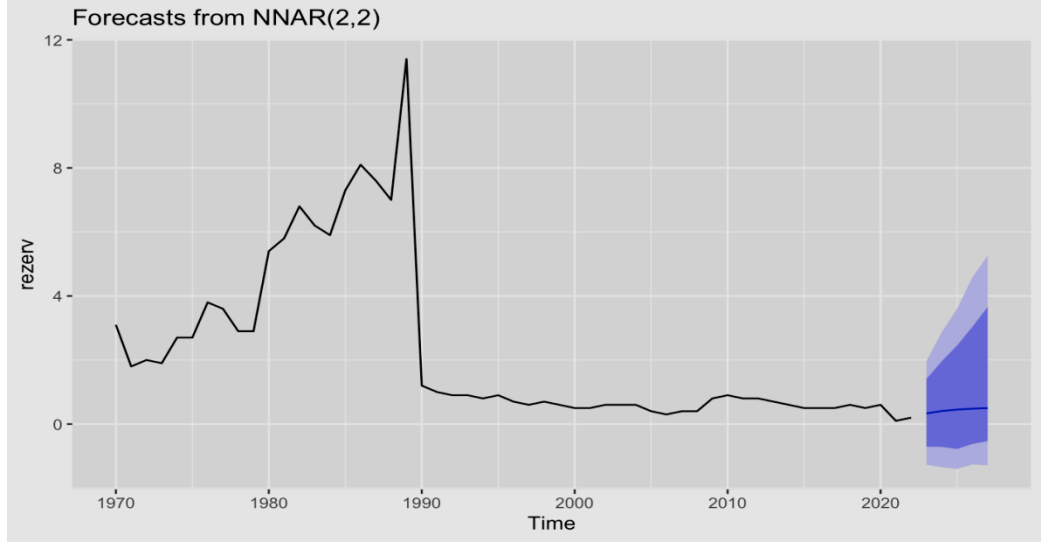
Tablo 3.3. ABD için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	0.3325745	-1.273123	1.960146
2024	0.4068202	-1.345569	2.869817
2025	0.4516708	-1.400610	3.595995
2026	0.4798700	-1.260344	4.582020
2027	0.4980664	-1.287267	5.254467

Tablo 3.3 incelendiğinde, gelecek yıllarda ABD'de toplam rezervlerin GSYH'ye oranının düşük düzeylerde kalacağı tahmin edilmektedir. 2023 yılında rezervlerin GSYH içindeki payının %0,3 olacağı devam eden yıllarda artış yaşansa da payın düşük kalacağı öngörülmüştür. YSA analizi kapsamında ele alınan en düşük ve en yüksek tahmin değerleri de tablo 3.3'te verilmiştir. %95 doğruluk payına göre en düşük(Lo95) ve en yüksek tahmin değerleri(Hi95) belirlenmiştir. Bu değerler gelecekte oluşabilecek ekonomik sorunlara karşı alınmıştır.

ABD'de toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payının düşük olmasının temel nedenleri şunlardır; doların uluslararası bir rezerv para birimi olması ve birçok ülkenin rezervlerini dolar cinsinden tutması, ABD'nin dünyanın en büyük ekonomilerinden biri olması ve GSYH'sının büyük ölçeklerde yer almasıdır. Bu nedenle, toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payı, ABD'nin rezerv miktarına bağlı olarak düşük tutulmaktadır. Büyük bir ekonomi, genellikle daha geniş sermaye hareketi ve daha az dışa bağımlılık nedeniyle daha az rezerve ihtiyaç duymaktadır.

ABD'nin gelecek yıllarda da toplam rezervlerinin ülke GSYH'sı içindeki payının düşük olacağı tahmin edilmiştir. Toplam rezervlerin ABD GSYH'sı içindeki payı grafik 3.1'de verilmiştir.

Grafik 3.1. ABD Toplam Rezerv/GSYH Tahmini(%)

Grafik 3.1 incelendiğinde, ABD’de rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payının 1970 ve 1990 yılları arasında yüksek olduğu görülmektedir. 1970’lerde OPEC(Petrol İhraç eden Ülkeler Örgütü) ülkelerin petrol ticaretini dolarla yapma kararı alması, doların talebini artırmıştır. Petrol ticaretinde doların kullanılması ile birlikte, dolara bağlı olarak rezervler artmış ve bu durum ABD’de rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payını yükseltmiştir. 1970 ve 1990’lar arasında ABD, genellikle dış ticaret fazlası veren bir ülke konumunda yer almıştır. Bu durum dış ticaret fazlasıyla birlikte döviz girişlerini artırmış ve rezervlerin payının yüksek olmasına katkıda bulunmuştur. Ayrıca bu yıllar arasında ABD, sağlam bir ekonomik büyüme dönemi geçirmiştir. Büyüme, GSYH’nin genişlemesine ve dolayısıyla rezervlerin payının artmasına yol açmıştır.

1990’lardan sonra ABD’de toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payının azalmasının birkaç nedeni vardır; 1990’lardan sonra doların uluslararası ticaretteki payının azalması ve diğer para birimlerinin tercih edilmeye başlanması, 1990’dan itibaren ABD’nin dış ticaret açığı veren bir ülke konumuna gelmesi ve bu nedenle rezervlerinin azalması, ABD’de sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi ve finansal piyasaların derinleşmesi, toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payını azalmasına neden olmuştur. Bu gösterge tek başına rezerv para olma kriterini açıklamamakla birlikte, ABD’nin bu göstergedeki zayıflığı gelecekte doların gücüne zarar verebilir.

3.3.2. ABD için TÜFE Tahmini

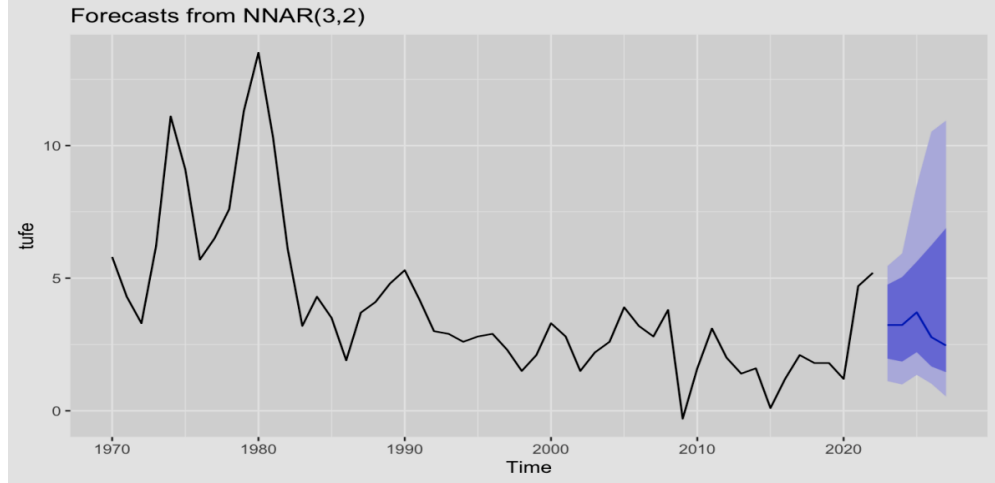
Bir ülkede enflasyon, fiyatların sürekli olarak artması nedeniyle insanların alım gücünün düşmesine ve refahın azalmasına yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde ya da az gelişmiş ülkelerde daha çok görülen enflasyon, bazen küresel ekonomiyi de etkilemektedir. Bundan dolayı enflasyonun ülkeler tarafından kontrol altında tutulması önem arz etmektedir. Yaşanacak bir enflasyonla birlikte, yeterli miktarda üretim olmaması durumunda ürünlerin fiyatları artacaktır. Bu artışlarla birlikte ülkenin para birimi değerini kaybedecektir. Rezerv para olmanın en önemli kriteri TÜFE'dir. Bir ülkenin para birimi değersiz ise rezerv para olması söz konusu olmamaktadır.

Yapay Sinir Ağları kullanılarak ABD için ele alınan TÜFE değişkenine ait tahmin değerleri Tablo 3.4'te verilmiştir.

Tablo 3.4. ABD için TÜFE Tahmin Değerleri

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	3.232441	1.1172924	5.458493
2024	3.232997	0.9914548	5.935546
2025	3.710899	1.3515848	8.499533
2026	2.775713	1.0208852	10.524451
2027	2.459247	0.5346047	10.942637

Tablo 3.4 incelendiğinde, TÜFE değişkeninin ABD için azalacağı tahmin edilmiştir. 2023 yılında TÜFE'nin %3,2, 2025 yılında artışla birlikte %3,7 olacağı ve sonrasında azalarak 2026 yılında %2,7 ve 2027 yılında %2,4 olacağı tahmin edilmiştir. TÜFE'nin ABD'de tahminine yönelik veriler grafik 3.2'de verilmiştir. 2021 ve 2022 yıllarında küresel ekonomide yaşanan durgunlukla birlikte ABD'de enflasyon yüksek düzeylere ulaşmıştır. Ancak gelecek yıllarda bu durumun ortadan kalkacağı tahmin edilmiştir. Bu analizden yola çıkarak ABD para birimi Doların gücünü koruyacağını söylemek mümkün olacaktır.

Grafik 3.2. ABD TÜFE Tahmini (%)

ABD’de 1970 ile 1980’li yıllar arasında TÜFE oranı yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir. 1970’lerde iki önemli enerji krizi yaşanmıştır. 1973 yılında Yom Kippur Savaşı ve 1979 İran Devrimi, petrol arzında kesintilere neden olmuş ve petrol fiyatlarının artmasına yol açmıştır. Yüksek enerji maliyetleri nedeniyle ABD’de TÜFE oranı yükselmiştir. 1970’lerin başında işgücü maliyetlerinin artış göstermesi, sendikal faaliyetlerin ve artan ücret taleplerinin etkisiyle TÜFE oranı artmıştır. 1970’lerde ABD’de para arzının artması, enflasyon beklentilerini artırmış ve buna bağlı olarak TÜFE oranı artmıştır. Ayrıca 1970’lerde gıda ve tarım ürünlerinin fiyatları enerji krizleri nedeniyle artmış ve bu nedenle ABD’de TÜFE artmıştır. 1990’lı yıllardan sonra genel olarak ABD’de TÜFE oranı düşük seviyelerde gerçekleşmiştir. Teknolojik ilerlemeler, enerji fiyatlarının düşük seviyelerde olması, hızlı küreselleşme gibi faktörler TÜFE oranlarının düşük kalmasına katkı sağlamıştır. 2019-2022 yılları arasında COVID 19 salgını dünya genelinde ekonomik faaliyetleri etkilemiş ve ABD ekonomisini de ciddi sorunlara neden olmuştur. Salgın nedeniyle üretim ve tedarik zinciri aksamış, işletmeler kapanmış ve bu durum arz eksikliği ile birlikte, fiyatları artırmıştır. ABD hükümetinin geniş çaplı mali teşvikleri para arzını artırmış ve enflasyon baskısı yükselmiştir. Ayrıca bu dönemde enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, tüketim harcamalarının artması gibi faktörler ABD’de TÜFE’yi artıran nedenler arasında yer almaktadır.

3.3.3. ABD için GSYH (Dünya Payı) Tahmini

Bir ülkenin dünya ekonomisi içinde aldığı pay o ülkenin büyüklüğünü belirleyen en önemli kriter olarak karşımıza çıkmaktadır. ABD dünya ekonomisinden aldığı %27 oranında pay ile zirvede yer almaktadır. ABD'yi %17 ile Çin takip etmektedir. Ekonomilerde yaşanan krizler, hastalıklar, doğal sebepler ve bunun gibi birçok etken nedeniyle GSYH (dünya payı) oranları etkilenmektedir. ABD dünyanın en büyük ekonomisi olmasına karşın dünya GSYH içinde alacağı payın azalması beklenmektedir. Özellikle küresel ekonomide yaşanan olumsuzluklar, kuşkusuz ABD ekonomisini de etkilemektedir. ABD'nin dünya ekonomisi içinde almış olduğu pay için Yapay Sinir Ağları kapsamında hesaplanan tahmin değerleri Tablo 3.5'te verilmiştir.

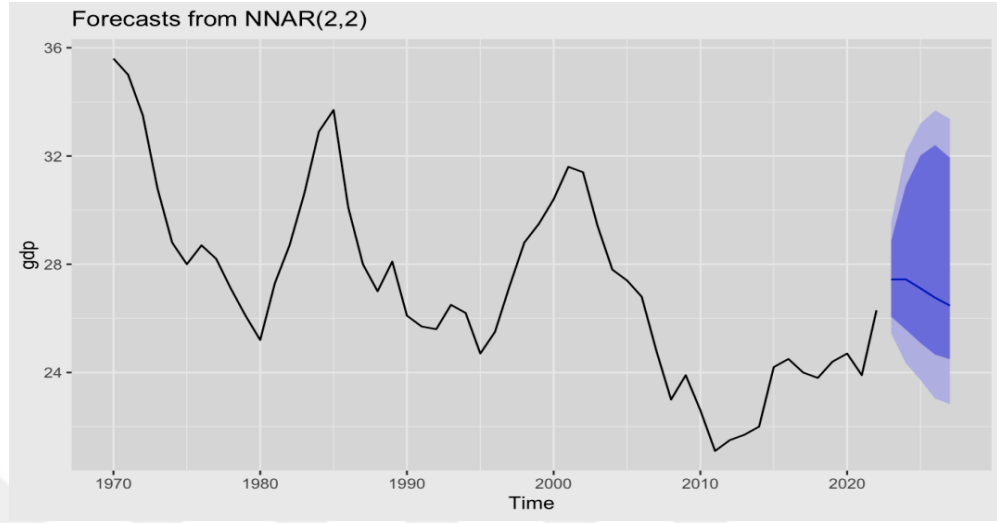
Tablo 3.5. ABD'nin Dünya GSYH İçindeki Payı (%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	27.43864	25.45415	29.54765
2024	27.44208	24.34019	32.14033
2025	27.10753	23.72269	33.19959
2026	26.76156	23.03994	33.67876
2027	26.47396	22.83075	33.36938

Tablo 3.5'te yapılan YSA tahminlerine göre, ABD'nin gelecek yıllarda dünya ekonomisinden alacağı payın azalacağı öngörülmüştür. 2023 yılında ABD'nin payının %27,4, 2025 yılında %27,1 ve 2027 yılında ise %26,4'e düşeceği tahmin edilmektedir. Ancak ABD'nin payı azalsa da, önümüzdeki beş yıl içinde hala dünyanın en büyük ekonomisi olması beklenmektedir. Bu durum, rezerv para olma kriterlerini değerlendirdiğimizde, doların gücünü koruyacağını ve dünya para birimi olarak kalacağını göstermektedir.

ABD ekonomisi Covid 19 salgını nedeniyle 2020 yılında küçülmüştür. Ancak ekonomi 2021 yılından itibaren toparlanma sürecine girmiştir. ABD güçlü ekonomik büyüme ile birlikte üretimde ve dış ticarete salgından önceki seviyelerine dönmeyi başarmıştır. Rusya- Ukrayna savaşı ortaya çıktığında, bütün dünya ekonomilerini etkilemiş ve ABD'nin de bu durumdan etkilendiği açıktır. Özellikle pandemi ve ardından ortaya çıkan savaş üretim tedarikini etkilemiş, tedarik zincirinin bozulması ile diğer ülkelerde olduğu gibi ABD ekonomisinde de durgunluğa neden olmuştur.

Grafik 3.3'te Yapay Sinir Ağları yöntemiyle tahmin edilen ABD'nin GSYH (dünya payı) değişkenine ait tahmini değerler verilmiştir.

Grafik 3.3. ABD'nin Dünya GSYH İçindeki Payı (%)

1970'lerde ve özellikle 1980'lerde dünya genelinde ekonomik rekabetin artmasıyla birlikte, diğer ülkelerin büyüme hızları artmıştır. Özellikle Japonya ve Avrupa'nın yükselen ekonomileri, ABD'nin pazar payını etkilemiştir. 1970 yılından sonra doların değerinde düşüşler yaşanmış ve kurlarda dalgalanmalar meydana gelmiştir. Bu durum, ABD'nin ihracatının rekabetçiliğini etkileyerek diğer ülkelerin ihracatına karşı dezavantajlı hale gelmesine neden olmuştur. 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan enerji krizleri, ABD'yi enerji ithalatına bağımlı hale getirmiştir. Petrol fiyatlarının yükselmesi, ABD ekonomisini olumsuz etkileyerek maliyetlerin artmasına yol açmış ve rekabet gücünü azaltmıştır. Ayrıca 1970'lerden 1980'lere kadar ABD ekonomisinde yapısal değişimler meydana gelmiştir. Özellikle imalat sektöründe gerileme yaşanmış ve hizmet sektörü önem kazanmıştır. Bu da ABD'nin ihracat tabanının daralmasına ve dolayısıyla dünya GSYH'sı içindeki payının azalmasına yol açmıştır. 1980'lerin başında yaşanan ekonomik durgunluğun ardından ABD ekonomisi toparlanma sürecine girmiştir. Özellikle 1983 yılında, Reagan döneminde uygulanan mali politikalar ve vergi indirimleri ile ekonomik büyüme hızlanmıştır. Büyüme ve iyileşme, ABD'nin dünya GSYH'sı içindeki payını artırmıştır. 1980'lerden sonra dolar diğer para birimleri karşısında değer kazanmış, bu durum ABD ihracatının rekabetçiliğini artırmış ve dış ticaret dengesi olumlu yönde etkilenmiştir.

2000 ile 2002 arasında ABD'nin dünya GSYH'sı içindeki payının artmasının birkaç nedeni vardır. 2000 yılında dünya genelinde bilişim sektörü çökmüştür. Fakat ABD ileri teknoloji ürünleri ile bu durumdan etkilenmemiştir. Bu dönemde ABD'nin ileri teknoloji ürünleri ihracatı artmış ve dünya GSYH'sı içindeki payı yükselmiştir. Ayrıca 2000'li yılların başında güçlü bir tüketici harcamaları dönemi yaşanmıştır. Düşük faiz ve kolay kredi erişimi iç talebi etkilemiş ve ABD ekonomisi büyümüştür. Fakat bu dönemdeki artışlar 2001 krizi ve 11 Eylül saldırıları nedeniyle kısa ömürlü olmuştur. 2001'den sonra yaşanan ekonomik sorunlar, enerji maliyetlerinin artması, küresel ekonomik gelişmeler ile birlikte ABD'nin dünya GSYH'sı içindeki payı azalmaya devam etmiştir. Ayrıca 2008 krizi, ABD ekonomisini derinden etkilemiş ve ülkenin küresel ekonomideki payını azaltmıştır. 2010 yılından sonra teknolojik ilerlemeler, finansal güç ve yatırımlar, yükselen ihracat, demografik faktörler ve dış ticaret anlaşmaları, ABD'nin küresel ekonomi içindeki payını artırmıştır.

Doların gücünü gelecekte etkiyecek bazı faktörler söz konusudur.

- Doların gücü, ABD ekonomisinin gücüne bağlıdır. ABD ekonomisinin küresel ekonomiden alacağı pay azalmaya devam ederse, doların gücü kırılabilir.
- Uluslararası ilişkiler, siyasi istikrarsızlık veya jeopolitik belirsizlikler yatırımcıların, güvenli liman olarak gördüğü doların değerini olumsuz etkileyebilir.
- Diğer para birimlerinin alternatif olarak kullanılması ile doların göreceli gücü azalabilir.
- ABD'nin ticaret açığı, doların değerini düşürebilir.
- Teknolojik inovasyonlar ve ekonomik gelişmeler, finansal sistemin yapısını değiştirebilir ve dijital para birimleri gibi yeni unsurlar doların rolünü etkileyebilir.

3.3.4. Almanya için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini

Almanya, yaklaşık 84 milyon nüfusuyla Avrupa'nın en büyük ülkesi konumunda yer almaktadır. Ülke güçlü ekonomisi, güçlü sanayisi, ticari ve güçlü teknolojisiyle dünya ekonomisi içinde yer alan en önemli aktörlerden biri olarak kabul edilmektedir.

Almanya 4.2 trilyon dolar GSYH ile dünya ekonomisi içinde dördüncü sırada yer almaktadır. IMF'nin verilerine göre Almanya'da büyüme 2022 yılı itibari ile %1,9 kişi başı gelir 47.305 dolar, TÜFE %7,9, cari denge/GSYH %7,4, işsizlik oranı %5,6 olarak gerçekleşmiştir. Almanya ekonomisinin ana sektörleri imalat sanayi ve hizmet sektörlerinden oluşmaktadır. İmalat sanayisinde en önemli sektörler ise otomotiv, sanayi araç ve gereçleri ve kimya sanayisinden oluşmaktadır.

Çalışmada, Almanya Euro'yu temsilen alınmıştır. Güçlü bir sanayi tabanına, yüksek ihracat hacmine ve rekabetçi bir üretim sektörüne sahip olması, Almanya'yı Euro'nun temel destekleyicilerinden biri yapmaktadır. Almanya'nın ekonomik gücü, Euro'nun değerini ve istikrarını etkileyen faktörlerden biridir. Yüksek kaliteli ürünleri, mükemmel alt yapısı ve güçlü endüstriyel sektörü sayesinde Almanya, ihracatta büyük bir paya sahiptir. Bu durum ticarete Euro'yu pozitif yönde etkilemektedir. Almanya, Euro bölgesinin en büyük ekonomisi olduğu için Euro politikalarının belirlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Ayrıca Almanya, Euro bölgesindeki önemli finansal kurumların merkezi konuma sahiptir. Frankfurt'ta bulunan Avrupa Merkez Bankası (ECB), Euro'nun para politikasını belirleyen ana kurumdur. Almanya'nın bu finansal kurumlardaki lider rolü, Euro'nun yönetiminde ve istikrarının sağlanmasında kritik bir faktördür.

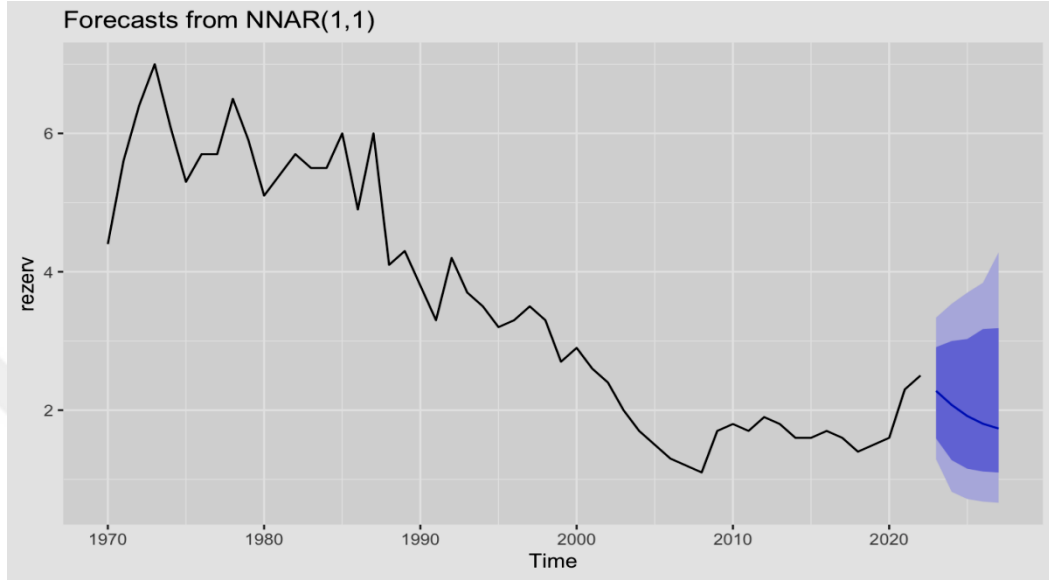
Almanya için Yapay Sinir Ağları kapsamında tahmin edilen Toplam Rezerv/GSYH değişkenine ait tahmin değerleri tablo 3.6'da verilmiştir.

Tablo 3.6. Almanya Toplam Rezerv/GSYH Tahmin Değerleri (%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	2.278418	1.2911006	3.338071
2024	2.075681	0.8196860	3.537806
2025	1.914925	0.7159335	3.698836
2026	1.803604	0.6785106	3.841462
2027	1.734423	0.6616691	4.279895

Tablo 3.6 incelendiğinde, Almanya'da toplam rezerv/GSYH değişkeninin gelecek yıllarda azalacağı tahmin edilmiştir. Almanya'da bu değişkenin 2023 yılında %2,2,

2024 yılında 2,0, 2025 yılında 1,9, 2026 yılında 1,8 ve 2027 yılında %1,7 olması beklenmektedir. Toplam rezerv/GSYH değişkenine ait tahmini değerler grafik 3.4'te verilmiştir. Grafikte, 1970-2022 yılları arasındaki değişimler ve gelecek beş yıl için tahminler yer almaktadır.

Grafik 3.4. Almanya’da Toplam Rezervlerin GSYH İçindeki Payı (%)

Grafik 3.4 incelendiğinde, Almanya’da 1970 ile 1990 yılları arasında toplam rezervlerinin ülke GSYH’sı içindeki payının yüksek olduğu görülmektedir. 1970’ler ve 1980’ler boyunca Almanya ekonomisi güçlü bir büyüme dönemi geçirmiştir. Sanayi üretimi ve ihracat büyük ölçüde artmış ve bu durum Almanya’nın GSYH’sını yükseltmiştir. Bu dönemde ekonomik büyüme ile toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payı artmıştır. Bu dönemde ayrıca Almanya’da hanehalkı ve işletmeler arasında yüksek tasarruf oranları söz konusu olmuştur. Tasarruflar genellikle bankalarda depozitolar şeklinde tutulmuştur. Bu nedenle bankaların toplam rezervleri artmış, toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payı yükselmiştir. 1973 ve 1979 yıllarında yaşanan petrol krizleri, fiyatların hızla yükselmesine neden olmuştur. Almanya gibi sanayileşmiş ülkeler, enerji kaynaklarını dışarıdan karşılamak zorunda kalmışlar ve yüksek petrol fiyatları ekonomik bir sıkıntıya yol açmıştır. Bu dönemde, Almanya’nın petrol rezervleri ve bu rezervlerin GSYH’sı içindeki payı artmıştır.

1990’lardan sonra Almanya’da toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payı azalışa geçmiştir. Almanya 1990’lardan itibaren enerji dönüşümü politikalarını

benimseyerek yenilenebilir enerji kaynaklarına ve enerji verimliliğine odaklanmıştır. Bu dönemde, fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltma çabaları nedeniyle, enerji ithalatına ihtiyaç büyük oranda azalmıştır. Bu durum toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payının azalmasına neden olmuştur. 1990'lı yıllarla birlikte Almanya'da ekonomik yapıda yaşanan değişimler, sanayinin yanı sıra hizmet sektörünün gelişmesiyle toplam rezervlerin Almanya GSYH'sı içindeki payı azalmıştır. Hizmet sektörü genellikle yoğun olmayan bir sektördür ve bu da toplam rezervlerin azalmasına neden olmaktadır. Ayrıca teknolojiye ilerlemeler, özellikle enerji alanında teknolojinin gelişmesi ile beraber Almanya'da toplam rezervler azalmıştır. Bu da toplam rezervlerin ülke GSYH'sı alımının ödenmesinin sona ermesine katkıda bulunmuştur.

3.3.5. Almanya için TÜFE Tahmini

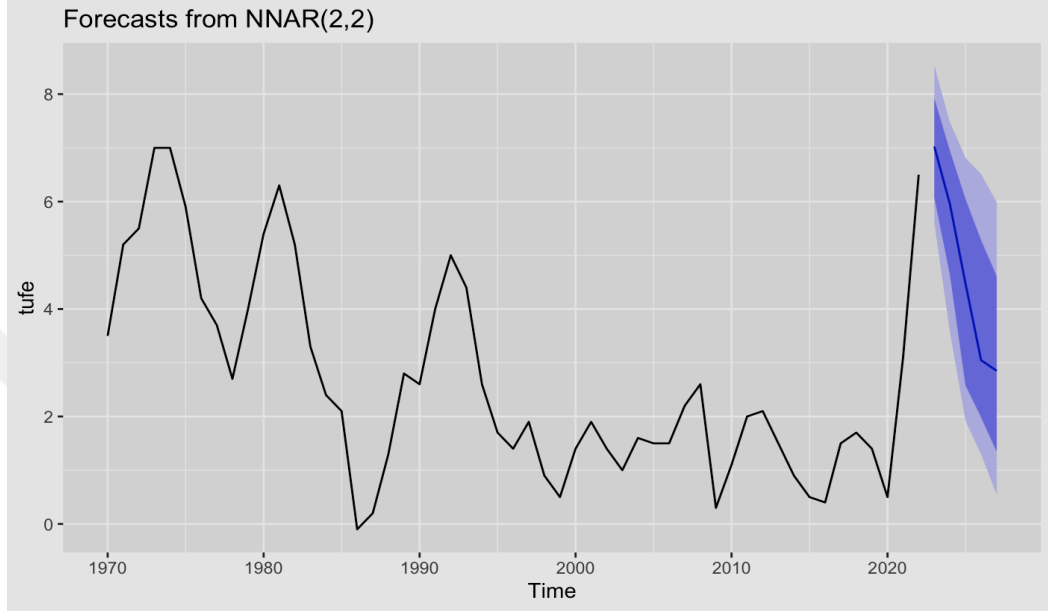
Pandemi sebebiyle 2020 yılında Euro bölgesi %6,1 oranında küçülmüştür. Ancak daha sonrasında alınan tedbirler ile 2021 yılında Euro bölgesi %5,2 oranında büyüme kaydetmiştir. Yaşanan Rusya- Ukrayna savaşı nedeniyle, Rus doğalgazına yüksek düzeyde bağımlılık Avrupa için kriz yaratmıştır. Aşırı yükselen enerji fiyatlarından kaynaklı olarak Euro bölgesinde enflasyon artmaya başlamıştır. Bu artış nedeniyle Avrupa Merkez Bankası politika faizini 27 Ekim 2022'de 75 baz puan artırma kararı almıştır. Önümüzdeki yıllarda bu artışların devam etmesi beklenmektedir. Euro bölgesi Dünya bankası verilerine göre 2022 yılında %3,5 büyüme kaydetmiştir. 2023 yılında IMF tahminine göre büyümenin %0,5 oranında gerçekleşmesi beklenmektedir (Küresel Ekonomik Rapor, 2022: 13-14). Almanya için Yapay Sinir Ağları modeliyle tahmin edilen TÜFE değişkenine ait değerler tablo 3.7'de verilmiştir..

Tablo 3.7. Almanya için TÜFE Tahmin Değerleri (%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	7.023327	5.6094967	8.527342
2024	5.953954	3.5783475	7.476577
2025	4.473713	1.9198838	6.812490
2026	3.047398	1.2976548	6.512134
2027	2.849452	0.5496745	5.985394

Tablo 3.7’de görüldüğü gibi Almanya’da TÜFE değişkeninin gelecek yıllarda azalacağı tahmin edilmiştir. 2023 yılında TÜFE’nin %7,0, 2024 yılında %5,9, 2025 yılında %4,4 ve 2027 yılında %2,8 olması beklenmektedir.

TÜFE değişkenine ait tahmini değerler grafik 3.5’de gösterilmiştir.

Grafik 3.5. Almanya için TÜFE Tahmini (%)

Grafik 3.5 incelendiğinde Almanya’da TÜFE’nin sürekli bir dalgalanma sergilediği görülmektedir. 1973 ile 1974 yıllarında Almanya’da TÜFE’nin yüksek olmasının nedeni petrol krizidir. 1973 yılında Arap –İsrail savaşı sırasında, Arap ülkeleri OPEC’in desteğiyle petrol ihracatını kısıtlamış ve petrol fiyatlarını artırmıştır. Bu durum Almanya gibi birçok ülkeyi etkilemiş ve fiyatlar genel seviyesi artmıştır. 1986 yılında TÜFE’nin düşük olmasının nedeni, düşük enerji maliyetleri, üretim maliyetlerinin düşmesiyle birlikte genel fiyat düzeyi aşağı inmiştir. Ayrıca sıkı para politikası, maaş artışlarının sınırlanması ve genel olarak talep yönlü baskılar nedeniyle TÜFE azalmıştır. 2020 yılından sonra Almanya’da TÜFE’nin arttığı görülmektedir. Bunun nedenleri, COVID-19 salgını 2020 yılında küresel çapta ekonomik krize neden olmuştur. Almanya’da işletmelerin kapanması, üretimin düşmesi ve işsizlik oranının artması gibi faktörler TÜFE’yi artırmıştır. Avrupa Merkez Bankası faiz oranlarını düşürdü ve parasal genişleme önlemleri aldı. Bu politikaların sonucunda para arzı arttı ve piyasalardaki likidite artışı fiyatları yukarı yönlü etkilemiştir. Ayrıca tedarik

zincirindeki aksamalar, üretimi azaltmış ve maliyetleri artırmıştır. Bu durum TÜFE'nin artmasına yol açmıştır.

3.3.6. Almanya için GSYH (Dünya Payı) Tahmini

Bir ülke ekonomisinin büyüklüğü, o ülke para biriminin değerini belirleyen en önemli etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Almanya dünya Gayri Safi Yurt İçi hasılası içinde yaklaşık olarak %4'lük bir pay almaktadır. Dünyanın en büyük dördüncü ekonomisi konumunda olmasına karşı Almanya'nın almış olduğu pay düşük düzeylerde kalmaktadır. Almanya'nın da içinde yer aldığı Euro bölgesi dünya GSYH içinde yaklaşık olarak %17.9 oranında bir paya sahiptir. Bu oran tek başına Çin ile aynı düzeyde bulunmaktadır.

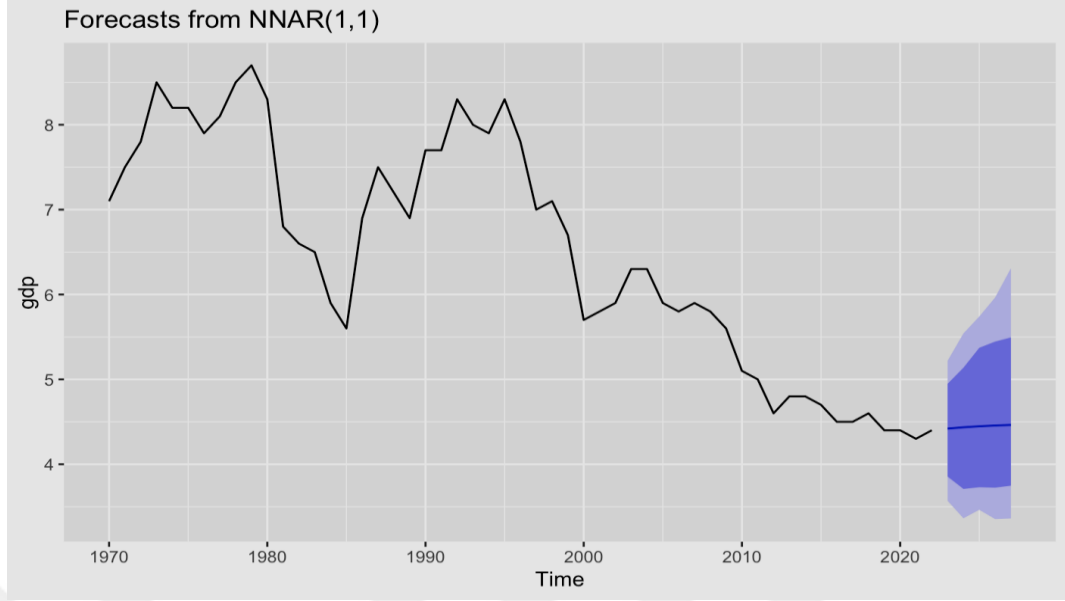
Almanya için Yapay Sinir Ağları ile GSYH (dünya payı) değişkeni beş yıl olacak şekilde tahmin edilmiştir. Tahmin sonuçlarına ait değerler tablo 3.8'de verilmiştir. Tabloda ayrıca %95 doğruluk payı kapsamında en yüksek ve en düşük tahmin değerleri yer almaktadır.

Tablo 3.8. Almanya'nın Dünya GSYH İçindeki Payı (%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	4.420138	3.568770	5.219733
2024	4.435460	3.363290	5.541536
2025	4.447203	3.463071	5.740849
2026	4.456252	3.354094	5.964301
2027	4.463254	3.361226	6.309466

Tablo 3.8 incelendiğinde Almanya'da GSYH(dünya payı)'nın gelecek dönemde aynı düzeylerde kalmaya devam edeceği görülmektedir. Almanya'nın gelecek beş yılda GSYH payının yaklaşık %4 düzeyinde kalacağı tahmin edilmiştir.

Almanya'nın gelecek beş yıl için dünya GSYH'sı içinde alacağı paylara yönelik tahmin değerleri grafik 3.6'da gösterilmiştir.

Grafik 3.6. Almanya GSYH (dünya payı) Tahmin Değerleri

Grafik 3.6 incelendiğinde, 1970 ile 1980 yılları arasında Almanya'nın dünya GSYH'sı içindeki payının yüksek olduğu görülmektedir. 1970'lerde Almanya, dünyanın önde gelen ekonomilerinden biri olmuştur. Almanya'nın ihracata dayalı sanayi sektörleri güçlüydü ve Alman şirketleri uluslararası pazarlarda rekabetçi ürünler sunmuştur. Özellikle otomotiv, makine, kimya ve elektronik sektörlerindeki başarılar Almanya'nın dünya GSYH'sı payına katkı sağlamıştır. Ayrıca Almanya, bu dönemde ileri teknoloji üretiminde önemli bir konumda yer almıştır. Bu durum dünya pazarlarında Almanya'nın gücünü artırmıştır ve sonuç olarak dünya GSYH'sı payı artmıştır. Bu dönemde Almanya, büyük ve güçlü işgücüne sahip olmuştur. Nüfusun büyük bir kısmı çalışabilir durumdaydı ve üretken gücü ise yüksekti. Bu durum, Almanya'nın üretim kapasitesini artırmış ve dolayısıyla dünya GSYH'sındaki payını yükseltmiştir.

1985 ile 1995 yılları arasında Almanya'nın dünya GSYH'sı içindeki payının yüksek olduğu görülmektedir. Bu dönemde yine ileri teknoloji, üretim kapasitesinin yüksek olması, yüksek rekabet gücü gibi faktörler Almanya'nın dünya GSYH'sı içindeki payının artmasına neden olmuştur. Ayrıca 1989 yılında Berlin duvarının yıkılması Doğu ve Batı Almanya'yı birleştirmiştir. Bu birleşme, Almanya'nın ekonomik gücünü daha da artırmıştır. Bu nedenle Almanya'nın dünya GSYH'sı içinde almış olduğu pay yükselmiştir. 1995'den sonra Almanya'nın dünya GSYH'sı payı azalmaya

başlamıştır. 1995’den itibaren nüfusun yaşlanması, işgücü arzını azaltmış ve üretim kapasitesi aşağı doğru inmiştir. Bu dönemden itibaren Avrupa Birliğinde(AB) ekonomik entegrasyon süreci hız kazanmıştır. Fakat 2000’lerin sonunda Euro bölgesinde yaşanan mali krizler, özellikle Yunanistan, İspanya ve İtalya gibi ülkelerde, Almanya’nın ekonomik büyüme potansiyelini ve ihracatını etkilemiştir. Bu da Almanya’nın dünya GSYH’sı içindeki payının azalmasına yol açmıştır. Almanya, yüksek ücret seviyelerine ve sıkı işgücü koruma politikalarına sahip bir ülke olarak bilinmektedir. Bu durum, üretim maliyetlerini artırabilir ve rekabet gücünü olumsuz etkileyebilir. Aynı zamanda 1990’ların ve 2000’lerin başında Asya ve Doğu Avrupa’daki ülkelerin üretim maliyetlerinin düşmesiyle birlikte, bazı Alman şirketleri üretimlerini bu bölgelere kaydırmıştır. Bu da Almanya’nın üretim tabanının daralmasına ve dolayısıyla dünya GSYH’sı içindeki payının azalmasına neden olmuştur.

3.3.7. İngiltere için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini

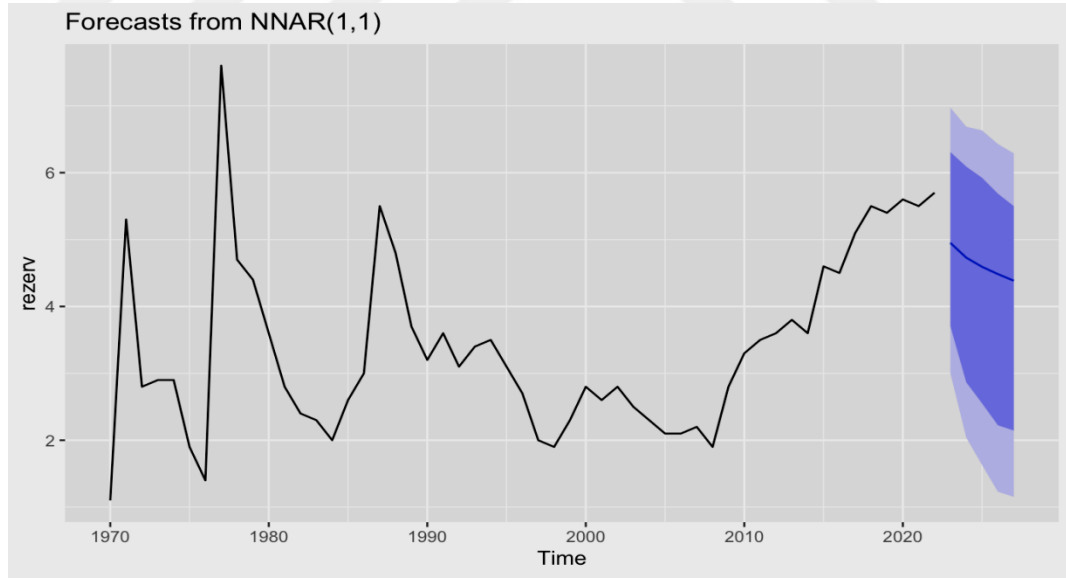
Resmi adı Büyük Britanya olan İngiltere, yaklaşık 67 milyon nüfusa sahiptir. Yönetim şekli meşruti Monarşi, Parlamenter Demokrasi olan İngiltere’nin resmi para birimi ise Sterlin’dir. İngiltere, yaklaşık 3 trilyon dolar GSYH değeri ile dünyanın en büyük 6. Ekonomisi konumunda yer almaktadır. Ülkede kişi başı gelir 2022 yılı verilerine göre 47232 dolar, TÜFE %10,5, cari denge -%4,8 ve işsizlik %3,7 olarak gerçekleşmiştir. İngiltere ekonomisi 2021 yılında %7,4, 2022 verilerine göre ise %4,1 oranında büyüme kaydetmiştir (IMF, 2022).

İngiltere için Yapay Sinir Ağları kapsamında gelecek beş yıl için toplam rezervlerin GSYH içindeki payı tahmin edilmiştir. Değişkene ait tahmin değerler tablo 3. 9’da verilmiştir.

Tablo 3.9. İngiltere için Toplam Rezerv/GSYH Tahmin Değerleri

İndex <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	4.950278	3.001745	6.972337
2024	4.729865	2.040251	6.687705
2025	4.592423	1.629135	6.632046
2026	4.483703	1.230084	6.427962
2027	4.385033	1.153660	6.289269

Tablo 3.9’da görüldüğü gibi, toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payının gelecek dönemlerde azalacağı tahmin edilmiştir. Toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payının, 2023 yılında %4,9, 2025 yılında %4,5 ve 2027 yılında %4,3 olması beklenmektedir. En yüksek tahmine değer göre 2027 yılında İngiltere’de toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içinde alacağı payın %6,2, en düşük tahmine göre ise %1,1 olacağı öngörülmüştür. Değişkene ait değerler grafik 3.7’de verilmiştir. Değişken zaman aralığı 1970-2022 olarak belirlenmiştir.

Grafik 3.7. Toplam Rezervlerin İngiltere GSYH İçindeki Payı (%)

Grafik 3.7 incelendiğinde, toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payının yıllar itibari ile dalgalanma sergilediği görülmektedir. 1970’lerin başında yaşanan petrol krizi, petrol fiyatlarının aniden yükselmesine ve enerji maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Bu durum, İngiltere’nin petrol ithalatını zorlaştırdı ve dış ticaret dengesini

etkiledi. İngiltere bu dönemde dışarıdan daha fazla rezerv biriktirerek, dış ödemeler dengesini koruma amacıyla toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payını artırmıştır. İngiltere, 1977 yılında döviz kurlarında dalgalanmalara maruz kalmıştır. Bu dalgalanmalar, İngiltere'nin ihracat gelirlerini etkileyerek dış ödemeler dengesini olumsuz etkilemiştir. Bu nedenle, İngiltere rezerv biriktirerek dış ticaretin finansmanını güvence altına almaya çalışmıştır.

2010 yılından sonra İngiltere'de toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payı artmıştır. 2008 küresel mali krizi, İngiltere ekonomisini etkilemiş ve finansal istikrarı zayıflatmıştır. Kriz sonrası, İngiltere hükümeti mali dengeyi sağlamak için kamu harcamalarını kısmış, vergileri artırmış ve bütçe açığını azaltmıştır. Bu tedbirler, toplam rezervlerin artmasına neden olmuştur. İngiltere, uluslararası yatırımları ve dış ticareti teşvik eden bir politika izlemiştir. Düşük vergi oranları, teşvikler ve serbest ticaret anlaşmaları gibi faktörler, İngiltere'yi yabancı yatırımcılar ve şirketler için çekici bir yer haline getirmiştir. Bu durum ülkede toplam rezervlerin artmasına katkıda bulunmuştur. İngiltere'nin güçlü ekonomik ve mali yapıya sahip olması, yabancı yatırımcılar ve uluslar arası finans kuruluşları tarafından dış borçlanmaları desteklemiştir. Güvenilir bir borç ödeme kapasitesine sahip olmak, İngiltere'nin dış borçlanma maliyetlerini düşük tutmuş ve toplam rezervlerin artmasına katkıda bulunmuştur.

İngiltere, serbest piyasa ekonomisine sahip bir ülke konumunda yer almaktadır. Serbest piyasa ekonomisi, döviz kurunu ve sermaye hareketlerini serbest bırakır ve merkezi müdahaleyi sınırlar. Bu durum, İngiltere'nin döviz rezervlerinin sınırlı tutulmasına neden olmuştur. İngiltere'nin güçlü ekonomik bir yapıya sahip olmasından dolayı, ülkeye güven artmıştır. Bu durum, dış borçlanma maliyetlerini düşürerek, rezerv biriktirmek yerine borçlanmayı tercih etmelerine yol açmıştır.

3.3.8. İngiltere için TÜFE Tahmini

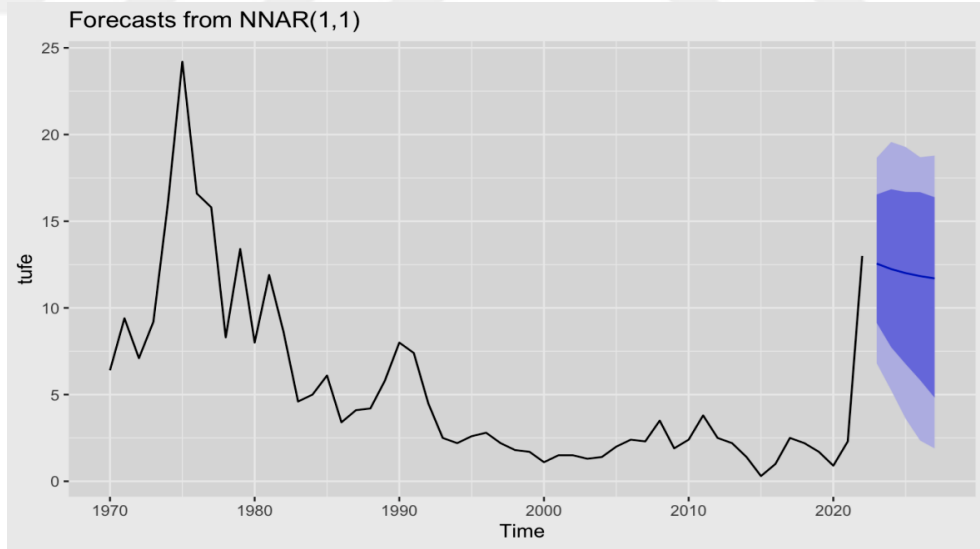
Küresel ekonomideki gelişmeler, pandemi ve Rusya-Ukrayna savaşının etkisiyle birlikte TÜFE İngiltere'de artmıştır. 2021 yılında %2,5 olan TÜFE, 2022 yılında %10,5 seviyelerine çıkmıştır. Yapay Sinir Ağları kapsamında İngiltere için TÜFE tahmin değerleri tablo 3.10'da verilmiştir. Tabloda ayrıca en düşük ve en yüksek tahmin değerleri de yer almaktadır. Tablo 3.10'da görüldüğü gibi, İngiltere'de TÜFE'nin

azalma eğiliminde olacağı tahmin edilmiştir. Fakat azalış olsa da enflasyon çift hanelerde kalmaya devam edecektir. 2023 yılında İngiltere’de TÜFE’nin %12,5, 2024 yılında %12,2, 2025 yılında %12,0, 2026 yılında %11,8 ve 2027 yılında %11,7 olması beklenmektedir. En yüksek tahmine değer en düşük tahmini değerlere göre TÜFE’nin sırasıyla 2023’de %16,5, %9,1, 2027 yılında %16,3 ve %4,8 olacağı tahmin edilmiştir.

Tablo 3.10. İngiltere için TÜFE Tahmin Değerleri(%)

İndex <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	12.55530	6.805323	18.65838
2024	12.23895	5.242260	19.57012
2025	12.00724	3.609784	19.28101
2026	11.83405	2.350354	18.69148
2027	11.70267	1.895476	18.78305

TÜFE değişkenine ait değerler Grafik 3.8’de gösterilmiştir. Değişken zaman aralığı 1970-2022 olarak belirlenmiştir.

Grafik 3.8. İngiltere’de TÜFE(%)

Grafik 3.8’de, İngiltere’de TÜFE’nin yıllar itibariyle artış ve azalış trendi sergilediği görülmektedir. 1975-77 yılları arasında İngiltere’de TÜFE yüksek oranda gerçekleşmiştir. 1970’lerde İngiltere, döviz kurlarında dalgalanmalar yaşamıştır. Özellikle 1976’da İngiltere Sterlini’ne yönelik spekülasyonlar ve baskılar yaşanmıştır.

Döviz kurundaki dalgalanmalar, ithalat maliyetlerini artırmış ve bunun sonucunda tüketici fiyatları yükselmiştir. 1970’lerde İngiltere’de gelir politikaları zorluklarla karşılaşmıştır. İşçi sendikalarının güçlü olması ve ücret artış talepleri, enflasyonun yükselmesine neden olmuştur. Gelirler politikasının etkisiz kalması sonucunda tüketici fiyat enflasyonu artış göstermiştir.

3.3.9. İngiltere için GSYH(Dünya Payı) Tahmini

İngiltere dünyanın en büyük yedinci ekonomisi olmasına karşın, dünya GSYH’sı içindeki payı düşüktür. 2021 yılında İngiltere’nin dünya GSYH’sı içindeki payı %3,3 olarak gerçekleşmiştir. 2022 yılı verilerine göre ise GSYH’sı içindeki pay %3,1 olarak gerçekleşmiştir.

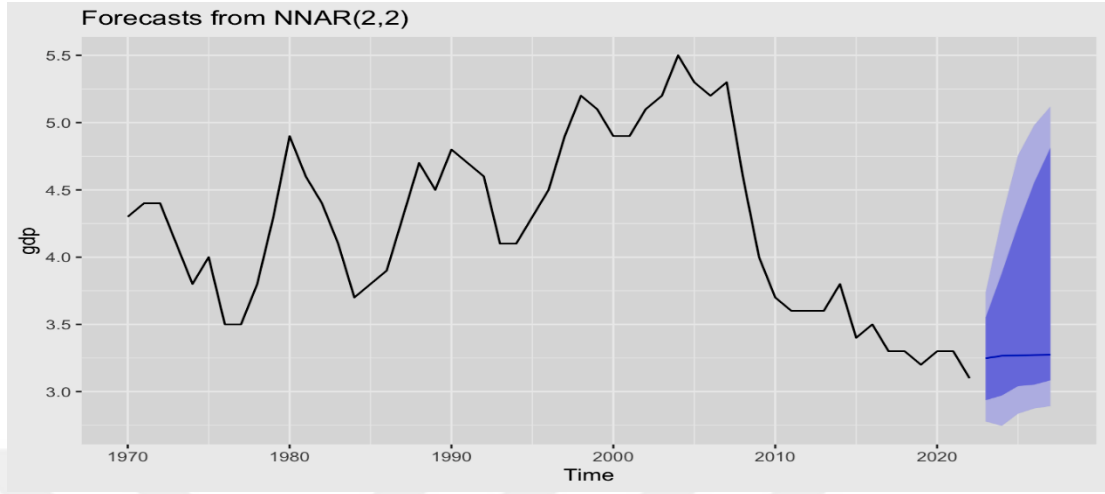
İngiltere’nin dünya GSYH’sı içindeki payına yönelik yapılan tahmin değerleri tablo 3.11’de verilmiştir.

Tablo 3.11. İngiltere için GSYH(dünya payı) Tahmin Değerleri (%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	3.247989	2.778082	3.736880
2024	3.266287	2.745008	4.294307
2025	3.268852	2.835909	4.757950
2026	3.272089	2.874587	4.981577
2027	3.274285	2.891861	5.120384

Tablo 3.11 incelendiğinde, İngiltere’nin dünya GSYH’sı içinde alacağı payın düşük seviyelerde kalacağı tahmin edilmiştir. Gelecek beş yıl için, İngiltere’nin dünya GSYH’sı içinde alacağı payın ortalama %3 olacağı beklenmektedir. En yüksek tahmine değer göre, İngiltere’nin dünya GSYH’dan alacağı payın 2024, 2025, 2026 yıllarında ortalama olarak %4 ve 2027 yılında %5,2 olacağı öngörülmüştür. İngiltere’nin almış olduğu düşük pay nedeniyle para birimi Sterlin’in önümüzdeki dönemlerde rezerv para olma durumu zayıf görünmektedir.

İngiltere'nin dünya GSYH'sı içindeki payına yönelik değerler grafik 3.9'da gösterilmiştir.

Grafik 3.9. İngiltere'nin Dünya GSYH İçindeki Payı (%)

Grafik 3.12'de görüldüğü gibi İngiltere'nin dünya GSYH'sı içinde aldığı pay yıllar itibarı ile dalgalı bir trend sergilemiştir. 1970-1990 arasında İngiltere'nin dünya ekonomisinden aldığı pay ilgili döneme ait değerlerin ortalamasına göre %4'tür. 1970'ler ve 1980'ler İngiltere için ekonomik olarak zorlu bir dönem olmuştur. İngiltere bu dönemde, düşük ekonomik büyüme oranlarıyla karşı karşıya kalmıştır. Özellikle 1970'lerde petrol krizi, yüksek enflasyon ve ekonomik durgunluk gibi faktörler İngiltere'nin büyüme hızını olumsuz etkilemiştir. 1970'lerden itibaren İngiltere, endüstriyel dönüşüm sürecine girmiştir. Geleneksel imalat sektöründeki gerileme ve hızla gelişen yeni ekonomilerin yükselişiyle birlikte İngiltere'nin dünya GSYH'sı içindeki payı azalmıştır. 1973 yılında İngiltere, Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üye olmuştur. AET üyeliğiyle birlikte İngiltere, Avrupa ülkeleriyle daha yakın ilişkiler geliştirmiştir. Bu durum İngiltere'nin Avrupa GSYH'sı içindeki payının artmasına neden olmuştur. İngiltere'nin, 1990-2007 yılları arasında dünya GSYH'sı içindeki payı ortalama %5, sonraki yıllarda ortalama olarak %3 oranında gerçekleşmiştir. İngiltere, finansal hizmetler sektöründe uluslararası bir merkez olarak önemli bir konuma sahiptir. 1990'lardan itibaren finansal hizmetler sektöründeki büyüme, İngiltere'nin dünya GSYH'sı payını artırmıştır. Londra, uluslararası bankacılık, sigortacılık, sermaye piyasaları gibi alanlarda birçok önemli kuruluşa ev sahipliği yaparak finansal hizmetlerin İngiltere ekonomisine katkısını artırmıştır. Yapay Sinir Ağları ile yapılan

tahmin sonuçlarında ise gelecek beş yıl için İngiltere'nin dünya ekonomisinden alacağı payın %3 olacağı beklenmektedir.

3.3.10. Çin için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini

Çin Halk Cumhuriyeti 1 Ekim 1949 yılında Mao Zedong önderliğinde kurulmuştur. O dönemde komünist rejimle yönetilen Çin'de, Mao dönemi pek başarılı geçmemiştir. Daha sonrasında ülkenin başına geçen Deng ile birlikte, Çin günümüze kadar büyümüş ve devasa bir ekonomi haline gelmiştir. Deng döneminde serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile birlikte, Çin'de ekonomi her alanda gelişme kaydetmiştir. 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütüne üyelik ile birlikte ülkede dış ticaret rakamları artmaya başlamıştır. Çin şu anda dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumunda yer almaktadır.

Çin'in nüfusu 2022 yılı itibariyle yaklaşık 1,4 milyar olarak gerçekleşmiştir. Ülkenin resmi dili Mandarin(Pekin Lehçesi), yönetim şekli tek partilidir. Çin'in resmi para birimi Renminbi'dir. Renminbi halk arasında kullanılan para birimi olmakla birlikte küresel piyasa da Yuan ismiyle kullanılmaktadır. Çin 2022 yılı itibariyle yaklaşık 18 trilyon dolar GSYH değerine sahip olmuştur. 2022 yılı verilerine göre GSYH büyüme hızı %3, kişi başı gelir 12970, TÜFE %2 olarak gerçekleşmiştir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2022: 25-26).

Çin, 1978 yılından itibaren yapılan reformlar ve dünyaya açılma ile birlikte son 40 yılda hızlı büyüme kaydetmiştir. Çin'de büyüme ortalama olarak %10 oranında gerçekleşme sağlamıştır.

Çin ekonomisinin itici gücü konumunda yer alan tüketim, ihracat ve yatırım sektörleri pandemi nedeniyle düşüş eğilimine girmiştir. Salgın önlemleri kapsamında dışarıda yeme- içme faaliyetlerinin kısıtlanmasıyla tüketim sektörü düşüş kaydetmiştir. Çip sorunundan kaynaklı olarak Çin'de otomotiv sektöründe satışlar azalmıştır. Bütün bunlar büyümeyi olumsuz yönde etkilemiştir. Fakat alınan sıkı tedbir kararları neticesinde Çin'de büyüme oranları yeniden artış kaydetmiştir (Yıllık Ekonomik Rapor, 2022: 26).

Çin'de ihracat 2022 yılında 3,6 trilyon dolar, ithalat 2,76 trilyon dolar olmuştur. 2022 yılında Çin yaklaşık 895 milyar dolar dış fazla vermiştir. İhracat sektöründe Çin

dünya da birinci sırada yer almaktadır. 2022 yılı itibariyle Çin'in küresel ticaret içindeki payı %13 olarak gerçekleşmiştir.

Bütün bu gelişmeler ışığında Çin para birimi Yuan'ın değerinin artması söz konusu olacaktır. Çin bu amaçla farklı projelere imza atmaktadır. Bu konuda yapılan en önemli proje Kuşak ve Yol Projesidir. Bu proje ile Çin para biriminin uluslararası alanda kullanılmasının yolunu açmıştır.

Çalışma kapsamında Çin para birimi Yuan'ın gelecek yıllarda güçlü rezerv para olma durumu incelenmiştir. Çalışma da Yapay Sinir Ağları kullanılmış ve gelecek beş yıl için, Çin para biriminin mevcut durumu ortaya konmuştur. Çalışma kapsamında öncelikle Çin için toplam rezerv/GSYH değişkeni analiz edilmiştir. Bu değişkene ait tahmin değerleri tablo 3.12'de verilmiştir. Tabloda 2023-2027 yılları arasında toplam beş yıllık tahminler ile toplam rezerv/GSYH değişkenine yönelik öngörude bulunulmuştur. Tabloda ayrıca en düşük ve en yüksek tahmin değerleri yer almaktadır. Tabloda toplam rezervlerin Çin GSYH içindeki payının yüksek olduğu görülmektedir.

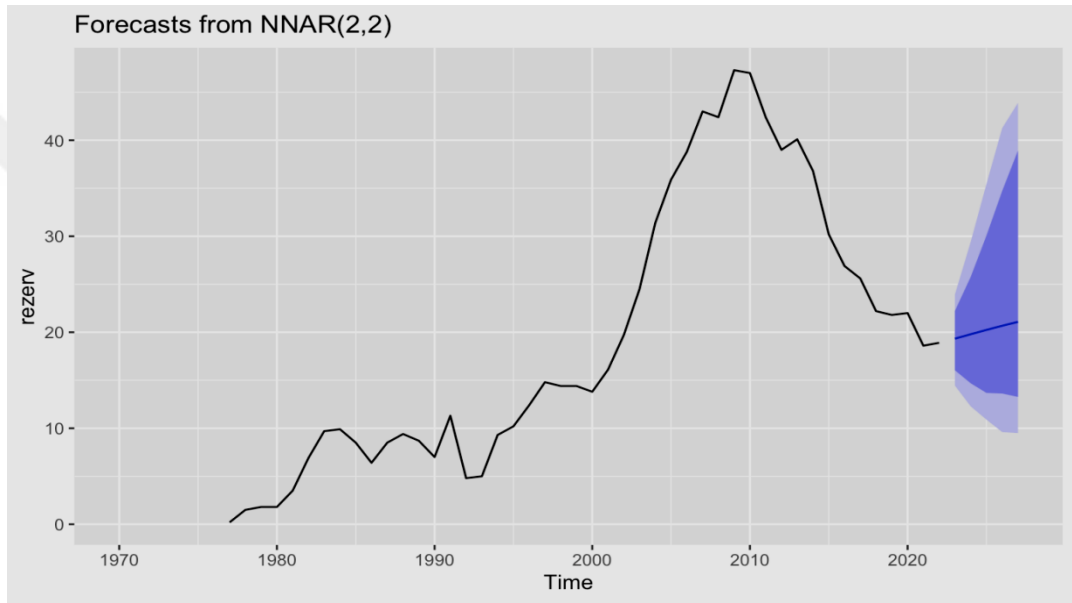
Tablo 3.12. Çin için Toplam Rezerv/GSYH Tahmin Değerleri

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	19.33088	14.444974	23.92252
2024	19.79048	12.284082	29.39659
2025	20.24291	10.897102	35.43839
2026	20.67497	9.603783	41.26489
2027	21.08203	9.497206	43.89603

Tablo 3.12'de görüldüğü gibi gelecek dönemlerde Çin'de toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içinde alacağı payın artacağı tahmin edilmiştir. 2023 yılında toplam rezervlerin GSYH'sı içindeki payının %19,3, 2024 yılında %19,7, 2025 yılında %20,2, 2026 yılında %20,6 ve son olarak 2027 yılında %21,0 olacağı beklenmektedir. Toplam rezervlerin payının yüksek olması Çin için avantaj sağlamaktadır. Çünkü rezervler istenildiği zaman kullanılabilen varlıklardan oluşmaktadır. Ekonomide yaşanabilecek herhangi bir olumsuzluk karşısında bu rezervler aktif olarak kullanılabilecektir. Tablo

3.12’de Çin için toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içinde alacağı en düşük ve en yüksek tahmin değerlerine bakıldığında, 2027 yılında toplam rezervlerin GSYH’sı içindeki payının en düşük tahmin yöntemine göre %9,4, en yüksek tahmini değere göre ise %43,8 olması beklenmektedir. Çin, rezerv para olma kriteri kabul edilen bu değişkeni tahmin sonuçlarına göre sağlamaktadır.

Bu değişkene ait tahmin değerleri grafik 3.10’da verilmiştir. Değişken zaman aralığı veri kısıtı nedeniyle 1977-2022 olarak belirlenmiştir. 2022 yılı IMF’nin verilerine göre belirlenmiştir.

Grafik 3.10. Çin için Toplam Rezerv/GSYH Tahmini

Grafik 3.10 incelendiğinde, Çin’de toplam rezervlerin ülke GSYH’sı içindeki payının 1977-2000 yılları arasında düşük düzeyde olduğu görülmektedir. Çin, bu dönemde yatırım odaklı bir büyüme stratejisi izlemiştir. Devletin teşvikleri ve yatırım politikalarıyla birlikte, büyük ölçekli altyapı projeleri, sanayi tesisleri ve konut inşaatı gibi alanlara büyük yatırımlar yapılmıştır. Bu yatırımlar, GSYH’nın büyümesini desteklemiş fakat rezerv birikimini azaltmıştır. Yüksek yatırım harcamaları, iç talebi ve tüketimi teşvik ederek, rezerv birikimini GSYH’sı içinde daha düşük bir paya indirmiştir. Çin, bu dönemde döviz kurlarını yönetmek ve ihracatın rekabetçiliğini korumak için döviz müdahaleleri yapmıştır. Döviz müdahaleleri, döviz rezervlerinin artmasına ve birikimine katkıda bulunmuştur. Ancak, bu müdahaleler aynı zamanda iç talebi sınırlamış ve rezervlerin GSYH’sı içindeki payını azaltmıştır. 1970’lerin

sonlarından itibaren Çin, dışa açılma politikasını benimsemiş ve ekonomik liberalleşmeye yönelik reformlar yapmıştır. Bu dönemde, Çin'in dış ticaret hacmi hızla artmış ve ihracat önemli bir rol oynamıştır. Yüksek ihracat gelirleri, rezerv birikimine katkıda bulunmuş ancak GSYH'sı içindeki payını düşük tutmuştur, çünkü ihracat gelirleri GSYH'dan daha hızlı bir şekilde artmıştır.

Çin'de 2000'lerden sonra toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payı hızla artmıştır. Çin 2000'lerden itibaren dış ticaret fazlası veren bir ekonomi haline gelmiştir. Yüksek ihracat ve düşük ithalat seviyeleri, dış ticaret fazlasının artmasına ve döviz rezervlerinin birikmesine katkıda bulunmuştur. Çin, 2000'lerde yabancı doğrudan yatırımları teşvik etmek için çeşitli politikalar uygulamıştır. Yabancı şirketlerin Çin'de üretim tesisleri kurması ve yatırım yapması, döviz rezervlerinin artmasına ve ülke GSYH'sı içindeki payının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Çin, 2005 yılına kadar döviz kurunu sabitleme politikası izlemiştir. Bu politika, Çin'in para birimi yuanın değerini düşük tutarak ihracatın rekabetçiliğini artırmıştır. Döviz kurunu düşük tutmak için Çin Merkez Bankası, döviz alımı yapmış ve rezervlerini artırmıştır. Ayrıca, Çin geleneksel olarak yüksek bir tasarruf oranına sahiptir. Hanhalkı ve işletmeler yüksek düzeyde tasarruf yapmaktadır. Bu tasarruflar, bankalar aracılığıyla toplanmakta ve döviz rezervlerine dönüştürülmektedir. Yüksek tasarruf oranı, döviz rezervlerinin artmasına neden olmuştur.

2010 yılından sonra Çin'de toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payı azalış trendine girmiştir. Çin, uzun bir süre boyunca ihracatını desteklemek ve rekabet gücünü artırmak amacıyla döviz kuru politikalarını sürdürmüştür. Bu politikaların bir sonucu olarak Çin Merkez Bankası, döviz rezervlerini artırmak için büyük miktarlarda döviz alımı yapmıştır. Ancak zamanla bu politika sürdürülemez hale geldi ve Çin'in döviz rezervlerindeki büyümesi yavaşlamıştır. Ayrıca, Çin'de iç talebin artmasıyla birlikte ithalat artmış ve bu durum rezervlerin azalmasına yol açmıştır.

Yüksek düzeyde döviz rezervlerine sahip olmak, bir ülkenin ulusal güvenliği için önemlidir. Döviz rezervleri, dış ticarete oluşabilecek dalgalanmalara ve finansal krizlere karşı koruma sağlamaktadır. Ekonomik krizlerde, döviz rezervleri, ithalatı finanse etmek, yerel para biriminin değerini desteklemek ve ekonomik istikrarı

sağlamak için kullanılabilir. Ayrıca yüksek düzeyde rezervler, dış borçları azaltmak ve dışa bağımlılığı en aza indirmek için kullanılabilir.

3.3.11. Çin için TÜFE Tahmini

Dünyanın en büyük ikinci ekonomisi konumunda yer alan Çin’de enflasyon düşük düzeylerde kalmaya devam etmiştir. 2021 yılında TÜFE %1 seviyelerinde iken yaşanan virüs önlemleri kapsamında 2022 yılında enflasyon %2,2 düzeyine çıkmıştır. Fakat Çin’deki bu oran diğer rezerv paraya sahip ülkelerdeki enflasyona göre düşük seviyelerde yer almaktadır. 2022 yılında ABD’de TÜFE %6,5, Almanya’da %8,7, İngiltere’de ise %10,5 olarak gerçekleşmiştir.

Çin için Yapay Sinir Ağları kapsamında ele alınan TÜFE değişkenine ait tahmin değerleri tablo 3.13’de verilmiştir.

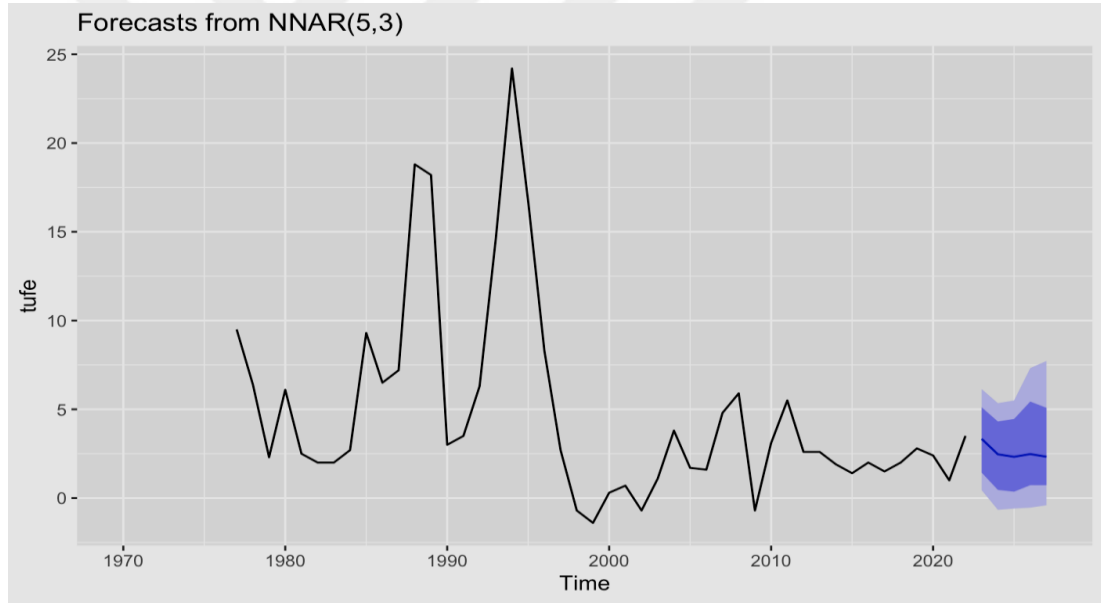
Tablo 3.13. Çin için TÜFE Tahmin Değerleri(%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	3.334469	0.4434184	6.140697
2024	2.465490	-0.6608835	5.348768
2025	2.325134	-0.5879793	5.498787
2026	2.478675	-0.5379454	7.322232
2027	2.328692	-0.4025811	7.723134

TÜFE bir ülke de para biriminin değerini belirleyen en önemli faktörler arasında yer almaktadır. Bir ülkede enflasyonun yüksek olması paranın değerini düşürecektir. Tablo 3.13’de yapılan tahmin sonuçlarına göre Çin’de TÜFE’nin düşük düzeylerde kalacağı beklenmektedir. 2023 yılında Çin’de TÜFE’nin %3,3, 2024 yılında %2,4, 2025 yılında %2,3, 2026 yılında %2,4 ve son olarak 2027 yılında %2,3 olacağı tahmin edilmiştir. En yüksek ve en düşük tahmin değerlerine göre ise Çin’de TÜFE’nin en düşük tahmin değerine göre 2023 yılında %0,4, 2025 yılında -%0,5, 2027 yılında -%0,4 olacağı öngörülmüştür. En yüksek tahmin değerine göre Çin’de TÜFE’nin 2023 yılında %6,1, 2025 yılında %5,4 ve 2027 yılında %7,7 olacağı tahmin edilmiştir.

Çin’de TÜFE değişkeninin düşük seviyelerde kalması nedeniyle, para birimi Yuan’ın gelecek dönemlerde rezerv para olmasının önü açılacaktır. Ekonomik istikrar ve sürekli büyüme ile Çin’in gelecek yıllarda dünya ekonomisinin zirvesine çıkacağı tahmin edilmektedir. Böyle bir durumun gerçekleşmesi halinde Yuan dünya parası olabilecektir. Fakat Yuan’ın rezerv para olması için uluslararası ticarete ödeme aracı olarak kullanılması gerekmektedir. Günümüzde Yuan’ın dünya ödeme sistemindeki payı sadece %3,2’dir. Buna karşılık doların, uluslararası ödemelerdeki payı %40 seviyelerinde yer almaktadır. Küresel ekonomide yaşanan ekonomik sorunlardan kaynaklı olarak gelecek yıllarda doların bu payının azalması beklenmektedir.

Çin için analiz edilen TÜFE değişkenine ait tahminler grafik 3.11’de verilmiştir. TÜFE için zaman aralığı 1977-2022 olarak belirlenmiştir. 2022 yılı verisi IMF sitesinden elde edilmiştir.

Grafik 3.11. Çin için TÜFE Tahmini(%)

Grafik 3.11 incelendiğinde, Çin’de TÜFE değişkeninin yıllar itibari ile dalgalı seyir izlediği görülmektedir. 1988- 1989 yıllarında Çin’de gıda fiyatlarında önemli artışlar yaşanmıştır. Bu dönemde özellikle mevsimsel faktörler, doğal afetler veya tarımsal üretimdeki düşüşler nedeniyle gıda arzı azalmıştır. Bunun sonucunda TÜFE artmıştır. 1988 ve 1989 yıllarında, Çin ekonomik büyümeyi teşvik etmek için genişlemeci bir para politikası izlemiştir. Bu dönemde, para arzı hızla artırıldı ve likidite fazlalığı oluşmuştur. Fazla para arzı, genel fiyat düzeyinin artmasına neden olmuştur.

Ayrıca bu yıllarda Çin, yüksek bir ekonomik büyüme hızına sahipti. Bu hızlı büyüme, talebin artmasına fiyatların yükselmesine neden olmuştur. Özellikle, inşaat sektörü ve altyapı projeleri gibi sektörlerde talep patlaması yaşanmış ve bu da fiyat artışlarına yol açmıştır.

1994 yılında Çin’de TÜFE yüksek düzeylere çıkmıştır. Bunun nedenleri; 1994 yılında Çin’de iç talep artmıştır. Gelir seviyelerindeki yükseliş, tüketici harcamalarının artmasına ve talebin güçlenmesine neden olmuştur. Talep artışı, fiyatların yükselmesine ve dolayısıyla TÜFE’nin artmasına yol açmıştır. 1994 yılında Çin’de ihracat yüksek düzeyde artmış ve bunun sonucunda yerel para birimi değerini kaybetmiştir. Bu durum ülkede fiyatların artmasına neden olmuştur. Ayrıca bu dönemde dünya genelinde hammadde fiyatlarının artması maliyetleri artırmış ve bu durum Çin’de fiyatların artmasını tetiklemiştir.

3.3.12. Çin için GSYH (Dünya Payı) Tahmini

Çin’de ekonomi 2022 yılında, yıllık bazda %3 büyümüştür. Bu artışla birlikte Çin’de GSYH 18 trilyon dolar seviyelerine çıkmıştır. Çin’de büyüme öngörülen %5,5 hedefinin altında kalmıştır. Bu hedefin altında kalınmasının en önemli sebebi Omicron vakaları nedeniyle kısıtlamaların yapılmasına bağlanmıştır. Çin’in sıfır vaka politikası nedeniyle dışa kapanması ülkede ekonomiyi olumsuz etkilemiştir. Çin dünya GSYH’sı içinde aldığı yaklaşık %18’lik payla, ABD’den sonra en büyük ikinci ekonomi konumunda yer almaktadır.

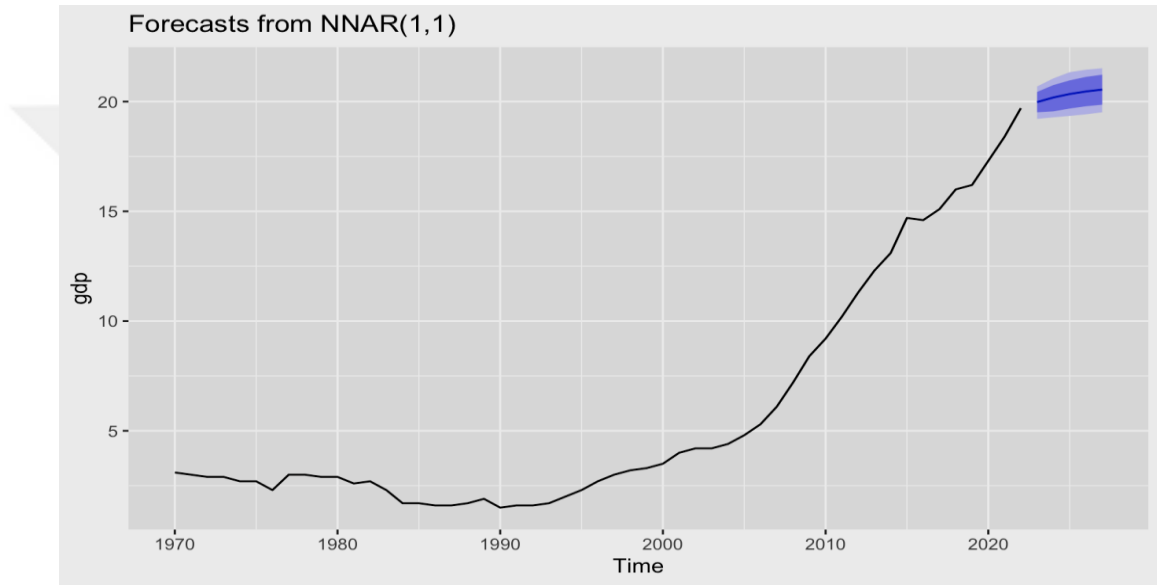
Yapay Sinir Ağları kullanılarak Çin için ele alınan GSYH (dünya payı) değişkenine ait tahmin değerleri tablo 3.14’te verilmiştir.

Tablo 3.14. Çin için GSYH (Dünya Payı) Tahmin Değerleri (%)

index <dbl>	Point Forecast <dbl>	Lo 95 <dbl>	Hi 95 <dbl>
2023	19.97780	19.21523	20.68979
2024	20.18821	19.28533	21.05717
2025	20.34561	19.34995	21.33807
2026	20.46226	19.42247	21.45346
2027	20.54809	19.51411	21.51738

Çin için yapılan tahmin sonuçlarına göre, Çin'in dünya GSYH'sı içinde alacağı payın gelecek yıllarda artacağı tespit edilmiştir. Çin'in 2023 yılında dünya GSYH'sı içindeki payının %19,9, 2024 yılında %20,1, 2025 yılında %20,3 ve 2027 yılında %20,5 olacağı tahmin edilmiştir. En düşük tahmin değerine göre Çin'de dünya GSYH'sı payının yaklaşık %19 olacağı en yüksek tahmin değerine göre dünya GSYH'sı payının yaklaşık olarak %21 olacağı öngörülmüştür.

Çin'in dünya GSYH'sı içinde alacağı pay için tahmin değerleri grafik 3.12'de verilmiştir.

Grafik 3.12. Çin'in Yıllar İtibarıyla Dünya GSYH İçindeki Payı (%)

Grafik 3.12 incelendiğinde, Çin'in dünya GSYH'sı içindeki payının 1970-1999 yılları arasında düşük seviyelerde kaldığı görülmektedir. 1970'lerden itibaren Çin, ekonomik reformlar ve piyasa ekonomisine geçiş sürecine girmiştir. Bu dönemde, merkezi planlamadan daha serbest piyasa mekanizmasına doğru adımlar atılmıştır. Ancak bu süreç, başlangıçta ekonomik büyüme hızını yavaşlatmış ve Çin'in dünya GSYH'sı içindeki payının düşük kalmasına neden olmuştur. 1970-1999 döneminde Çin, altyapı yatırımları ve teknolojik gelişme konusunda diğer gelişmiş ekonomilere kıyasla geride kalmıştır. Bu durum, üretkenlik ve rekabet gücü açısından sınırlamalar getirmiş ve sonuç olarak Çin'in dünya GSYH'sı içindeki payının düşük olmasına neden olmuştur. Çin'in nüfusu, 1970-1999 döneminde hızla artmıştır. Büyük bir nüfus, kaynakların daha fazla paylaşılmasını zorlaştırmış ve gelir dağılımında eşitsizliklere yol

açmıştır. Bu durum ekonomik büyümeyi yavaşlatmıştır. Dışa kapalı ekonomik modelin benimsenmesi, sermaye hareketlerini sınırlandırmış ve yatırımları olumsuz etkilemiştir. Bu durum Çin'in dünya GSYH'sı içindeki payının düşük olmasına yol açmıştır.

Çin, 2000'lerden itibaren ekonomik reformları hızlandırmış ve dışa açılma politikalarını genişletmiştir. Bu süreçte, yabancı yatırımların ve ticaretin artmasıyla birlikte Çin'in ekonomisi hızla büyümüş ve dünya GSYH'sı içindeki payı artmıştır. Çin, düşük maliyetli işgücü ve büyük ölçekteki imalat kapasitesi ile uluslar arası piyasalarda rekabet avantajı elde etmiştir. Bu durum, Çin'in dünya ihracatının artmasına ve dolayısıyla dünya GSYH'sı içindeki payının yükselmesine katkıda bulunmuştur. Çin, son yıllarda teknoloji ve yenilik konusunda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. İleri teknolojili ürünlerin üretimi ve Ar-Ge faaliyetlerine yapılan yatırımlar, büyümeyi desteklemiş ve dünya GSYH'sı içindeki payının artmasına neden olmuştur. Ayrıca Çin, bölgesel ve küresel düzeyde çok sayıda ticaret anlaşmaları ve işbirliklerine katılmıştır. Bu anlaşmalar, dış ticareti kolaylaştırarak Çin'in dünya GSYH'sı içindeki payını artırmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışma, rezerv paralar ve Çin para birimi Yuan'ın geleceğinin tahmin edilmesine yönelik yapılmıştır. Çalışmada öncelikle Çin devletinin kuruluşu ve ekonomik gelişimi açıklanmıştır. Bu çerçevede Çin ekonomisi dönemler itibariyle incelenmiş ve makro ekonomik durumu ortaya konmuştur. Çin Mao döneminde kurulmuştur. Mao devleti komünist rejim ile yönetmiştir. Ancak Mao döneminde alınan yanlış karar ve tutumlar nedeniyle Çin ekonomisi gelişme kaydetmemiştir. Mao'dan sonra yönetime gelen Deng ile birlikte Çin ekonomisi gelişme göstermiş ve günümüze kadar bu istikrarı sağlamayı başarmıştır. Özellikle serbest piyasa ekonomisine geçiş süreci ile birlikte Çin, dünya ekonomisinde büyük bir güç haline gelmiştir. Çin'in Dünya Ticaret Örgütüne (WTO) üye olmasıyla birlikte bu güç artarak devam etmiştir. Ayrıca Çin, yürüttüğü Bir Kuşak Bir Yol Projesiyle dünya ülkeleriyle ticaret bağlantılarını güçlendirmeye çalışmaktadır.

Çalışmanın sonraki aşamasında uluslararası parasal sistem detayları ile birlikte açıklanmıştır. Altın para döneminden önce ve sonra yaşanan gelişmeler çalışma kapsamında incelenmiştir. Bu dönemde Sterlin, Sanayi Devrimi ile birlikte rezerv para olarak kullanılmıştır. Sterlin, altına endekslenmiş ve tüm ülkeler tarafından kullanılmıştır. Ancak Birinci Dünya Savaşının başlamasıyla birlikte İngiltere bu gücünü kaybetmiştir. Bu dönemde ABD'ye bağımlılık nedeniyle Sterlin'e güven kalmamıştır. Savaştan sonra dünya ABD gerçeği ile karşı karşıya kalmıştır. 1944 yılında Bretton Woods ile birlikte dolar rezerv para statüsünü kazanmıştır. Savaşlarda ABD verdiği krediler ile hem ekonomik hem de askeri güç konusunda üstünlüğünü sağlamıştır. Bretton Woods sisteminden sonra ABD ekonomisi dış açık vermeye başlamış ve altın rezervleri de azalış kaydetmiştir. Uluslararası baskı ve savaşlar nedeniyle altın-dolar sistemi çökmüştür. Bu sistemin çöküşü ile birlikte çoğu ülkede rezerv olarak tutulan dolar değerini kaybetmemekle birlikte, başka ülke para birimleri de rezerv olarak tutulmaya başlanmıştır.

Bir ülke para biriminin rezerv para olması için bazı kriterler belirlenmiştir. Bu kriterler; ülkenin esnek döviz kuru sistemine sahip olması, sermaye açıklığı endeksinin yüksek olması, ülkenin ekonomik büyüklüğü, finansal piyasaların gelişmiş olması, ödemeler sisteminde etkin varlık göstermesi şeklinde sıralanabilir. Ayrıca bir ülkede

enflasyonun düşük olması, cari açığın olmaması, ülkenin dünya GSYH'sı içindeki payının yüksek olması ve toplam rezervlerinin GSYH'sı içindeki payının yüksek olması, diğer önemli kriterler olarak sıralanmıştır.

Rezerv para, uluslararası ticaretin ana para birimi olarak kullanılmaktadır. Bir ülkenin rezerv para birimine sahip olması, ticaretin daha kolay ve etkili bir şekilde gerçekleşmesini sağlamaktadır. Rezerv para, ticaret faturalarının ve uluslararası ödemelerin büyük çoğunluğunda kullanılır, böylece ödemelerin hızlı ve güvenilir bir şekilde yapılması sağlanır. Rezerv para birimine sahip olmak, maliyet, uluslararası işlemlerde indirimler, likidite, finansal güvenilirlik ve istikrar, uluslararası itibar ve prestij gibi konularda avantaj sağlamaktadır

Doların hegemonyasına karşı Çin, para birimini güçlendirmek için bazı adımlar atmıştır. İlk olarak, para borsaları kurulmuş ve diğer ülkelerle kendi para birimleri üzerinden ticaret yapılmasına izin verilmiştir. Yuan piyasası kurulmuş ve diğer ülkelerin tahvil alım satımı yapmalarına imkan sağlanmıştır. Çin ayrıca sermaye açıklığı hesabını artırmak için yabancı firmaların iç piyasaya girişine izin vermiştir. Finansal serbestleşme için, Çin diğer ülkelerle tahvil alım satımına başlamıştır. Ayrıca, Çin Amerikan Merkez Bankası (FED) anlayışı kapsamında Çin Merkez Bankası (PBoC)'u kurmuştur. ABD tarafından kurulan SWIFT sistemine rakip olarak, Çin CIPS(Sınır Ötesi Bankalar Arası Ödeme Sistemi) sistemini faaliyete geçirmiştir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda, Çin para birimi Yuan, 2015 yılında IMF tarafından SDR sepetine dahil edilmiştir. SDR sepetinde Yuan, Dolar ve Euro'dan sonra en büyük üçüncü para birimi olarak yer almaktadır.

Çin ekonomisinin sürekli büyümesi ve Çin'in atmış olduğu adımlar ABD ile sürekli sıkıntıların yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle yapay zeka teknolojisinde Çin, ABD ile karşı karşıya gelmiştir. Trump'ın 2017 seçimlerinde ABD başkanı seçilmesi ile birlikte iki ülke arasında ticaret savaşları başlamıştır. İki ülkede karşılıklı hamlelerle ticarete yasaklar getirilmiştir. Bu savaşta Çin yüksek nüfusu, devasa ekonomisi ve teknolojisi ile ön plana çıkarken, ABD ise askeri gücü ve ekonomik hegemonyası ile ön plana çıkmaktadır. İki ülkenin ticaret savaşı kuşkusuz dünya ekonomisini de etkilemektedir.

Bu çalışmada, rezerv paraya sahip ülkeler ve Çin Yuan'ı için geleceğe yönelik tahminler yapılmıştır. Çalışmada rezerv paraya sahip İngiltere, ABD, Çin ve Euro'yu temsilen Almanya seçilmiştir. Çalışma kapsamında ülkelerin dünya GSYH'sı içindeki payları, ülkelerin TÜFE oranları ve ülkelerin toplam rezerv/GSYH değerleri, analiz dahilinde incelenmiştir. Alınan bu değişkenler rezerv para olma kriterlerini açıklamaktadır. Çalışma da makine öğrenme tekniği kabul edilen Yapay Sinir Ağları (YSA) modeli kullanılmıştır.

Çin para birimi Yuan'ın gelecekte güçlü bir rezerv para birimi olma potansiyeli bulunmaktadır. Çin, dünya ekonomisindeki büyüme ve gelişmesiyle birlikte ekonomik gücünü artırmıştır. Yuan'ın uluslararası kabulü, SDR sepetine dahil edilmesi ve Çin'in uluslar arası ticaretteki etkinliği, Yuan'ın rezerv para birimi olarak rolünü güçlendirmektedir. Çin'in ekonomik açıdan önemli bir oyuncu olması, Yuan'ın uluslararası ticaretin finansmanında ve yerleşiminde daha fazla kullanılmasını teşvik edebilir. Ayrıca, Çin hükümeti Yuan'ın uluslararasılaşmasını teşvik etmek için adımlar atmaktadır. Fakat, rezerv para birimi olmak için bazı zorluklarla karşılaşması da mümkündür. Güçlü rezerv para birimleri genellikle istikrarlı bir ekonomi, likidite, serbest döviz kuru ve güvenilir bir hukuk sistemini gerektirir. Bu nedenle, Çin'in Yuan'nının rezerv para birimi statüsünü elde etmek için bu faktörleri sağlaması ve uluslararası finansal sisteme daha fazla entegrasyonu gerekebilir.

Çin, ekonomik ve finansal reformları hızlandırarak piyasa açıklığını artırmalı ve serbestleşme sürecini devam ettirmelidir. Daha serbest bir döviz kuru rejimi ve sermaye hareketlerinin daha fazla serbestleştirilmesi, Yuan'ın uluslararası ticarete daha sık kullanılmasını teşvik edebilir. Çin, finansal piyasalarını daha derinleştirerek likiditeyi artırmalıdır. Daha gelişmiş bir tahvil piyasası, hisse senedi piyasası ve döviz piyasası, uluslararası yatırımcıların Yuan'ı güvenli bir liman olarak görmelerini sağlayabilir. Güçlü bir hukuk sistemi ve etkin düzenleyici çerçeve, yabancı yatırımcıların güveni sağlar. Çin, şeffaflığı artırmak, tüketici korumasını güçlendirmek ve finansal düzenlemeleri iyileştirmek için adımlar atmalıdır. Çin, uluslararası kuruluşlarla işbirliği yaparak ve uluslararası standartları benimseyerek Yuan'ın dünya çapında değerini artırabilir. Ekonomik istikrarın sürdürülmesi ve finansal krizlere karşı dirençli bir yapı oluşturması önemlidir. Çin, makroekonomik politikalarını dikkatli bir şekilde yönetmeli ve güvenilir bir para politikası uygulamalıdır. Bu adımlar, Yuan'ın güçlü bir rezerv para

birimi olma potansiyelini artırabilir. Ancak, bu süreç zaman alıcı olabilir ve birçok faktörün bir araya gelmesini gerektirecektir.

Yapılan çalışmanın kapsamına göre, Çin'in YSA sonuçlarına göre, TÜFE, toplam rezerv/GSYH ve GSYH (dünya payı) gibi rezerv para olma kriterlerini karşıladığı görülmektedir. Bu durum, Çin'in ekonomik açıdan uluslararası bir oyuncu olarak rolünü güçlendireceğine işaret etmektedir. Gelecek beş yıl içinde, Çin'de TÜFE oranının düşmesi beklenmektedir. Bu, Çin'deki tüketici fiyat enflasyonunun kontrollü bir şekilde azalacağı anlamına gelmektedir. Düşük enflasyon oranı, Yuan'ın değerini artıracaktır. Aynı şekilde, Çin'in dünya ekonomisindeki payının yükselmesi öngörülmektedir. Bu durum, Çin'in küresel ekonomideki etkisinin artacağı ve uluslararası ticarete daha belirgin bir rol oynayacağı anlamını taşımaktadır. Tahmin sonuçlarına göre, Çin'de toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payının artacağı beklenmektedir. Bu durum, Çin'in toplam rezervlerinin ekonomik büyüklüğüne oranla daha yüksek seviyelere çıkacağı anlamına gelir. Bu da, Çin'in dış ödemelerde daha fazla güç elde etmesine ve uluslararası finansal sisteme daha fazla entegre olmasına katkı sağlayabilir. Tüm bu sonuçlara dayanarak, gelecek yıllarda Çin Yuan'ının (RMB) güçlü bir rezerv para birimi olma olasılığı bulunmaktadır.

Tahminlere göre, ABD'nin gelecek dönemde GSYH dünya payının azalacağı ve TÜFE oranında düşeceği öngörülmektedir. Bu iki faktör, ABD ekonomisinin gelecekte büyüme hızının yavaşlayacağı ve fiyat artışlarının daha kontrollü bir şekilde gerçekleşeceği şeklinde yorumlanabilir. Ek olarak, toplam rezervlerin ABD GSYH'sı içindeki payının düşük seviyelerde kalacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, ABD'nin dış rezervlerinin toplam ekonomik büyüklüğüne oranla sınırlı kalacağı anlamına gelir. Bu da ABD'nin, ekonomik açıdan güçlü olmasına rağmen, uluslararası ödemelerde doların daha az kullanılacağı veya ABD dışındaki ülkelerin daha az dolar rezervi tutacağı anlamına gelebilir. Bu tahminlerden yola çıkarak, ABD'nin ekonomik gücünün sürmesine rağmen dünya ekonomisindeki payının azalması durumunda, doların değerinin gelecekte azalabileceği düşünülmektedir.

Euro, güçlü bir para birimi olarak kabul edilirken, Euro Bölgesi'nin genişlememesi ve yaşanan ekonomik zorluklar, Euro için bazı sorunları beraberinde

getirmektedir. Bu çalışmada, Euro'yu temsil eden Almanya ekonomisinin gelecekteki durumuna dair şu sonuçlar öngörülmektedir.

- ✓ Almanya'da toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içindeki payının azalacağı tahmin edilmektedir. Bu durum, Almanya'nın uluslararası rezervlerinin ekonomik büyüklüğüne oranla daha düşük seviyelerde kalacağı anlamına gelir. Bu tahmin, Almanya'nın ekonomik gücünün sürmesine rağmen, uluslararası rezervlerinin azalacağını öngörmüştür.
- ✓ TÜFE oranının düşmesi beklenmektedir. Bu da Almanya'da tüketici fiyatlarının daha kontrollü bir şekilde azalacağı anlamına gelir. Düşen enflasyon, ekonomik istikrarın bir göstergesidir ve Almanya'nın ekonomik politikalarının etkili bir şekilde yönetildiğini kanıtlamaktadır.
- ✓ Almanya'nın dünya ekonomisindeki payının düşük düzeylerde kalmaya devam edeceği öngörülmektedir. Bu durum, Almanya'nın dünya ticaretinden aldığı payın kısıtlı kalacağı anlamına gelir. Ekonomik zorluklar, Almanya'nın uluslararası arenadaki etkisini sınırlayabilir

Bu tahminler doğrultusunda, Almanya'nın Euro bölgesi içindeki rolü ve ekonomik durumu dikkate alındığında, Euro'nun gelecekteki gücünün zayıflayabileceği düşünülmektedir. Ancak, bu tür tahminlerin gerçekleşme olasılığı yanı sıra jeopolitik, ekonomik ve finansal gelişmeler gibi birçok faktöründe etkisi göz ardı edilmemelidir.

İngiltere için yapılan tahmin sonuçlarına göre, İngiltere'de toplam rezervlerin ülke GSYH'sı içinde alacağı payın azalacağı, dünya ekonomisi içindeki payının düşük seviyelerde kalacağı öngörülmüştür. Ayrıca İngiltere'de TÜFE'nin azalacağı fakat çift hanelerde kalmaya devam edeceği tahmin edilmiştir. Bu sonuçlardan yola çıkarak gelecekte Sterlin'in güçlü bir rezerv para olma durumunun zayıf olacağı tahmin edilmiştir.

Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına göre, eğer olağan dışı bir durum meydana gelmezse, Çin para birimi Yuan'ın güçlü bir rezerv para birimi olma durumunun güçlü olacağı tahmin edilmiştir. Bu, Çin'in ekonomik büyümesi ve küresel ticaretteki artan rolü sayesinde Yuan'ın uluslar arası finansal sisteme daha çok entegre olabileceğini göstermektedir.

Doların hegmonik gücüne rağmen, gelecekte bu gücünü kaybetme olasılığı muhtemel görünmektedir. Çeşitli faktörler, ABD ekonomisinin ve doların uluslararası rolünün gelecekteki gücünü etkileyebilir. Bu, küresel ekonominin dinamiklerindeki değişimler, ticaret politikaları, teknolojik gelişmeler ve jeopolitik faktörler gibi unsurlarla ilişkilendirilebilir.

Yakın gelecekte Çin'in GSYH (dünya payı) büyüklüğü açısından ABD'yi geçebileceği öngörülmektedir. Bu durum, Çin'in ekonomik gücünün arttığını ve dünya ekonomisindeki rolünün büyüyeceğine işaret etmektedir. Çin'in ekonomik büyümesi ve küresel ticaretteki rolü, Yuan'ın kullanımını teşvik edebilir.

KAYNAKÇA

- Afzal, M. (2010). “Seçilmiş Asya Ülkelerinde Döviz Kuru ile Rezervler Arasındaki İlişki. Sample Our Economics”, *Finance, Business and Industry Journals*, 6(5) 13-14
- Akçıl, K. (2008). *Çin Ekonomisi ve Türkiye ile Çin'in Ekonomik İlişkilerinin Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya: Selçuk üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Angang, H. (2016). *Çin Komünist Partisi Nasıl Yönetiliyor?*, 1. Baskı, Çeviren: Daniyar Kassymov, İstanbul: Yeni İnsan Yayınevi, Orijinal Basım Yılı 2013.
- Aran, B. (2019). *ABD Çin Ticaret Savaşlarında Son Gelişmeler ve Teknoloji Boyutu*. Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı (TEPAV).
- Arısoy, E., Bayar, G., Soranlar, B. (2004). Asya'nın Devi: Çin Halk Cumhuriyeti, One Belt, One Road: China's Vision of “Connectivity”. *CSS Analyses in Security Policy*, No:195.
- Ayan, E. (2016). “Yeni İpek Yolu Stratejileri ve Trans Avrasya Güvenlik Sistemleri”. *Tarih ve Gelecek Dergisi*, 2(3), 18-19
- Aydın, Ö.F.(2019). *Yapay Sinir Ağları İle Enflasyon Tahmini*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: Beykent Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- Aydoğan, M. (2019). *Devlerin Hesaplanması ve Avrupa'nın Pozisyonu: "Ticaret Savaşları*. Ankara: Boğaziçi Asya Araştırmaları Merkezi.
- Ayhan, F. (2018). “Türkiye Ekonomisinde İhracat, İthalat ve İstihdam Düzeyi İlişkisinin Uygulamalı Analizi”, *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 115- 135.
- Beeson, M. ve Broome, A. (2008) “Watching from the Sidelines: The Decline of the IMF's Crisis Management Role”, *Contemporary Politics*, 14 (4), 395.
- Bettelheim, C. (1977). *Çin'de Kültür Devrimi ve Endüstriyel Örgütlenme*, Çev.: Y. Erşan, İstanbul: Yücel Yayınları.
- Bhaumik, T. K. (2009). *Old China's New Economy the Conquest by A Billion Paupers*. California: Sage Yayınları.

- Biden, Jr., Joseph R. (2020). “Why America Must Lead Again: Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump” *Foreign Affairs* 99 (2) Erişim Tarihi: 16 Mart 2022. <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-leadagain>.
- Bonpasse, M., (2008). The single global currency common cents for the world. <http://www.singleglobalcurrency.org/documents/ECopyNo15forFreeUnlimitedDistributionpdf>. Erişim Tarihi: 18.02.2022.
- Brunner, N. (1969) “Çin Ekonomisi”, Çev. Ahmet Y. Gökdere, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 26(3), 301-336.
- Chin, H. ve He, W. (2016). “Global Sourcing Fung Business Intelligence Centre”, *The Belt and Road Initiative: 65 Countries and Beyond*, 2016.
- Chin, M., Jeffrey, F. (2005). *Will The Euro Eventually Surpass The Dollar as Leading International Reserve Currency*. NBER Working Paper Series: 1-40.
- Chinn, M., Frankel, J. (2005). “Will the Euro Eventually Surpass the Dollar as Leading International Reserve Currency?”. *National Bureau Economic Research Working Papers*.
- Chow, G., C. (2018). *China’s 40 Years Of Reform and Development 1978–2018*, Australian National University Press, Ed. Garnaut, R., Song L. ve Fang, C., 708.
- Chowdury, M., Uddin, M., Islam, M. (2014). “An Econometric Analysis Of The Determinants Of Foreign Exchange Reserves in Bangladesh”. *Journal of World Economic Research*, 3(6), 20-25
- Cleeve, H. (2005). *Archaeological Heritage Management in the Modern World*. Routledge. Taylor and Francis Group.
- Coase R., Wang, N. (2015). *Çin Nasıl Kapitalist Oldu*, İ. Yılmaz (Çev.), 1. Baskı, Ankara: Bigbang Yayınları, Orijinal Basım Yılı 2012.
- Coase, H. R. ve Wang, N. (2015). *Çin Nasıl Kapitalist Oldu*, Çev. İlkay Yılmaz, Ankara: Tarcan Matbaası.
- Cohen, B.(2019). *Currency Statecraft: Monetary Rivalry and Geopolitical Ambition*. 1. bs. Chicago and London: The University of Chicago Yayınları.

- Çalık, Ü. (2011) “Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem)”, *Liberal Düşünce*, 64(16), 185-206.
- Çeştepe, H., & Tüylüoğlu, Ş. (2006). “Yabancı Yaptırımlar Yoluyla Teknoloji Transferi: Türkiye İçin Dersler”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 61(2), 45-62.
- Dali L. Y.(1996). *Calamity and Reform in China: State, Rural Society, and Institutional Change Since the Great Leap Famine*, Stanford: Stanford University Press.
- Daubier, J. (1977). *Çin Kültür Devrimi Tarihi*, Çev. Büşra Zarifoğlu, İstanbul: Koral Yayınları.
- Demir, E. (2020). “ABD’nin Biden Dönemi Çin Politikası: Asya’ya Dönüş 2.0?”. *Kapadokya Üniversitesi Dergisi*, 2(2), 60-62.
- Deniz, T. (2016). “Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası”, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, 195-202.
- Dillon, M. (2016). *Modernleşen Çin Tarihi*, 1. Baskı, , Ümit Atılğan E., ve Atılğan, A. (Çev.), İstanbul: İletişim Yayınları, Orijinal Basım Tarihi 2010.
- Durdular, A. (2018). “Çin’in “Kuşak-Yol” Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi”. *Avrasya Etüdleri*, 53(1), 40-43.
- Durdular, A. (2006). “Çin’in “Kuşak-Yol” Projesi ve Türkiye-Çin İlişkilerine Etkisi”, *T.C. Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı, Avrasya Etütler*, Sayı:49, 10-12.
- Düğün, T. (2011). “21. Yüzyılda İpek Yolu”, *21. Yüzyıl Dergisi*, Sayı: 35, 32-38.
- Eğilmez, M. (1997). *IMF, Dünya Bankası ve Türkiye*. İstanbul: Creative Yayıncılık.
- Eğilmez, M. (2021). IMF’nin SDR Tahsisleri ve Türkiye’nin Durumu. <https://www.mahfiegilmez.com/2021/08/imfnin-sdr-tahsisleri-ve-turkiyenin.html>. Erişim Tarihi: 01.03.2022.
- Eichgreen, B. (2005). “Sterling’s Past, Dollar’s Future”, *NBER*, 2005, No.11336, <http://www.nber.org/papers/w11336.pdf> Erişim Tarihi: 07.10.2021.
- Elmas, Ç. (2003). *Yapay Sinir Ağları (Kuram, Mimari, Eğitim, Uygulama)*, Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Erilli, A., Eğrioğlu, E., Yolcu, U., Aladağ, H., Uslu, R. (2010). “Türkiye’de Enflasyonun İleri ve Geri Beslemeli Yapay Sınır Ağlarının Melez Yaklaşımı ile Öngörüsü”. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 11(1).
- Eugen. K. (1975). *The Power Of Nations*, 1. Basım, New York: Basic Books.
- Fang, C., Garnaut, R. ve Song, L. (2018). “40 Years of China’s Reform and Development: How Reform Captured China’s Demographic Dividend”. Garnaut, Ross (Ed.); Song, Ligang (Ed.); Fang, Cai (Ed.): *China's 40 Years of Reform and Development: 1978-2018*, China Update Book Series, ISBN, 978-1-76046-225-3, ANU Press, Acton, <http://dx.doi.org/10.22459/CYRD.07.2018>.
- Fauset, L. (1994). *Fundamentals of Neural Network*. London: Prentice Hall, International.
- Ferdinand, P. (2016). *Westward ho-the China Dream and one belt one road: Chinese Foreign Policy under Xi Jinping*, International Affairs.
- Ferraro, J. K, Van, L. E. (2019). *Long- Run Effects on Chinese GDP from U.S. China Tariff Hikes. FEDS Notes. Federal Reserve Banks: <http://www.federalreserve.gov/econres/notes/feds-notes/long-run-effects-on-chinese-gdp-from-us-china-tariffs-hikes-20190715.htm>* Erişim Tarihi: 10.03.2022.
- Filiz, T. (2020). “Çin’in Küresel Tek Kuşak Tek Yol Girişiminde Türkiye’nin Konumu Üzerine Bir İnceleme”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 63-65.
- Fischer, S. (1993). *The Role of Macroeconomic Factors in Growth*. NBER Working Paper Series: 1-36.
- Flores, T., Thomas, G. (2003). “Productivity Growth in China,1961-1999”, *Public Policy*, 556, *Macroeconomics*, 16(7), 16-18.
- Fukuyama, F.(2016). “One Belt, One Road: Exporting The Chinese Model to Eurasia”, 2016, <https://www.project-syndicate.org/onpoint/china-one-belt-one-roadstrategy-by-francis-fukuyama-2016-01?barrier=accesspaylog> (Erişim Tarihi: 02.09.2021).

- Gatrell. P. (2005). *Poor Russia, Poor Show: Mobilizing a Backward Economy for War, 1914-1917*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Gonzalez, G., Cady, J. (2007). “IMF’nin Toplam Rezervler ve Yabancı Para Likiditesini Kabul Etmesinin Döviz Kuruna Etkisi”. *IMF Staff Papers*. 13(2), 18-19.
- Gökçe, D., Ercan, M. (2005). “Çin, Türkiye ve Dünya”, *Karizma-Üç Aylık Düşünce Dergisi*, Sayı 23, 19-20.
- Gökdemir, L., & Mor, G. (2005). “Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri”. *Finans-Politik & Ekonomik Yorumlar*, (504), 54-66.
- Gökdemir, Levent ve Mor, Gül(2006). “Dirijistik Çin Modeli ve Türkiye Çin Ekonomik İlişkileri”, *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, 43(504), 2006, 39-43.
- Grubel. H.G. (1970). *The International Monetary System*. Penguin Modern Economics Texts. 16-19.
- Guerrero, D. (2017). “Chinese Investment in Europe in the Age of Brexit and Trump”, *TNI Working Papers*.
- Güdenoğlu, E. (2020). “Türkiye’de Döviz Rezervleri ve Döviz Kuru Arasındaki İlişki: NARDL Yaklaşımı”. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 7(1), 18-23.
- Güler. E. Z. (2001). *Çin Dış Politikasında Süreklilik ve Değişim*. Ankara: Bağlam Yayınları.
- Gündal, B. (2015). “Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü”, *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 55-72.
- Harrari, Y. N. (2014). *Sapiens: A Brief History of Humankind*, UK, Mc Clelland ve Stewart Penguin Random House Company.
- Hastürk, V. (2019). *Çin Ekonomisindeki Dönüşümün Küresel Ekonomi Üzerine Etkileri: Bir Kuşak Bir Yol Projesi*. (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Hatzvi, E., Jessica M., William N. (2015). *Chinese Capital Flows and Capital Account Liberalisation*. Bulletin: Reserve Bank of Australia.

- Haykin, S. (1999). *Neural Networks: A Comprehensive Foundation*. Second Ed. New Jersey: Prentice Hall.
- Hendikawati P. (2015). *Forecasting Data Time Series Methods and Applications with Minitab & EViews*. Semarang: FMIPA UNNES Publisher.
- Horn. M. (2002). *Britian, France and Financing the First World War*. 1. Basım, New York: Oxford University Press.
- Hu Jian Hua (2016). *Kırsal Demokratik Yönetim Sistemi: Yasal Analiz ve Yasal Garanti*. Beijing: Çin Sosyal Bilimler Yayınları.
- Hughes, R. T. (1850-1860). “Fluctuations in Trade, Industry and Finance: A Study of British Economic Development”, *The Economic Journal*, Vol. 71, No. 281, <http://www.jstor.org/stable/2228232> Erişim Tarihi: 11.10.2021.
- İTKİB, Genel Sekreterliği- Ar&Ge ve Mevzuat Şubesi (2007). *Tekstil ve Konfeksiyon Pazarı Olarak Çin Halk Cumhuriyeti, Temel Ekonomik Göstergeler Genel ve Sektörel Bilgiler*, Eylül 2007.
- Kansu. A. (2004). *Döviz Kuru Sistemleri, Döviz Krizleri, Türkiye 1994 ve 2001 Krizleri*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Karaca, K. (2008). *Güç Olma Stratejisi Çin*, İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Karluk, R. (1998). *Uluslararası Ekonomi*. 5. Baskı. İstanbul: Beta Yayınları.
- Kenneth, M.(2006). A Brief History of the International Monetary System. http://www.canbekeconomics.com/research_papers/A_Brief_History_of_the_International_Monetary_System.pdf Erişim Tarihi: 07.10.2021.
- Kızılkaya, O. (2017). “Türkiye’ın Enflasyon ve İşsizlik Oranının YSA ve ARIMA Yöntemi ile Tahmini”. *Studies Journal (SSSjournal) Dergisi*, 16(12), 27-28.
- Kroeber, A. R., 2017. *Çin Ekonomisi Herkesin Bilmesi Gerekenler*. Ankara: Buzdağı Yayınevi.
- Krugman, Paul R. (1984). “The International Role of the Dollar: Theory and Prospect”. *Exchange Rate Theory and Practice*. ed. John F. O. Bilson, Richard C. Marston. University of Chicago Press: 261-278.

- L. Pauly, (1997). *Who Elected the Bankers: Surveillance and Control in the World Economy*, Ithaca, NY: Cornell University Press.
- Li You Mei (2008). *Çin Sosyal Yaşamındaki Değişiklikler*. Beijing: Çin Ansiklopedisi Yayınevi.
- Li, Yu Wai Vic. (2018). *China's Financial Opening Coalition Politics and Policy Changes*. 1. bs. New York: Routledge.
- Loretta, N. (2021). "Kurdaki Dalgalanmaların rezervler üzerindeki etkisi: Nijerya Örneği". *International Journal Of Multidisciplinary Research and Analysis*, 33-35.
- Marjanovic, I., Markovic, M. (2019). "Causalty Between Exchange Rates and Foreign Exchange Reserves: Serbian Case". *Facta Universitatis Economic and Organization*, 16(4), 58-59.
- Marquez, J., Schindler, W. (2006). *Exchange Rate Effects On China's Trade: An Interim Report*. FRB International Finance Discussion Paper No. 861.
- Meisner, M. (1986). *Mao's China and After -A History of the People's Republic-* New York: The Free Press.
- Melvin, M. (1997). *International Money and Finance*. Massachussets: AdisonWesley.
- Mensah, E. K. (2015). "Box-Jenkins Modelling and Forecasting of Brent Crude Oil Price". *Munich Personal RePEc Archive*, MPRA Paper No. 67748.
- Mishkin, F.S. (2001). *The Economics of Money, Banking&Financial Markets*, Sixth Edition, Addison Wesley.
- Moore, B. J. (2004). "A Global Currency For a Global Economy". *Journal of Post Keynesian Economics*, 26 (4), 631-653.
- Nakagane, Katsuji (2000). "SOE Reform and Privatization in China A Note on Several Theoretical and Empricial Issues", <http://www.e.u-tokyo.ac.jp/cirje/research/dp/2000/2000cf95.pdf>, Erişim Tarihi: 26.08.2021.
- Naughton, B. (2007). *The Chinese Economy Transitions and Growt*, Cambridge: Massachutts, The MIT Press, 2007.

- Naughton Barry (2006). *The Chinese Economy Transitions and Growth*. Cambridge: The MIT Press.
- Nowak, M., Ricci, L., Hviding, K. (2004). *Gelişmekte Olan Ülkelerde Döviz Rezervlerindeki Artışların Döviz Kuru Oynaklığını Azaltmadaki Rolü*. IMF Working Papers.
- Oktaç, F. (2017). *Çin: Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Oktaç, F. (2019). *Çin Ekonomi ve Politika Yeni Büyük Güç ve Değişen Dünya Dengeleri*, 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Okur İ. (2010). *Çin: 3500 Yılın Köşe Taşları*, İstanbul: Okursoy Kitapları 13.
- Orhan, O., Erdoğan, S. (2007). *Para Politikası*, (4. Baskı), Ankara: Özkan Matbaacılık.
- Örmeci, O. (2013). “21. Yüzyılda ABD-Çin Rekabeti”. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (29), 60-63.
- Öz, S. (2006). “Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin”, *TÜSİAS-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu*, 2006.
- Özgöl, A. (2017). *Rezerv Para Birimi ABD Doları'nın Rezerv Para Konumunun Sürdürülebilirliği*. (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı Uluslar arası İktisat Bilim Dalı.
- Özsarı, M., Yüksel, S. (2017). “T.C Merkez Bankasının Döviz Rezervlerine Etki Eden Makroekonomik Faktörlerin Belirlenmesi”. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 54(631), 40-42.
- Özsoylu A. F. (2006). *Çin Bir Devrin Uyanışı*. Adana: Nobel Kitabevi.
- Öztemel, E. (2006) *Yapay Sinir Ağları*. İstanbul: Papatya Yayıncılık.
- Özyılmaz, A. (2016). “Para ve Maliye Politikaları Arasındaki Koordinasyonun Makroekonomik Değişkenler Üzerindeki Etkinliği”. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 2 ,13-17.
- Özyurt, H. (2003). *Para Teori ve Politikası*. Trabzon: Derya Kitabevi.
- Parasız, İ. (1991). *Uluslararası Para Sistemi*. Bursa: Ezgi Kitabevi Yayınları.

- Parasız, İ. (2005). *Para, Banka ve Finansal Piyasalar*, Gözden Geçirilmiş 8. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Park, D., Estrada, B. (2009). “Are Developing Asia’s Foreign Exchange Reserves Excessive? An Empirical Examination”. *Asian Development Bank Economics Working Paper Series* No.170.
- Ping, Yao Lai (2006). “China’s Macroeconomic Development: Stage and Nonlinear Convergence”, *China And World Economy*, 14(1), 18-19.
- Prasad, E. S. (2017). *Gaining Currency: The Rise of Renminbi*. New York, US of.America: Oxford University Press.
- Raju, R., Gokhale, S. (2013). “Causality Between Exchange Rate and Foreign Exchange Reserves in the Indian Context”. *Global Journal Of Management and Business Research Finance*, 13(7), 16.
- Rozhentsova, Elena V. (2012). “Alternative International Currencies”. *Economic Annals*. c. 57, 22.
- Sander, O.(2002). *Siyasi Tarih 1918-1994*. (10.baskı), Ankara: İmge Kitabevi.
- Sandıklı, A. (2009). “Geleceğin Süper Gücü Çin”, *Bilge Strateji*, 1(1), 40-50.
- Saraçoğlu, M. ve Duran, C. (2008). “Çin Ekonomisindeki Reformlar ve Çin’in Dünya Ticaret Örgütü’ne Üyeliği Üzerine Bir Değerlendirme”. *Kamu-İş Dergisi*, 10(1), 93-112.
- Saray M.O& Gökdemir L. (2007). “Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Journal of Yaşar University*, 2(7), 681-686.
- Saray, Mehmet Ozan ve Levent, Gökdemir (2007).“Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005)”, *Juornal of Yashar University*, 2(7), 2007, 28.
- Sey, N. (2019). *Gelişmekte olan Ülkelerde Büyüme Süreci ve Bir Ülke Analizi Çin*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Seyidoğlu, H. (2003). *Uluslararası İktisat Teori Politika ve Uygulama*. Geliştirilmiş 16. Baskı, İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2013). *Uluslararası İktisat*. 18. Basım, İstanbul: Güzem Can Yayınevi.

- Short, P. (2000). *Mao Bir Yaşam*, 1. Baskı, Y. Alogan (Çev), İstanbul: İthaki Yayınları, Orijinal Basım Yılı 1999.
- Skocpol, T. (2004). *Devletler ve Toplumsal Devrimler-Fransa, Rusya ve Çin'in Karşılaştırmalı Bir Çözümlemesi-*, çev.: S. Erdem Türközü, Ankara: İmge Kitapevi.
- Solomoon, R. (1977). *The International Monetary System 1945-197_6, An Insider's View*, New York: Harper and Row.
- Subaşı Ertekin, M. (2017). *Çin Ekonomisi Küresel Sisteme Entegrasyon Serüveni*, 1. Baskı, Kocaeli: Umuttepe Yayınları.
- Subramanian, A. (2011). "Renminbi Rules: The Conditional Imminence of the Reserve Currency Transition". *Peterson Institute for International Economics Working Paper*. 1.
- Sze, N. & F. Wu (2016), "One Belt, One Road, The Internationalization of China's SOEs", *Deloitte Perspective*, 5, 5-21.
- Şimşek, M. (2005). "Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dünya Ticaret Örgütü'ne (WTO) Üyeliliğinin Ekonomik Etkileri ve Çin'in Geleceğine ilişkin Senaryolar". *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*, 12(2), 30.
- Şimşek, M. (2006) "Değişen Dünya Koşullarında Çin Halk Cumhuriyeti ve Dış Ticaret Bakımından Türkiye-Çin Arasında Yaşanan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (26), 1-24.
- Şimşek, O. (2017). *Küreselleşme ve Yeni Devlet Kapitalizminin Yükselişi*. Ankara: Türk Metal Sendikası.
- Tabak, H. (2008). "Mao Devletinden Devlet Maosu'na: Çin Dış Politikasında Tarih ve Değişim", *Türk Bilimsel Derlemeler Dergisi*, 1(2), 63-76.
- Talıyer, M. (2019). *Çok Kutuplu Dünyada Doların Yerini Ne Alacak?*, İstanbul: SETA.
- Tektaş, A., Karataş, A. (2004). "Yapay Sınır Ağları v Finans Alanına Uygulanması: Hisse Senedi Fiyat Tahminlenmesi". *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 18(4), 12-13.
- Terril R. (1978). *The Future of China After Mao*. Newyork, US: Delacarte Pres.

- Timurtaş, M. E. (2018). “Çin Halk Cumhuriyetinin Ekonomik ve Siyasi Geçmişinin Bugünkü Gelişim Sürecindeki Rolü”. *Sakarya İktisat Dergisi*, 7(1), 52-69.
- Tkacz, G. (2011).” Neural Network Forecasting Of Canadian GDP Growth”. *International Journal of Forecasting*, 17(1), 19.
- Tokatlıoğlu, İ. (2006). “Bir Kalkınma Stratejisi olarak Çin Halk Cumhuriyeti Ekonomik Reformları: 1978-1990 Dönemi”, *TİSK Akademi*, 1 (1), 100-123.
- Triffin, R. (1978). “The International Monetary Order”, *The Indian Economic Journal*, (29), 122.
- Tse-tung, Mao (2019). Quotations From Chairman Mao Tse-tung “The Little Red Book” [Elektronik Sürüm]. https://www.marxists.org/ebooks/mao/Quotations_from_Chairman_Mao_Tse-tung.pdf / 05.05.2020.
- Tunay, K.B. (2014). *Makroekonomi Teori ve Politika*, 2. Basım, İstanbul: Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti.
- Turan. G. (1980). *Uluslararası Para Sistemi Dünyü ve Bugünü*. Ankara: T. İş Banksı Kültür Yayınları, No:205.
- Uludağ. İ. (1975). *Uluslararası Para Sorunları*. İstanbul: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayını, No:10.
- Ünay, S., & Dilek, Ş. (2018). *Yeni Korumacılık ve Ticaret Savaşları*.Siyaset, Ekonomi ve Araştırma Vakfı, SETA Analiz Yayınları.
- Üngör, Ç. (2009). “Çin ve Üçüncü Dünya”, *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 41(1), 27-38.
- V.A. Mabert and Radeliffe, R.C. (1974). “A Forecasting Methodologys Applied to Financial Series”. *The Accounting Evview*,10.
- VanTSO (Van Sanayi ve Ticaret Odası) (2017). *Çin Ülke Raporu 2017*.
- Vogel, E. (2017). *Deng Xiaoping ve Çin'in Dönüşümü*, 1. Baskı, İstanbul: Moda Ofset Basım Yayın.
- Yaman, B. (2003). *Uluslararası Rezervler, Türkiye İçin Rezerv Yeterliliği ve Optimum Rezerv Seviyesi Uygulaması*. (Uzmanlık Yeterlilik Tezi). Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası.

- Yılmaz, M., & Divani, E. (2018). “Ticaret Savaşları, Ekonomik Milliyetçilik, Yeni Merkantilizm ve Dünya Ticaret Örgütünün İşlevsizliği”. *İzmir Katip Çelebi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, 1(1), 1-3.
- Yılmaz, R. & Koyuncu, C. (2005). *Çin: Dragon Ekonomisinin Önlenebilen Yükselişi*. Bursa: Ekin Yayınevi.
- Yılmaz, A. (2019). *Yapay Zeka*, 5. Baskı, Kodlab Yayınları. 122.
- Yüksek, A. G. (2007). *Hava Kirliliği Tahmininde Çoklu Regresyon Analizi ve Yapay Sinir Ağları Yönteminin Karşılaştırılması*. (Doktora Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Zedung, M. (1966). *Teori ve Pratik*, çev.. N.Solukçu, Ankara: Sol Yayınları.
- Zenginoğlu, S. (2011). Çin’in Sosyalist Piyasa Ekonomisi ve Sürdürülebilirliği. Bilge Adamlar Stratejik ve Araştırmalar Merkezi. <http://www.bilgesam.org/incele/847/-cin%E2/%80%99in-sosyalist-piyasa-ekonomisi>.
- Zhang, G., Patuwa, E. B. ve Hu, M.Y. (1998). “Forecasting with Artificial Neural Networks: The State of The Art”. *International Journal of Forecasting*, (14), 12.
- Zuo, Ch. S. (2009). “Township And Village Enterprises in China's Sustainable Development in China,” *Area Studies - China: Regional Sustainable Development Review*, Cilt. (3), 18.

İNTERNET KAYNAKLARI

AIIB (2016), Annual Report and Accounts 2016, https://www.aiib.org/en/news-events/news/2016/annual-report/.content/download/Annual_Report_2016.pdf

Erişim tarihi: (03.09.2021).

Blomberht. (2022). Çin ABD ile Ticaret Hedefine Ulaşamadı. <https://www.bloomberght.com/cin-abd-ile-ticaret-hedefine-ulasamadi-2297211>.

Erişim Tarihi: 15.03.2022.

China. Org.cn, The 3rd Five- year Plan (1966-19709, <http://www.china.org.cn/english/MATERIAL/157608.htm> , Erişim Tarihi: 17.08.2021.

Dal, E. P. (2017). ‘Kuşak ve Yol’ projesi, Çin’in yeni vizyonu ve Türkiye. Anadolu Ajansı: <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/-kusak-ve-yol-projesi-cin-in-yenivizyonu-ve-turkiye/960778>. (Erişim Tarihi: 14.06.2021).

Dünya Bankası (2020). Ekonomik Göstergeler. <https://data.worldbank.org/country/china> (Erişim Tarihi: 23.08.2021).

Dünya Bankası. (2022). ABD Ülke İstatistikleri. <https://data.worldbank.org/country/united-states>. Erişim Tarihi: 16.03.2022.

Dünya Bankası. (2022). Çin Ülke İstatistikleri. <https://data.worldbank.org/country/china>. Erişim Tarihi: 16.03.2022.

Dünya Bülteni. (2017). Gürcistan'da Anaklia Derin Deniz Limanı'nın temeli atıldı. <https://www.dunyabulteni.net/kafkaslar/gurcistanda-anaklia-derin-denizlimaninin-temeli-atildi-h414068.html>. (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

Esmer, S. (2017). Bir Kuşak Bir Yol (One Belt One Road) Projesinde Türkiye'nin Önemi. <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/14489/bir-kusak-bir-yol-one-belt-one-roadprojesinde-turkiye%E2%80%99nin-onemi>. (Erişim Tarihi: 17.06.2021).

European Central Bank. (1999). Monthly Bulletin. Frankfurt. <https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/mobu/mb199908.pdf> Erişim Tarihi: 08.02.2022.

http://www.vantso.org.tr/u/files/CIN_ULKE_RAPORU_2017%281%29.pdf Erişim Tarihi: 08.09.2021.

<https://data.worldbank.org/indicator/BN.CAB.XOKA.GD.ZS?locations=CN> Erişim Tarihi: 30.08.2021.

<https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.CD?locations=CN> Erişim Tarihi: 29.08.2021.

<https://m5dergi.com/one-cikan/batidan-doguya-gecen-guc-bir-kusak-bir-yol-modern-ipek-yolu/> Erişim Tarihi: 02.09.2021.

https://www.imf.org/external/datamapper/NGDP_RPCH@WEO/OEMDC/ADVEC/WEOWORLD Erişim Tarihi: 29.08.2021.

<https://www.trademap.org/Index.aspx> Erişim Tarihi: 29.08.2021.

IMF(2022). Finansal Gelişmişlik Endeksi Verileri <https://data.imf.org/?sk=F8032E80-B36C-43B1-AC26-493C5B1CD33B&sId=1481207801912>.(Erişim Tarihi: 26.03.2022).

IMF(2022). Rezerv Paraların Tutulma Oranları <https://data.imf.org/?sk=E6A5F467-C14B-4AA8-9F6D-5A09EC4E62A4>. (Erişim Tarihi: 30.03.2022).

IMF(2022). Sermaye Açıklık Endeksi(Bütün Kategorilerde) https://www.imf.org/external/datamapper/ka_new@CL/SPR_FLIDC/CHN/USA/GBR/JPN/SPR_HIC. (Erişim Tarihi: 26.03.2022).

IMF(2022). Uluslararası Rezervler ve Yabancı Para Likiditesi <https://data.imf.org/regular.aspx?key=61280813>. (Erişim Tarihi: 26.03.2022).

Işıkoğlu, N. (2019). OBOR Projesi ve Türkiye. <http://nukhetisikoglu.blogspot.com/2019/05/obor-projesi-ve-turkiye.html>. (Erişim Tarihi: 18.06.2021).

Küresel Ödeme Kart Verileri(2022). https://www.rbrlondon.com/wp-content/uploads/2021/11/GC26_Brochure.pdf .(Erişim tarihi: 21.03.2022).

Morgan. E.V.(1952). Studies in British Finacial Policy. <https://costsandconsequences.files.wordpress.com/2013/03/cappella->

[reservecurrency-and-military-power-lessons-from-the-sterling-era.pdf](#) Erişim Tarihi: 29.10.2021.

NBER. (2004). Global Imbalances and The Lessons of Bretton Woods, <http://www.nber.org/papers/w10497.pdf> Erişim Tarihi: 14.12.2021.

Oruç, M.(2019). Yüzyılın Projesi: İpek Yolu. <https://www.star.com.tr/cumartesi/yzuyilin-projesi-ipek-yolu-haber-1492388/>. (Erişim Tarihi: 21.07.2021).

PWC (2017), Repaving the ancient Silk Routes, < <https://www.pwc.com/gx/en/growth-marketscentre/assets/pdf/pwc-gmc-repaving-the-ancient-silk-routes-web.pdf>>. 02.09.2021.

Reuters, (2020), What's in the U.S.-China Phase 1 trade deal, <https://www.reuters.com/article/us-usa-tradechina-details-factbox/whats-in-the-us-china-phase-1-trade-deal-idUSKBN1ZE2IF>. Erişim Tarihi: 14.03.2022.

Richardson, D. (2016). Guide to China-Hong Kong Stock Connect https://www.dorsey.com/-/media/files/asiapacific/dorsey_guide_hk_stock_connect_china_equity_market.pdf?la=en. (Erişim Tarihi: 14.02.2022).

Rickards James, ABD Merkez Bankası FED'in Ortaya Çıkışı, <http://liberteryen.org/2012/09/abd-merkez-bankasi-fed%e2%80%99in-ortayacakisi-1907-%e2%80%931913/> Erişim Tarihi: 29.10.2021.

Sandler, Travis & Rosenberg, P.A. (2019), U.S. to Suspend, Roll Back Tariffs on Imports from China, <https://www.strtrade.com/news-publications-tariff-import-China-4B-4A-301-USTR-121619.html>. Erişim Tarihi: 12.03.2022.

SETA,IMF ve Küresel Misyon Arayışı, 2009, <http://file.setav.org/Files/Pdf/imf-ve-kuresel-misyonarayisi.pdf> Erişim Tarihi: 14.12.2021.

Sputnik, (2020), ABD ve Çin, Birinci Faz Ticaret anlaşmasını imzaladı, <https://tr.sputniknews.com/ekonomi/202001151041016422-abd-ve-cin-birinci-faz-ticaret-anlasmasiniimzaladi/>. Erişim Tarihi:14.03.2022.

- TCMB. (2011). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası rezerv ve risk yönetimi. Erişim adresi: <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/4925cf22-00ff-415e-84ea04d861c1315e/117.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-4925cf22-00ff-415e84ea-04d861c1315e-m3fB7J>.
- TCMB. (2019). 100 Soruda Merkez Bankacılığı. <https://www.tcmb.gov.tr> Erişim Tarihi:31.01.2022.
- The New York Times, (2019), Trump Reaches ‘Phase 1’ Deal With China and Delays Planned Tariffs, <https://www.nytimes.com/2019/10/11/business/economy/us-china-trade-deal.html>. Erişim Tarihi: 10.03.2022.
- Ticaret Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor(Almanya Ülke Profili). 2022. https://ticaret.gov.tr/data/5ef1fa4913b876b1f885180c/ALMANYA-%C3%9Clke%20Profili_2022.pdf Erişim Tarihi: 20.01.2023.
- Ticaret Bakanlığı Yıllık Ekonomik Rapor(İngiltere Ülke Profili) 2022. https://ticaret.gov.tr/data/5ebe9fea13b876cbbc365429/Birle%C5%9Fik%20Krall%C4%B1k%20%C3%9Clke%20Profili_Ekim2022.pdf Erişim Tarihi: 20.01.2023.
- TradeMap. (2022). ABD- Çin Ticaret İstatistikleri https://www.trademap.org/Bilateral_TS.aspx. Erişim Tarihi: 16.03.2022.
- Trading Economics(2020). Ülkelerin Enflasyon Oranları <https://tr.tradingeconomics.com/country-list/inflation-rate>. (Erişim Tarihi: 30.03.2022).
- Turhan, C. (2019). Bir Kuşak Bir Yol Projesi’nin İlk Transit Treni Avrupa’ya Uğurlandı. TCDD Taşımacılık Web Sitesi: <http://www.tcddtasimacilik.gov.tr/haber/355/>. (Erişim Tarihi:21.07.2021).
- Türkiye Cumhuriyeti Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM), <http://www.foreigntrade.gov.tr/ead/DTDERGİ/temmuz2004/asya1.htm>, Erişim tarihi: 30.08.2021.
- UTIKAD. (2019). Çin'in Pire Limanı Atağı lojistik sektörünü Nasıl Etkileyecek?. <https://www.utikad.org.tr/Detay/Sektor-Haberleri/6317/cinin-pire-limani-atagi-lojistik-sektorunununasil-etkileyecek>. (Erişim Tarihi: 21.07.2021).

WJP (Dünya Adalet Projesi) (2022). Hukukun Üstünlüğü Endeksi. <https://worldjusticeproject.org/rule-of-law-index/global/2022> (Erişim Tarihi: 01.08.2023).

World Bank (2020) “Ekonomik Göstergeler”, <https://data.worldbank.org/country/china> (Erişim Tarihi: 17.08.2021).

Yuan Jie, “Çin'in Ekonomik Bölgeselleşme Araştırması ve Bölünüşü”, ÇHC Tez Web Sitesi), <https://www.xzbu.com/2/view-348372.htm>. (Erişim tarihi:19.08.2021).

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Ayvaz BARTİK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans	
Yüksek Lisans	
Yabancı Dil	
Bilimsel Faaliyetler	
İş Deneyimi	
Çalıştığı Kurumlar	
İletişim	
E-Posta Adresi	
Telefon	
Tarih	